

1 COLLATIO I - TRACTATIO DE GRATIA

PRAEMITTITUR TRACTATIO DE GRATIA
SECUNDUM EIUS ORTUM, USUM ET FRUCTUM

1. *Hortamur vos ne in vacuum gratiam Dei recipiatis* 1[1]. - *Diffusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in aeternum* 2[2]. Verbum secundo propositum dirigitur ad Dominum nostrum Iesum Christum, secundum quod apparet in Psalmo ex textu praecedenti et subsequenti. Praemittitur enim in Psalmo - ubi scribuntur haec verba - *Speciosus forma prae filiis hominum* 3[3]; et subsequitur: *Sedes tua, Deus, in saeculum saeculi* 4[4] etc. Loquitur ergo de Christo, qui est benedictus, in quo benedicuntur omnes gentes terrae. *In semine tuo benedicentur omnes gentes* 5[5], dictum est Abrahae; et quia Christus est Verbum, per quod omnia benedicuntur; et qui benedicitur de Deo Patre benedicitur de Christo: ideo omnia per Christum benedicuntur.

2. Dicitur in Ecclesiaste: *Verba oris sapientis gratia* 6[6]. Verum est quod scribitur in Ioanne: *Lex per Moysen data est, gratia vero et veritas per Christum facta est* 7[7]. Ad salutem duo sunt necessaria, scilicet notitia veritatis et exercitatio virtutis. Notitia veritatis habetur per Legem, sed exercitatio virtutis habetur per gratiam. "Virtus est bona qualitas mentis, qua recte vivitur, qua nemo male utitur, quam Deus in nobis operatur". Lex se habet ad gratiam, sicut virtus apprehensiva ad motivam, et sicut instrumentum ad virtutem operativam. Esto, quod avis haberet aspectum ad videndum caelum et non haberet virtutem in alis, non posset volare nec ibi pertingere. Sic, quantumcumque gloriatur Iudaeus in Lege, ex quo est sine gratia, nihil est. Artifex, quando habet instrumentum, per quod operatur, nisi habeat virtutem operativam in manibus, nihil boni potest facere. Iudaeae perfide, Legem habes in manu, sed nisi habeas virtutem operativam, frustra putas, te Legem habere. Ideo per Legem nemo salvatur, nisi adsit gratia. Et sic patet, quod multo excellentior est gratia Dei quam ipsa Lex. - Alias dixi vobis de lege decalogi, et modo dicam vobis de gratia; et magis necessaria est nobis gratia quam Lex; ad quam gratiam fructuose recipiendam hortatur nos mater Ecclesia et apostolus Paulus. Et in principio rogabimus Dominum, ut verba nostra gratiae deserviant, et intentio mentis nostrae, si gratiam habeat, corroboretur in verbis, ut possimus aliquid dicere, quod sit ad Dei laudem et salutem animarum nostrarum.

3. *Hortamur vos* 8[8] etc. Apostolus Paulus in isto brevi verbo excitat nos ad divinam gratiam suscipiendam, ad susceptam custodiendam et ad gratiam susceptam et custoditam multiplicandam. Hortatur nos, *ne in vacuum gratiam Dei accipiamus*, sed fructuose eam recipiamus: ergo vult dicere, quod simus prompti ad gratiam Dei suscipiendam, custodiendam et multiplicandam. Ut autem ista exhortatio in nobis impleri possit, tria occurrunt nobis hic consideranda: primo, quis sit gratiae ortus; secundo, quis sit gratiae usus; et tertio, quis sit gratiae fructus. Nolo dicere nisi planiori modo, quo potero, ut quilibet capere possit.

4. Primo dico: si consideremus gratiae ortum, quaero, quid sit originale principium gratiae. Certum est, quod gratia est *datum optimum et donum perfectum, desursum descendens a Patre luminum* 9[9]. Facio argumentum ex Canonica Iacobi. Pono maiorem universalem affirmativam sic: *Omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum, apud quem non est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio* 10[10]; sed gratia, ut ostendam in sequentibus, est datum optimum et donum perfectum -totum, quod dicam, volo ordinare ad probandum istam assumptam-, sed si gratia est datum optimum et donum perfectum: ergo est desursum descendens a Patre luminum.

5. Sed qua via descendit gratia in homines? Quaerit Iob dicens: *Per quam viam spargitur lux, et dividitur aestus super terram?* 11[11] Respondeo et dico, quod gratia descendit super mentes rationales per Verbum incarnatum, per Verbum crucifixum et per Verbum inspiratum.- Probatio. Dicitur in Canonica Iacobi: *Voluntarie genuit nos Verbo veritatis, ut simus initium aliquod creaturae eius* 12[12]. Per Verbum incarnatum descendit ad nos copia gratiarum; unde in Ioanne: *De plenitudine eius nos omnes accepimus et gratiam pro gratia* 13[13]. Certum est quod originale principium, quod est Deus,

1[1]. 2 Co 6, 1.

2[2]. Ps 44, 3.

3[3]. Ps 44, 3.

4[4]. Ps 44, 7.

5[5]. Gen 26, 4.

6[6]. Eccle 10, 12.

7[7]. Io 1, 17.

8[8]. 2 Co 6, 1.

9[9]. Iac 1, 17.

10[10]. Iac 1, 17.

11[11]. Iob

12[12]. Iac 1, 18.

13[13]. Io 1, 16.

quando creavit hominem ad imaginem et similitudinem suam in statu innocentiae, ita propinquum creavit illum sibi, ut per Verbum increatum informabilis esset homo ad gratiam. Postquam vero homo lapsus est per peccatum, providit divina sapientia modum condensationis per Verbum incarnatum, per quod homo adaptaretur ad gratiam. Et quia istud factum est in utero Virginis gloriosae, ideo dictum est ei: *Ave, gratia plena, Dominus tecum* 14[14]; et Apostolus Paulus suadet volentibus gratiam obtinere, ut accedant ad thronum gratiae, id est ad Virginem gloriosam. *Adeamus, inquit, cum fiducia ad thronum gratiae eius* 15[15]. - Sic ergo prima facie occurrit nobis Pater misericordiarum et mater misericordiarum et Filius, qui est lux misericordiarum. Sic patet prima originationis gratiae in nobis, quae fit per Verbum incarnatum. O infelicissimi! qui ignorant istud initium gratiam habere non posunt.

6. Secundo, descendit gratia in nos per Verbum crucifixum. Non solum eramus inepti ad gratiam suscipiendam propter ignorantiam divinarum praeceptorum, immo etiam propter infirmitatem nostram et impotentiam et concupiscentiam terrenorum: ideo voluit Dominus ponere fulcimenta. Ut sanaret *languores nostros* 16[16], descendit in nos per Verbum crucifixum. Unde Apostolus ad Ephesios: *Deus, qui dives est in misericordia, propter nimiam caritatem suam, qua dilexit nos; cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos Christo, cuius gratia salvati estis* 17[17]. Nos sumus vivificati Christo per Christum, quia Christus de morte triumphavit; unde non potuit ipsum mors absorbere, immo fons vitae absorbit mortem, secundum quod dictum est: *Ero mors tua, o mors* 18[18]. Aliter sanari et salvari non potuimus. Unde Apostolus ad Galatas: *Non abiicio gratiam Dei; si enim per Legem iustitia, ergo gratis Christus mortuus est* 19[19]; mortuus autem est Christus, ut mortuos resuscitaret ad susceptionem vitae et gratiae: ergo influitur nobis gratia per Verbum incarnatum et per Verbum crucifixum. - Et beata Virgo suscepit istud Verbum *plenum gratia* 20[20]; et egressus est fluvius gratiarum de eius latere, qui habet efficaciam nos sanandi.

7. Tertio oritur nobis gratia per Verbum inspiratum. Quantumcumque *Deus misit Filium suum* 21[21] in carnem, nisi credas ipsum crucifixum, non habebis gratiam. Unde Apostolus ad Titum: *Non ex operibus iustitiae, quae fecimus nos, sed secundum misericordiam suam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, quem effudit abunde in nos per Iesum Christum, Salvatorem nostrum* 22[22]. Carissimi! Spiritus sanctus est, qui est dator gratiarum et amor procedens a Patre et Filio. Quidquid igitur agat Pater et patiat Filio, sine Spiritu sancto nihil est. Ipse enim iungit nos Patri et Filio. Unde Apostolus: *Gratia Domini nostri Iesu Christi, quantum ad secundum, et caritas Dei, quantum ad primum, et communicatio Spiritus sancti, quantum ad tertium, sit cum omnibus vobis. Amen* 23[23].

8. Igitur, si vis habere amorem Filii et originalis Principii et Doni Spiritus sancti, dispone te ad gratiam. Unde igitur oritur gratia? Dico, quod oritur a Patre luminum per Verbum incarnatum, per Verbum crucifixum et per Verbum inspiratum. Nobilis influentia, quae a Deo incarnato habet originem! Multum bene deberet custodiri ista gratia; sed perdis eam per peccatum. Quomodo ausus esses introducere in domum tuam meretricem, quae totum asportaret quidquid haberes? Diligis res temporales; multo plus deberes diligere gratiam. Cum quis dignus est vita aeterna, per peccatum facit se dignum morte aeterna. Talis multum debet puniri. Unde Apostolus ad Hebraeos: *Irritam quis faciens Legem Moysi sine ulla misericordia duobus aut tribus testibus moritur, quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverit et sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, et Spiritui gratiae contumeliam fecerit?* 24[24] Si homo peccat, Filium Dei conculcat. - Descendit igitur gratia Dei ad nos per Verbum incarnatum, per Verbum crucifixum et per Verbum inspiratum. Istam nobilissimam influentiam impugnat homo per peccatum. Pro omnibus rebus de mundo non deberet homo committere peccatum. Non sine causa voluit Deus tentari. Dicitur in Ecclesiastico: *Quasi a facie colubri fuge peccatum* 25[25]. Coluber effundens venenum occidit, ita peccatum occidit vitam gratiae. - Patet modo, quis sit gratiae ortus.

9. Videamus, quis sit gratiae usus. Intelligere debetis, quod usus gratiae est ad hoc, quod nos ducat in profectum; ad hoc autem requiritur, quod usus gratiae sit fidelis respectu Dei, virilis in se et liberalis in proximum. - Primo, dico, debet usus gratiae esse fidelis respectu Dei. Unde Apostolus: *Cum autem complacuit ei qui me segregavit ex utero matris meae et vocavit per gratiam suam, continuo non acquievi carni et sanguini* 26[26]. Fidelis est qui donum, quod accipit pro alio, non diminuit. Sed quando quaeris aliquid principaliter Deo, non es fidelis. Ideo dicit Apostolus: *Non acquievi carni et sanguini*, id est, non quaesivi carnalem gloriam, sed solum divinam. Sapientes in perspectiva dicunt, quod si radius perpendiculariter

14[14]. Lc 1, 28.

15[15]. Heb 4, 16.

16[16]. Cf. Is 53, 4.

17[17]. Eph 2, 4-5.

18[18]. Os 13, 14.

19[19]. Gal 2, 21.

20[20]. Io 1, 14.

21[21]. Gal 4, 4.

22[22]. Tit 3, 5-6.

23[23]. 2 Co 13, 13.

24[24]. Heb 10, 28-29.

25[25]. Eccli 21, 2.

26[26]. Gal 1, 15-16. Il testo completo è: *Cum autem complacuit ei qui me segregavit ex utero matris meae et vocavit per gratiam suam, ut revelaret Filium suum in me, ut evangelizarem illum in Gentibus: continuo non acquievi carni et sanguini.*

cadat super corpus tersum et politum; necesse est, quod per eandem viam reperiatur. Influxus gratiae est sicut radius perpendicularis; dico de gratia gratum faciente, quia gratia gratis data est sicut radius incidentiae; necesse est igitur, quod qui gratiam Dei vere suscipit, quod gloriam Deo reddat. Unde si ad gloriam tuam praedicas, nihil melius est tibi. Super illud Ecclesiastae: *Ad locum, unde exeunt flumina revertuntur* 27[27]; dicit Bernardus, quod "origo fontium mare est, virtutum et scientiarum origo est Christus". Dicit igitur: *Ad locum, unde exeunt flumina, scilicet gratiarum, revertuntur, ut iterum fluant* 28[28]. Sicut enim fons non habet durationem, nisi habeat continuam coniunctionem cum sua origine, nec etiam lux; sic gratia Spiritus sancti non potest vigere in anima nisi per reversionem eius in ipsius originale principium.

10. Istam reversionem et coniunctionem servat humilitas, et dissolvit superbia. Unde in Canonica Iacobi: *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* 29[29]. Et quae est ratio? Quis est humilis? Certe, qui omnia bona quae habet, attribuit suo originali principio; sed superbus attribuit omnia sibi ipsi. Humilis continuatur cum sua origine, sed superbus discontinuatur et quasi dicit: hoc non accipi a te. Et ideo lucifer factus est obscurus, quia recessit a suo originali principio; sed Christus rediit se in suum originale principium per humilitatem, et ideo clarus fuit. Propter hoc dicitur in Ecclesiastico: *Quanto magnus es, humilia te in omnibus* 30[30]. Es archiepiscopus vel episcopus; vis invenire gratiam? Humilia te. Aliter sumus latrones, nisi nos humiliamus. Si rex ditasset aliquem, et ille non vellet recognoscere, se recepisse bona ab ipso; esset multum infidelis et deberet lapidari. Videmus aliquos exaltatos per Deum, qui tamen erigunt se contra Deum, dicentes: *Manus nostra excelsa, et Deus non fecit haec* 31[31]. Tales et terram viventium perdunt et gratiam Spiritus sancti.

11. Secunda differentia usus gratiae est, quod debet esse virilis in se. Unde Apostolus ad Hebraeos: *Optimum est gratia stabilire cor* 32[32], non dicit ventrem. Aliis temporibus laborastis ad stabiliendum corpora vestra. Qui vult habere brachia fortia, oportet, quod exerceat se ad opera fortia. Similiter, qui vult habere gratiam stabilientem, oportet, quod exerceat se in operibus virtutum. Apostolus, quando dixit: *Gratia Dei sum id quod sum* 33[33]; subdit: *Abundantius omnibus laboravi* 34[34]. Ergo laudas te, Apostole? Non; unde subdit: *Non ego, sed gratia Dei mecum* 35[35]. Nobile exemplum est, quod aliqui cognoscant virtutem suam et non superbiant de ea. Quam virtuosa agunt aliqui cum gratia Spiritus sancti! - Samson capillatus fortissimus fuit; ibat fortitudo eius super naturam 36[36]. Et quare erat fortitudo eius in septem capillis? Dico, quod septem capillis significatur septiformis gratia Spiritus sancti, per quem roboratur fortitudo eius 37[37]. Sed quando accubuit in sinum Dalilae et capillos non habebat, factus est in viribus sicut ceteri homines. Detis mihi unum sine gratia, qui possit sustinere quod beatus Laurentius sustinuit. Nihil enim potest homo facere sine gratia; et nihil est ita durum, quod homo non possit sustinere cum gratia. Unde Apostolus: *Omnia possum in eo qui me confortat* 38[38].

12. Tertio debet esse usus gratiae liberalis in proximum. Unde in Matthaeo; *Gratis accepistis, gratis date* 39[39]. O sol, quare non vendis lucem tuam? Et tu, Sequana, quare non vendis guttas aquae? Certe, quia gratis accepit, ideo gratis communicat. Solus miser homo est, qui vendit gratiam sibi collatam. Unde intravit primo ista venditio? Certe a Simone mago, cui dixit apostolus Petrus: *Pecunia tua tecum sit in perditionem* 40[40]. Vertex Apostolorum, beatus Petrus dicit: *Unusquisque accepit gratiam, in alterutrum ministrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiae Dei* 41[41]. Dionysius determinat nobis usum gratiae in *Angelica hierarchia et caelesti* et dicit, quod si superiores angeli continerent se et non vellent influere in inferiores angelos, tunc ipsi clauderent sibi viam influentiae Dei. Si bonum, quod habes a Deo, denegas alii et vides pauperem in vita aut in merito; non es dignus vita aeterna, et vita tua est pessima et porcina 42[42]. - Difficile est, quod homo sit fidelis, virilis et liberalis; ideo multi errant circa usum gratiae.

13. Sed quis est fructus omnium istorum? Qui plantat vineam plantat eam propter fructum. Triplex autem est fructus gratiae, qui numquam potest reperiri, nisi in eo qui est in gratia. Primus est remissio culpae, secundus est plenitudo iustitiae, et tertius est perpetuatio vitae beatae.

14. Primus, dico, fructus gratiae est remissio culpae. Unde Apostolus ad Romanos: *Iustificati per fidem, pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem et habemus accessum per fidem in gratiam istam, in qua stamus et gloriamur in spe gloriae filiorum Dei* 43[43]. Sicut vult Philosophus, non mutatur quis de vitiositate ad virtutes nisi per

27[27]. Eccle 1, 7.

28[28]. Eccle 1, 7.

29[29]. Iac 4, 6.

30[30]. Eccli 3, 20.

31[31]. Deut 32, 27.

32[32]. Heb 13, 9.

33[33]. 1 Co 15, 10.

34[34]. 1 Co 15, 10.

35[35]. 1 Co 15, 10.

36[36]. Cf. Iudic 16, 17-19.

37[37]. Cf. Dan 8, 24.

38[38]. Phil 4, 13; cf. Io 15, 5.

39[39]. Mt 10, 8.

40[40]. Act 8, 20.

41[41]. 1 Petr 4, 10.

42[42]. Cf. 1 Io 3, 17; Iac 2, 15-17.

43[43]. Rom 5, 1-2.

assuefactionem ad contrarium habitum; ita non remittetur culpa in aeternum nisi per gratiam. Potestne avarus in liberalitatem devenire nisi per exercitium liberalitatis? Philosophus considerat vitium, in quantum dicit deordinationem quandam; quando habeo notitiam de Deo, iudico de peccato, quod est offensa Dei; nam *per privationem legis Deum inhonoras* 44[44]; unde necesse est quod subiaceas vindictae Dei. Qui inordinatus est in culpa, necesse est, quod subiaceat poenae. - Peccatum subiaceat vindictae divinae; oportet igitur, quod poena sit aeterna, quia offensa est infinita. Tanta enim est offensa, quantus est ille qui offenditur; sed Deus est immensus, et maiestas est infinita: ergo et offensa est infinita: ergo et poena est infinita, non intensive, sed processive; quia impossibile est, virtutem creatam activam infinitam esse. Necesse set igitur, quod virtus aeterna operetur; sed Deus infinitus est; ergo si ipse mutet animam, oportet, quod hoc fiat per aliquam influentiam gratiae. Item, gehenna non dimittitur nisi per gratiam. Videte, igitur, quomodo gratia liberat a servitute peccati et diaboli 45[45].

15. Secundus fructus gratiae est plenitudo iustitiae, quae consistit in hoc, quod homo sit iustus in se et quoad Deum et quoad proximum, scilicet quod homo vitet malum et operetur bonum. Et quomodo? Dicit Apostolus ad Titum; *Apparuit gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem et saecularia desideria, sobrie, iuste et pie vivamus in hoc saeculo, expectantes beatam spem et adventum gloriae magni Dei* 46[46]. - *Apparuit gratia Dei nostri et Iesu Christi* etc. Haec est gratia, quae omnia mala expellit et omnia bona tribuit: ergo in gratia est plenitudo iustitiae. Unde in Ecclesiastico dicit Sapientia increata: *Ego mater pulchrae dilectionis et timoris et agnitionis et sanctae spei; in me omnis gratia viae et veritatis; in me omnis spes vitae et virtutis; transite ad me omnes, qui concupiscitis me, et a generationibus meis adimplemini* 47[47]. Vultis esse pleni gratia et virtute? Transite ad me, scilicet ad Christum. Et qualiter? Non possumus hoc facere, nisi supra nos elevemur; sed aliqua impediunt nos, ne elevemur supra nos: ideo oportet, quod insurgamus contra illa quae nos impediunt. In ista plenitudine gratiae non collocatur, nisi qui insurgat contra se et elevetur supra se et diligat Deum super omnia et inimicum sicut se ipsum 48[48]; quia nomine proximi omnis homo intelligitur. Plena igitur iustitia est diligere Deum super omnia, et hoc est diligere omnem hominem, ergo et domesticum et inimicum. Sed quid faciet, quod homo elevetur contra se et supra se? Certe gratia; dico, gratia viae et veritatis. Difficile est alicui, quod diligat inimicum, nisi per gratiam. Lapis non potest calefacere per se; sed si ponatur iuxta fornacem ardentem, potest postea calefacere. *Si diligitis qui vos diligunt, quae gratia?* 49[49] Diligere amicum tantum non est virtus gratiae.

16. Tertius fructus gratiae est assecutio beatitudinis aeternae. Unde Apostolus ad Romanos: *Stipendia peccati mors; gratia autem Dei vita aeterna* 50[50]. Habes plantationem vitae et mortis. Gratia Dei est vita aeterna. Quid autem est peccatum? Certe nihil aliud nisi arbor mortis. Hic est arbor mortis, et hic est arbor vitae; pone te in horto, ubi est *lignum vitae* 51[51]. Stultus esset qui plantaret arborem mortis; si plantasti arborem, in qua deberes suspendi, stultus esses. Mali igitur illam arborem peccati plantant. - Est igitur triplex fructus gratiae: primus est remissio culpae, secundus est plenitudo iustitiae, et tertius est assecutio beatitudinis aeternae.

17. Et secundum hoc est triplex gratia, scilicet gratia curans, gratia corroborans et gratia consummans. - Gratia curans datur in septem sacramentis contra septemplex morbum; in iustis custoditur per septem exercitia iustitiae, de quibus agitur in septem Psalmis poenitentialibus. Et non sine ratione dicuntur illi septem Psalmi poenitentiales et non alii, nec mutari possunt nec multiplicari. Item, perficitur gratia curans in septem operibus misericordiae 52[52]. - Gratia vero corroborans consistit in duobus. Aut enim se habet per modum rectificantis, et sic consistit in septem virtutibus; aut se habet per modum expedientis, et sic consistit in septem donis Spiritus sancti. - Gratia vero consummans consistit in duobus septenariis, scilicet gratia consummans in via in septem beatitudinibus, quae tanguntur in Evangelio, cum dicitur: *Beati pauperes, quoniam ipsorum est regnum caelorum* 53[53] etc.; sed gratia consummans patriae in septem dotibus ipius animae, quae sunt visio, fructio et tentio. Prima respondet fidei; secunda, spei; et tertia respondet caritati. Consistit etiam in quatuor dotibus corporis, quae in corpore redundant ex beatitudine animae et sunt claritas, subtilitas, agibilitas et impassibilitas; quae respondent quatuor virtutibus cardinalibus.

18. Et sic sunt septem septenarii. Dicere de septem sacramentis, de septem exercitiis iustitiae et de septem operibus misericordiae esset nimis longum; dicere etiam de septem beatitudinibus et de septem dotibus ad praesens esset nimis arduum. Et ideo in medio proponimus nos tenere et dicere de septem donis Spiritus sancti, quae sunt donum sapientiae et intellectus, donum consilii et fortitudinis, donum scientiae et pietatis et donum timoris Domini. Et procedemus non eo modo, quo procedit Isaias 54[54], sed incipiemus ab ultimo dono, scilicet a dono timoris Domini; et rogabimus Dominum, quod det nobis dona Spiritus sancti, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat etc.

44[44]. Rom 2, 23.
45[45]. Cf. Rom 6, 16-17.
46[46]. Tit 2, 11-13.
47[47]. Eccli 24, 24-26.
48[48]. Cf. Mt 5, 43-44.
49[49]. Mt 5, 46.
50[50]. Rom 6, 23.
51[51]. Cf. Gen 2, 9.
52[52]. Cf. Mt 25, 35-36.
53[53]. Mt 5, 3-9.
54[54]. Cf. Is 11, 2-3.

2 COLLATIO II - DE DONO TIMORIS DOMINI

1. *Venite, filii, audite me; timorem Domini docebo vos* 55[1]. - *Audi tacens, et pro reverentia accedet tibi bona gratia* 56[2]. Verbum ultimum scribitur in Ecclesiastico, in quo hortatur Sapiens bonum auditorem, quod tacite et cum reverentia audiat verbum Dei; quia non est ei inutilis taciturnitas et reverentia, quia per haec accedet ei bona gratia. Quae est bona gratia? Nunquid sunt malae gratiae? Bona est gratia, quae hominem facit bonum; sed *fallax gratia et vana est pulchritudo* 57[3], ut dicitur in Proverbiis. Gratia gratis data stat cum mortali peccato. Istam gratiam parum reputat Ecclesiasticus, sed gratiam gratum facientem multum appretiat. - Istam gratiam descripsi vobis tripliciter 58[4], scilicet quantum ad gratiae ortum, quantum ad gratiae usum et quantum ad gratiae fructum. Quantum ad gratiae ortum dixi, quod gratia nihil aliud est quam *datum optimum et donum perfectum, descendens a Patre luminum* 59[5] per Verbum incarnatum, per Verbum crucifixum et per Verbum inspiratum. Et dixi, quod Verbum illud reducit nos in summum principium; et hoc notat Dionysius tractans hoc verbum: *omne datum optimum* etc., et addit et dicit: "Sed et omnis, Patre moto, manifestationum processus in nos large ac bene proveniens et unifica virtus nos replet et convertit nos in Patrem luminum". - Quantum ad usum gratiae dixi, quod usus gratiae debet esse fidelis, virilis et liberalis; ergo gratia gratum faciens est donum perfectum, per quod bene utimur ipso et aliis. Et debet usus gratiae esse, ut bene fideliter utatur homo gratia quantum ad Deum, viriliter quantum ad se ipsum et liberaliter quantum ad proximum. - Tertio, quantum ad fructum gratiae dixi, quod gratia curat a culpa, corroborat in virtute et consummat in gloria. - Et ex hoc elicitur descriptio gratiae talis, quod gratia est *datum optimum et donum perfectum, descendens a Patre luminum*, curans a malo, corroborans in bono et consummans in gloria. Gratia curans datur in septem Sacramentis, custoditur in septem exercitiis iustitiae et perficitur in septem operibus misericordiae. Gratia corroborans consistit in septem habitibus virtutum et in septem donis Spiritus sancti. Gratia vero consummans consistit in septem beatitudinibus et in septem dotibus. - Isti sunt septem septenarii, qui numerantur in anno iubileo. De ista multitudine diximus quod non possumus dicere nisi de uno septenario, scilicet septem donorum Spiritus sancti. Rogabimus Dominum etc.

2. Requiescet super eum Spiritus Domini, spiritus sapientiae et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiae et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini 60[6]. De istis spiritibus volo quod intelligatis quod Ioannes in Apocalypsi vidit in medio throni et quatuor animalium Agnum habentem cornua septem et oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei missi in omnem terram 61[7]. Ponit Ioannes visionem phantasticam et exprimit veritatem. Vocat dona Spiritus sancti cornua et oculos. Et quare? Debent intelligere, quod donorum Spiritus sancti est quaedam efficacia, per quam impugnantur omnia mala; est alia efficacia donorum, per quam homo expeditur ad omnia bona. Et quia in cornibus est fortitudo, ideo dona, per quae impugnantur mala, vocat cornua. Et quia virtus expeditiva est in oculis, ideo dona, per quae homo expeditur ad omnia bona, vocat oculos. - Septem sunt peccata, quae impugnantur per septem dona Spiritus sancti. Primum est peccatum superbiae, secundum peccatum est invidia, tertium ira, quartum accidia, quintum avaritia, sextum est gula et septimum est luxuria.

3. Ista vitia expelluntur per septem dona Spiritus sancti, et septem virtutes introducuntur, quas Christus docuit, quando fundamenta salutis proposuit in monte. Prima virtus est paupertas voluntaria, de qua in Evangelio: *Beati pauperes spiritu*. Secunda est mansuetudo sive mititas, de qua in Evangelio: *Beati mites* etc. Tertia est luctus, de qua in Evangelio: *Beati, qui lugent*. Quarta est esuries iustitiae, de qua in Evangelio: *Beati, qui esuriunt et sitiunt iustitiam*. Quinta est misericordia, de qua in Evangelio: *Beati misericordes*. Sexta virtus est munditia cordis, de qua in Evangelio: *Beati mundo corde*. Et septima est pax, de qua in Evangelio: *Beati pacifici* 62[8]. - Per ista septem dona Spiritus sancti, designata per septem cornua, destruuntur septem peccata mortalia, et introducuntur septem virtutes. Donum timoris destruit superbiam et inducit bonum paupertatis; donum pietatis destruit invidiam et introducit mansuetudinem sive mititatem animae; donum scientiae destruit iracundiam et introducit donum luctus - nihil ita contrarium est iracundiae quam serenatio mentis - donum fortitudinis destruit accidiam et introducit esuriam iustitiae; donum consilii destruit avaritiam et introducit misericordiam; donum intellectus destruit gulositatem et introducit munditiam cordis; donum sapientiae destruit luxuriam et introducit pacem. - Unde per septem dona Spiritus sancti omnia mala destruuntur, et omnia bona introducuntur.

4. Ista dona Spiritus sancti tanguntur in oratione dominica 63[9]. Ista dona non habentur nisi a Patre luminum; ideo Christus volens nos docere, quomodo possumus ea obtinere, docet nos ista petere in oratione dominica. In prima parte petitur donum timoris, cum dicit: *Pater noster, qui es in caelis, sanctificetur nomen tuum*. Secundo petitur pietas, cum

55[1]. Ps 33, 12.

56[2]. Eccli 32, 9.

57[3]. Prov 31, 30.

58[4]. Cf. Prov 22, 20.

59[5]. Cf. Iac 1, 17.

60[6]. Is 11, 2-3.

61[7]. Ap 5, 6.

62[8]. Cf. Mat 5, 3-9.

63[9]. Mt 6, 9-13; cf. Lc 11, 2-4.

dicit: *Adveniat regnum tuum*. Tertio petitur donum scientiae, cum dicit: *Fiat voluntas tua sicut in caelo et in terra*. Quarto petitur donum fortitudinis, cum dicit: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Panis cor hominis confirmat* 64[10]. Quinto petitur donum consilii, cum dicit: *Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*. Sexto petitur donum intellectus, cum dicit: *Et ne nos inducas in tentationem*. Septimo petitur donum sapientiae, cum dicit: *Sed libera nos a malo. Amen*.

5. In prima petitur sanctificatio nostra, et hoc per donum timoris, cum dicit: *Pater noster, qui es in caelis; sanctificetur nomen tuum*. Isaias: *Dominum exercituum sanctificate, et ipse est pavor et timor vester* 65[11]. In secunda petitur consummatio humanae salutis, quae non habetur nisi per donum pietatis; *iudicium sine misericordia fiat ei qui non fecerit misericordiam* 66[12]. Istud donum tangitur, cum dicit: *Adveniat regnum tuum*. In tertia parte petitur adimpletio divinae legis per donum scientiae, quod docet bene agere et mala vitare. Hoc donum tangitur, cum dicit: *Fiat voluntas tua* etc. In quarta parte petitur refocillatio aeternae virtutis, et per hoc donum virtutis sive fortitudinis, cum dicit: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Panis cor hominis confirmat* 67[13]. In quinta petitur remissio peccati per donum consilii, cum dicit: *Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* etc. In sexta petitione petitur propulsatio fraudis hostilis per donum intellectus, cum dicit: *Et ne nos inducas in tentationem*. In septima petitione petitur subiugatio concupiscentiae carnalis per donum sapientiae, cum dicit: *Sed libera nos a malo. Amen*. Impossibile est, quod anima domet carnem suam, nisi repleatur dono sapientiae. De istis loqui esset longum.

6. *Venite, filii* 68[14] etc. Verba ista sunt prophetae David, in quibus invitat filios gratiae Dei et filios adoptionis ad addiscendam istam lectionem; et non solum invitat parvulos, sed etiam provecos et senes et decrepitos. Haec est una lectio, quae doceri debet in iuventute et nunquam deseri. Unde in Ecclesiastico: *Serva timorem Domini et in illo inveterasce* 69[15]. Et in Tobia dicitur, quod Tobias genuit filium, *quem ab infantia sua docuit timere Deum* 70[16]. Omnium est igitur ista lectio. Verum est quod sacra Scriptura loquitur de timore Domini; et traditur timor Domini in sacra Scriptura. Praedicator facit sicut homo, qui est in prato et colligit flores; non potest omnes colligere, sed colligit aliquos et facit inde sertum. Dicitur in Ecclesiastico: *Corona sapientiae timere Dominum* 71[17]. Volo vobis facere sertum de floribus, quos collegi, quod ad praesens volo vobis ministrare. Videtur mihi, quod timor Domini sit arbor pulcherrima in corde viri sancti plantata, quam Deus rigat continue; et cum consummata est arbor, tunc dignus est homo gloria aeterna. Volo vobis describere radicem istius arboris et ramificationem eius una cum fructu. - Tria hic consideranda volo vobis dicere, ut una vobiscum discam timere Deum. Volo vobis describere, quae sit divini timoris origo, quae utilitas, et quae perfectio.

7. Et quae est radix timoris Domini? Oportet enim ire ad originale principium, ut sciamus, per quam viam oritur timor Dei in nobis. Oritur autem timor Dei in nobis primo ex consideratione sublimitatis divinae potentiae; secundo, ex consideratione perspicacitatis divinae sapientiae; tertio, ex consideratione severitatis divinae vindictae. - Primo, dico, oritur timor Dei in nobis ex consideratione divinae potentiae. Unde in Ieremia: *Non est similis tui, Domine, magnus es tu, et magnum nomen tuum in fortitudine; quis non timebit te, o rex gentium? Tuum enim est decus inter cunctos sapientes gentium et in diversis regnis eorum quis similis tui?* 72[18] Praemittit primo magnitudinem divinae potentiae, cum dicit: *Non est similis tui, Domine* etc. Unde in libro Sapientiae: *Sicut gutta roris antelucani, sic ante te omnis orbis terrarum* 73[19]. Igitur quis non timebit te, nisi impius et stultus? Quare et dicitur in Malachia: *Filius honorat patrem et servus dominum suum; si ego sum pater, ubi est honor meus? Et si sum Dominus, ubi est timor meus?* 74[20] Si homo est impius, indiget poena; si est stultus, indiget sensu. Quod summa stultitia sit non timere, dicit Dominus in Ieremia: *Audi, inquit, popule stulte, qui non habetis cor; quia habentes oculos, non videtis; aures, et non auditis. Me ergo non timebitis et a facie mea non dolebitis? Qui posui arenam terminum mari, praeceptum sempiternum, quod non praeteribit* 75[21]. Me non timetis? - Dico igitur, quod oritur primo in nobis timor ex consideratione divinae potentiae.

8. Secundo vero oritur in nobis timor Domini ex consideratione perspicacitatis divinae sapientiae. Unde Iob: Ipse enim solus est; et nemo potest avertere cogitationes eius. Et idcirco a facie eius turbatus sum et considerans eum, timore sollicitor 76[22]. - Ipse solus est, id est, a se solo habet esse, et omnia alia ab ipso. Et sicut a primo ente manant omnia, ita Deus omnium est causa. Igitur si Deus omnium est causa, nulla creatura est, quae non sit nuda in oculis eius, quia ipse videt et intuetur cogitationes hominum. Ideo Iob in persona hominis considerantis divinam sapientiam cuncta

64[10]. Ps 103, 15.
65[11]. Is 8, 13.
66[12]. Iac, 2, 13.
67[13]. Ps 103, 15.
68[14]. Ps 33, 12.
69[15]. Eccli 2, 6.
70[16]. Tob 1, 10.
71[17]. Eccli 1, 22.
72[18]. Ier 10, 6-7.
73[19]. Sap 11, 23.
74[20]. Mal 1, 6.
75[21]. Ier 5, 21- 22.
76[22]. Iob 23, 13.15.

librantem dicit: Considerans eum, timore sollicitor. Unde super illud Psalmi: Qui respicit terram et facit eam tremere 77[23] etc.; dicit Glossa: "Tunc Deus terram respicit et tremere facit, quando terrenum hominem illustrat respectu gratiae suae et convertit ad originale principium suum, per quod cuncta principiantur et gubernantur. Et tunc homo contremiscit". - Ideo multum debet homo considerare, quid cogitet, quid loquatur et quid agat; quia Deus omnia videt. Unde Boethius in libro De consolatione dicit: "Magna vobis, si dissimulari non vultis, indicta est necessitas probitatis, cum cuncta agatis in conspectu iudicis cuncta cernentis". Et in Esther dicitur: Vidi te, Domine, quasi Angelum Dei, et conturbatum est cor meum prae timore gloriae tuae; valde enim mirabilis es, Domine, et facies tua plena gratiarum 78[24]. - Vidi te, Domine, quasi angelum Dei. Angelus omnia videt et circumspicit, bona approbat et mala reprobant; item, angelus bonum diligit et malum odit.

9. Tertia originatio timoris Domini est ex consideratione severitatis divinae vindictae. Unde in Habacuc: Domine, audivi auditionem tuam et timui. Audivi et conturbatus est venter meus; a voce contremuerunt labia mea. Ingrediatu putredo in ossibus meis et subter me scateat, ut requiescam in die tribulationis 79[25]. Dicit: Audivi auditionem tuam et timui, scilicet, illam auditionem, quando dicitur: Ite, maledicti, in ignem aeternum 80[26]. Dicit: Ingrediatu putredo in ossibus meis, et subter me scateat; ut requiescam in die tribulationis. Non solum in die tribulationis sive severitatis ultimi iudicii, sed cuiuslibet alterius iudicii, quia plura sunt iudicia Dei. Unde Psalmus: Confige timore tuo carnes meas, a iudiciis enim tuis timui 81[27].

10. Septem enim sunt iudicia Dei; sex sunt in praesenti, et septimum in morte, et illud duplicabitur. - Primum iudicium Dei est alligationis; secundum iudicium est excaecationis; tertium iudicium Dei est obstinationis; quartum iudicium Dei est derelictionis; quintum est dissipationis; sextum est desperationis, et septimum est condemnationis. - Primum, dico, iudicium Dei est alligationis, quia peccator, quando peccat, spoliatur gratuitis et vulneratur in naturalibus. Et sic duabus catenis ligatur peccator, scilicet promitate ad malum et difficultate ad bonum. Istis duabus catenis ligatur peccator in manus diaboli, sicut Petrus fuit in manus Herodis 82[28]. - Post istud iudicium sequitur aliud iudicium, scilicet iudicium excaecationis, quod figuratur in libro Iudicum, ubi dicitur, quod philisthaei, cum cepissent Samsonem, eruerunt ei oculos et ad molam fecerunt eum molere 83[29]. Ex peccato enim habet homo caliginem in mente, ita quod nihil reputet peccatum; putat, lumen esse tenebras et tenebras esse lucem 84[30], quia oculos spirituales habet excaecatos.

11. Tertium iudicium Dei est iudicium obstinationis, scilicet quando cor hominis nec promissis nec minis nec flagellis nec tormentis emolliri potest. De tali dicitur: *Cor eius indurabitur quasi lapis* 85[31]. Uxor Lot in lapidem est conversa. Magis vellem, quod cor meum converteretur in lapidem 86[32], quam sic obduraretur. - Quartum iudicium Dei est iudicium derelictionis, scilicet quando Deus derelinquit hominem et exponit eum cuilibet tentationi et peccato. Psalmus: *Cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me* 87[33], Domine. *Ne discesseris a me* 88[34]. Magnum periculum est, quando pater exponit filium in medio luporum. - Quintum iudicium Dei est iudicium dissipationis, quando omnia, quae facit homo dissipata sunt. Nihil recte loquitur, nihil prosperum, nihil ordinatum facit; immo totum est iniquum, quod facit.

12. Sextum iudicium Dei est iudicium desperationis, scilicet quando Dominus aufert homini spem, et credit homo, se esse privatum gloria aeterna. De talibus dicitur: *Desperantes semetipsos tradiderunt impudicitiae, in operationem immunditiae omnis, in avaritiam* 89[35]. Istud est horribilissimum iudicium. In istud iudicium cecidit Iudas; et est istud iudicium maximum, ita quod in vita praesenti non potest dari maius. - Septimum iudicium est in morte, scilicet iudicium condemnationis. Quando moritur homo in peccato mortali, separatur perpetuo a gloria aeterna, et aeterno igni condemnatur anima usque ad finem mundi, et tunc punietur etiam in corpore. Unde dicit Apostolus: *Terribilis est expectatio iudicii* 90[36]. Istud iudicium timebat Habacuc 91[37], sed omnia iudicia Dei timebat David; unde dixit: *A iudiciis enim tuis timui* 92[38].

77[23]. Ps 103, 32.
78[24]. Est 15, 16.
79[25]. Hab 3, 2.16.
80[26]. Mt 25, 41.
81[27]. Ps 118, 120.
82[28]. Cf. Act 12, 6.
83[29]. Iudic 16, 21.
84[30]. Cf. Is 5, 20.
85[31]. Iob 41, 15.
86[32]. Cf. Gen 19, 26.
87[33]. Ps 70, 9.
88[34]. Ps 21, 12.
89[35]. Eph 4, 19.
90[36]. Heb 10, 27.
91[37]. Cf. Hab 3, 2.16.
92[38]. Ps 118, 120.

13. Collige igitur tres istas considerationes, scilicet considerationem sublimitatis divinae potentiae, considerationem perspicacitatis divinae sapientiae et considerationem severitatis divinae vindictae. Et quis erit, qui non timebit? Unde dicit Iob: *Semper quasi tumentes super me fluctus timui Deum, et pondus eius ferre non potui* 93[39]. Si esses in navi parva, quando fluctus transcenderent navem ex omni parte; non posses fugere, quia fluctus essent undique; non posses latere, quia non posses te abscondere, sicut homo abscondit se contra fulgura; non posses etiam resistere, quia nihil haberes, quod contra undam ponere posses. Collige ista tria; si sic esset tibi, multum timeres. Et Iob dicit: *Semper quasi tumentes super me fluctus Deum timui*. Et quare? Non possum fugere propter sublimitatem divinae potentiae; quia, *si ascendero in caelum, tu illic es; si descendero in infernum, ades; si sumpsero pennas meas diluculo et habitavero in extremis maris, etenim illuc manus tua deducet me, et tenebit me dextera tua* 94[40]. Item, non possum latere propter perspicacitatem divinae sapientiae, quia Deus omnia videt. Item, non possum resistere propter severitatem divinae vindictae, quia aeterno iudicio punitur qui peccat. Unde in Evangelio: *Nolite timere eos qui occidunt corpus et post haec non habent amplius, quid faciant; ostendam autem vobis, quem timeatis; timeate eum qui, postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam* 95[41]. Necesse est igitur, quod timeamus Deum. Mallem per septem millia annorum esse in maxima poena de mundo, quam sustinere minimam poenam aeternam; Apostolus: *Horrendum est incidere in manus Dei viventis* 96[42], quia Deus in aeternum affligit. - Ecce, origo timoris Dei. Consideretis sublimitatem divinae potentiae, perspicacitatem divinae sapientiae et severitatem divinae vindictae, ut timeatis Deum.

14. Sed quae utilitas est in timendo Deum? Dicit Tobias:

Noli timere, fili mi; pauperem quidem vitam gerimus, sed multa bona habebimus, si timuerimus Deum 97[43]. Ad tria valet timor Dei, scilicet ad impetrandam divinae gratiae influentiam, ad introducendam divinae iustitiae rectitudinem et ad obtinendam divinae sapientiae illustrationem. In istis tribus omnia bona comprehenduntur.

15. Prima, dico, utilitas timoris Dei est, quia timor Dei valet ad impetrandam divinae gratiae influentiam. Unde Isaias: *Ad quem respiciam nisi ad pauperculum et contritum spiritu et trementem sermones meos?* 98[44] Quantumcumque sit homo potens, dives, sciens et fortis, nisi timeat Deum, nihil valet ei. Unde Psalmus: *Non in fortitudine equi voluntatem habebit, nec in tibiis viri beneplacitum erit ei; beneplacitum est Domino super timentes eum, et in eis qui sperant super misericordia eius* 99[45]; et Apostolus ad Philippenses: *Cum metu et timore vestram salutem operamini. Deus est enim, qui operatur in vobis et velle et perficere pro bona voluntate* 100[46]. Non possumus habere gratiam Dei nisi per Dei timorem, quia *miseriordia Domini ab aeterno et usque in aeternum super timentes eum* 101[47]. Nullus recipit gratiam Dei, nisi qui timet Deum. Bernardus: "In veritate didici, nihil aequae efficax esse ad gratiam Dei promerendam, conservandam et multiplicandam, quam si omni tempore coram Deo inveniari non altum sapere, sed timere. Time ergo, cum arriserit gratia; time, cum abierit; time, cum denuo revertetur". Qui non habet gratiam, multum debet sibi timere; similiter, si Dominus reddit homini gratiam perditam, debet multum sibi timere, ne ipsam perdat et ingratus fiat, *et fiant novissima hominis peiora prioribus* 102[48]. - Valet igitur timor Dei ad impetrandam divinae gratiae influentiam.

16. Secundo valet timor Dei ad introducendam divinae iustitiae rectitudinem. Unde Ecclesiasticus: *Timor Domini expellit peccatum. Nam qui sine timore est non poterit iustificari* 103[49]. Iniustitia non intrat in animam nisi per peccatum; prima autem iustificatio animae est, quod subiaceat divinae sublimitati. Isto timore destructo, necesse est, quod posteriora destruantur. Propter hoc dicitur in Ecclesiastico: *Fili, accedens ad servitum Dei, sta in iustitia et timore et praepara animam tuam ad tentationem* 104[50]; et Ecclesiasticus dicit: *Si non in timore Domini tenueris te instanter, cito subvertetur domus tua* 105[51]. Considera David, qui dicit: *Servite Domino in timore et exultate ei cum tremore* 106[52].

17. Tertio valet timor Dei ad obtinendam divinae sapientiae illustrationem, quia *principium sapientiae timor Domini* 107[53]. Est enim timor Domini sapientiae principium extrinsecum et principium intrinsecum et sapientiae complementum; quia est timor servilis, et iste est initiativus sapientiae, quia, sicut seta introducit filum et non remanet cum filo, ita timor servilis introducit sapientiam et non remanet cum sapientia. Alius est timor vindictae et offensae Dei;

93[39]. Iob 31, 23.

94[40]. Ps 138, 8-10.

95[41]. Lc 12, 4-5; cf. Mt 10, 28.

96[42]. Heb 10, 31.

97[43]. Tob 4, 23.

98[44]. Is 66, 2.

99[45]. Ps 146, 10-11.

100[46]. Phil 2, 12-13.

101[47]. Ps 102, 17.

102[48]. Nt 12, 45.

103[49]. Eccli 1, 27-28.

104[50]. Eccli 2, 1.

105[51]. Eccli 27, 4.

106[52]. Ps 2, 11.

107[53]. Prov 9, 10; 1, 7; Ps 110, 10; Eccli 1, 16.

et iste est initium sapientiae intrinsecum et radix sapientiae. Tertius est timor filialis reverentiae; et iste est sapientiae complementum, quia *plenitudo sapientiae est timere Deum* 108[54].

18. Ista tria facit timor in nobis, quia principium sapientiae timor Domini; et radix sapientiae timere Deum 109[55], et plenitudo sapientiae timere Deum; Iob: Ecce, timor Domini ipsa est sapientia 110[56]. Qui non timet Deum, nihil scit. Et quia timor Domini valet ad ista tria, scilicet ad impetrandam divinae sapientiae influentiam, ad introducendam divinae iustitiae rectitudinem et ad obtinendam divinae sapientiae illustrationem; ideo dicit Ecclesiasticus: Timor Domini sicut paradissus benedictionis 111[57]. Et Salomon in Proverbiis: Timor Domini fons vitae, ut declinent a ruina mortis 112[58]; Ieremias: Scito et vide, quia malum et amarum est, te dereliquisse Dominum Deum tuum, et non esse timorem mei apud te 113[59]. Si non times Deum, perdidisti gratiam, perdidisti iustitiam et perdidisti veram sapientiam. Vide ergo, quum amlum et amarum est, te dereliquisse Dominum Deum tuum. Ubi non est timor, ibi non est sapientia nec iustitia nec gratia. Psalmus: Sepulcrum patens est guttur eorum, venenum aspidum sub labiis eorum, linguis suis dolose agebant, veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem; quorum os maledictione et amaritudine plenum est, contritio et infelicitas in viis eorum etc.; non est timor Dei ante oculos eorum 114[60]. Quando homo non habet timorem Dei, tunc sensus eius convertitur in malitiam et egrediatur foras sicut venenum aspidum. Unde dicit: Sepulcrum patens est guttur eorum, venenum aspidum sub lingua eorum. Sequitur iniquitas in opere; unde dicit: Linguis suis dolose agebant, veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Quando homo deordinatus est in affectione quantum ad cogitationem, in sermone quantum ad locutionem et in opere quantum ad effectum; tunc nihil boni habet. Unde dicit: Veloces pedes ad effundendum sanguinem. Contritio et infelicitas in viis eorum, et viam pacis non cognoverunt, scilicet viam gratiae Spiritus sancti. Et quare? Quia non est timor Dei ante oculos eorum. - Faciamus demonstrationem per impossibile. Si vis conari ad habendam gratiam, iustitiam et sapientiam; et ista haberi (habere?) non potes sine timore, ibi est insipientia, malitia et iniquitas, contritio et infelicitas; sed ista sunt fugienda tanquam res pessimae: ergo etc. - Considerata igitur origine et utilitate timoris Domini, debes conari ad timorem Dei habendum.

19. Tertia particula timoris Domini est de perfectione timoris Dei. Perfectio autem timoris Dei in tribus consistit, scilicet in perfecta conscientiae sanctificatione et emundatione, in perfecta obedientiae promptitudine et in perfecta fiduciae firmitate. - Primo, dico, consistit perfectio timoris Dei in perfecta conscientiae sanctificatione sive emundatione. Unde Apostolus ad Corinthios: *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei* 115[61]. Et quomodo perficiemus sanctificationem? Dicitur in Ecclesiastico: *Qui timent Dominum praeparabunt corda sua et in conspectu illius sanctificabunt animas suas; dicentes: si poenitentiam non egerimus, incidemus in manus Domini et non in manus hominum* 116[62]. Apostolus ad Romanos: *An ignoras, quoniam benignitas Dei ad poenitentiam te adducit? Tu autem secundum duritiam et cor impenitentem thesaurizas tibi iram in die irae et revelationis iusti iudicii Dei* 117[63]. - *Qui timent Dominum praeparabunt corda sua*, id est abstinebunt se et cessabunt a peccatis. Accedamus igitur ad conscientiam mundificandam. Mirum est, quomodo homo potest stare in peccato mortali. Quando homo intrat lectum suum, intrat in sepulcrum. Non credo, quod homo intret in lectum suum, nisi speret, quodsi moriatur, quod Deus misereatur animae ipsius. Vidi de spiritualibus hominibus, quod quando modicum veniale habebant, vix potuerunt dormire. Si haberem leonem mecum ligatum, quomodo possem dormire? Inimicus tenet te ligatum, si es in peccato mortali. Surge igitur et sanctifica animam tuam. Non dimidies confessionem tuam, sed perfectissime et integerrime confitearis. Timor Domini inducat te ad hoc.

20. Alia particula perfectionis timoris Domini consistit in perfecta obedientiae promptitudine. Unde in libro Paralipomenon: *Sit timor Domini vobiscum, et cum diligentia cuncta facite* 118[64]; quasi dicat: non sitis segnes neque negligentes, quia scribitur in Ecclesiaste: *Qui timet Deum nihil negligit* 119[65]. Si crederem, quod latro deberet intrare cameram meam et asportare thesaurum; non dimitterem fenestram apertam. Debes semper timere Deum, quia qui *totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus* 120[66]. Et in Deuteronomio dicitur: *Et nunc, Israel, quid petit Dominus Deus tuus a te, nisi ut timeas ipsum et custodias omnia mandata eius et ambules in viis eius?* 121[67] Et Salomon dicit: *Deum time et mandata eius observa; hoc est omnis homo* 122[68], id est perfectus. Ergo si vis perfectus esse, time Deum.

108[54]. Eccli 1, 20.

109[55]. Eccli 1, 25.

110[56]. Iob 28, 28.

111[57]. Eccli 40, 28.

112[58]. Prov 14, 27.

113[59]. Ier 2, 19.

114[60]. Ps 13, 3.

115[61]. 2 Cor 7, 1.

116[62]. Eccli 2, 20-22.

117[63]. Rom 2, 4-5.

118[64]. 2 Par 19, 7.

119[65]. Eccle 7, 19.

120[66]. Iac 2, 10.

121[67]. Deut 10, 12-13.

122[68]. Eccle 12, 13.

21. Tertia pars perfectionis timoris Domini consistit in perfecta fiducia firmitate; quia timor domini est firmitatis et fiducia turris. Psalmus: *Scuto circumdabit te veritas eius, non timebis a timore nocturno, a sagitta volante in die, a negotio perambulante in tenebris, ab incursu et daemone meridiano* 123[69]. Et in Proverbiis: *Timor Domini turris fortitudinis* 124[70]. Qui Deum non timet, oportet eum ubique timere; et qui Deum vere timet habet quod nullus potest ei auferre. Qui vero aliud a Deo timet habet quod ei auferri debet. Qui timet Deum non potest perdere Deum. Non sic est de pecunia. Si habet homo pecuniam, timet, ne perdat eam, et securus est, quod perdet eam. Sed qui Deum timet securus est ubique. *Quam magna multitudo dulcedinis tuae, Domine, quam abscondisti timentibus te*; sequitur: *Perfecisti eis qui sperant in te* 125[71]. Ideo debet timor Dei esse perfectus, quia *timentibus Deum bene erit* 126[72], quia venient ad benedictionem gloriae, ad quam nos perducatur qui cum Patre etc.

123[69]. Ps 90, 5-6.

124[70]. Prov 14, 26: In timore Domini fiducia fortitudinis; 18, 10: Turris fortissima, nomen Domini; Ps 60, 4: Quia factus es spes mea, turris fortitudinis a facie inimici.

125[71]. Ps 30, 20.

126[72]. Eccli 1, 13.19: Timenti Dominum bene erit.

3 COLLATIO III - DE DONO PIETATIS

1. Exerce temetipsum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio ad modicum utilis est, pietas autem ad omnia valet, promissionem habens vitae, quae nunc est et futurae 127[1]. Verba ista sunt in prima Epistola ad Timotheum, in quibus Apostolus ostendit, duplex esse exercitium, quod competit homini: unum corporale, et aliud spirituale; et ostendit, quod exercitium spirituale praeferendum est corporali tanquam exercitium nobilius et tanquam utilius. Corporalis enim exercitatio modicam habet utilitatem; unde dicit: Corporalis exercitatio ad modicum utilis est; spiritualis vero exercitatio maximam habet utilitatem. Unde spiritualis exercitatio praeferenda est corporali: quantum spiritualia praeferenda sunt corporalibus, aeterna temporalibus, et invisibilia visibilibus; tantum illa exercitatio spiritualis praeferenda est corporali. Ideo, si quis sapiens est, magis debet quaerere exercitationem spiritualem quam corporalem, quia corporalis exercitatio ad modicum utilis est, quia utilis est ad commoditatem corporis; sed quandoque est causa et occasio contrarii. Credit aliquis ire ad iocum, et vadit ad bellum; quaerit iucunditatem, et invenit tristitiam. Unde dicit Seneca: "Multos inveni exercitantes corpus, paucos vero ingenia". Fatuus esset qui posset fodere aurum et vellet fodere lutum. Plus excedit exercitatio spiritualis corporalem, quam aurum transcendat lutum. De ista exercitatione spirituali, in quantum ordinata est ad pietatem, loqui debemus; post timorem enim loqui debemus de pietate. - Sed istam sacratissimam exercitationem non possumus explicare sermone nec in opus ponere nisi per adiutorium Spiritus sancti et rogabimus Dominum, quod det mihi aliquid dicere, quod sit ad eius honorem et ad utilitatem animarum nostrarum.

2. *Exerce temetipsum ad pietatem* etc. Apostolus Paulus tanquam bonus magister excitat sollicitudinem ingeniorum et mentium nostrarum ad bonum usum divini doni. Et supposito pietatis influxu, invitat nos ad pietatis exercitium et proponit pietatis emolumentum. Si accepisti donum Dei, *exerce te ad pietatem* obtinendam. Rationem huius assignat, cum subdit: *Pietas ad omnia valet* etc. Ideo ostendit, quod circa istum donum pietatis tria sunt nobis consideranda, scilicet pietatis exercitium, pietatis emolumentum et pietatis originale principium. Si est donum, oportet scire, qualiter donatur; si est nobile donum, oportet scire, qualiter in ipso proficiamus et nos exerceamus; si est donum utile, videamus, quem fructum inde consequamur. - Videte, tota intentio mea est, quod concipiatis donum pietatis in anima et discatis, quid sit esse pium.

3. Incipiamus ab exercitio. Exercitium autem pietatis in triplici actu consistit, videlicet in reverentia venerationis divinae, in custodia sanctificationis intrinsecae et in superaffluentia miserationis internae. Primi duo modi pietatis sunt magis radicales quam tertius.

4. Primo, dico, consistit exercitium pietatis in reverentia venerationis divinae. Unde in Ecclesiastico dicitur de Iosia, quod *abstulit abominationes impietatis et gubernavit ad Dominum cor illius et in diebus peccatorum corroboravit pietatem* 128[2]. Certum est, quod ante adventum Christi cultus Dei non vigeat nisi in populo Israelitico et non viguit in toto populo, quia decem tribus tempore Ieroboam adorabant idola, scilicet vitulum aureum; nec etiam secundum totum tempus viguit cultus Dei in duabus tribubus; quia David optimus cultor Dei fuit, postea venit Manasses pessimus, qui populum fecit idololatrare; post ipsum vero venit Iosias, qui octavo anno suo coepit regnare et abstulit totam idolatriam et *in diebus peccatorum corroboravit pietatem*, id est cultum divinum.

5. Quod pietas sit cultus Dei, dicit Iob: *Ecce, inquit, pietas ipsa est sapientia* 129[3]. Alia translatio habet: *Ecce, timor ipse est sapientia*; sed in translatione Septuaginta habetur: *Ecce pietas ipsa est sapientia*. Et Augustinus dicit, quod pietas in Graeco idem est quod *theosebeia*, quod est idem quod cultus Dei. Consistit autem cultus Dei maxime in reverentia Dei, quae non habetur sine timore. Oportet enim, cultorem Dei altissime, piissime, cum reverentia et timore sentire de Deo. - Si sentis diminute de potentia Dei, scilicet quod non possit omnia de nihilo creare; non sentis altissime. Similiter, si diminute sentis de sapientia Dei, scilicet quod per sapientiam suam non possit intima penetrare; non sentis altissime. Sicut habemus testimonium lucis, quod non solum in se lucet, sed multa alia corpora possit illuminare; ita Deus omnia videt et illustrat, quia ipse est lux. Si sentis de Dei potentia et de Dei sapientia, quod non possit corpora reparare male, vel bene; tunc male sentis de Deo nec sentis altissime. Item, si non credis condescensiones et miserationes divinas, per quas Deus creaturam sibi servientem gratia, indulgentia et beatitudine replet; non es cultor Dei. - Dico igitur, quod pietas nihil aliud est quam pia, primae et summae originis pius sensus, pius affectus et pius famulatus. Summum bonum non potest haberi nec coli sine pietate. Naturaliter quaelibet res tendit ad suam originem: lapis deorsum, et ignis sursum, et flumina currunt ad mare, arbor continuatur cum radice, et ceterae res continuationem habent cum radice. Deiformis est creatura rationalis, quae potest redire super originem suam per memoriam, intelligentiam et voluntatem; et non est pia, nisi refundat se super originem suam. Ideo dixi, quod pietas nihil aliud est quam pia, primae et summae originis pius sensus, pius affectus et pius famulatus. - Prima igitur exercitatio doni pietatis consistit in reverentia venerationis divinae.

127[1]. 1 Tim 4, 7-8.

128[2]. Eccli 49, 3-4.

129[3]. Iob 28, 28.

6. Secunda exercitatio doni pietatis consistit in custodia sanctificationis intrinsecae; de qua dicit Apostolus: *Obsecro primum omnium, fieri postulationes, obsecrationes, orationes et gratiarum actiones pro omnibus* etc.; sequitur: *ut quietam vitam agamus in omni pietate et castitate* 130[4]. Intelligere debetis, quod summa christianae religionis consistit in pietate et puritate. Nunquam enim potest homo pie ad se ipsum affici, nisi habeat pacem. Haec est religio christiana, quae consistit in his duobus. Tranquillitas pacis non est nisi in tranquillitate conscientiae. Et non est conscientia sancta, nisi sit bona et pia, scilicet quod praeferat vitam virtutis et gratiae vitae naturae. - Videatis bene, si homo plus afficeretur ad calceamentum quam ad pedem, non multum diligeret pedem. Qui pedem exponeret fractioni propter calceamentum, nunquid multum diligeret pedem et multum afficeretur ad pedem? Certe non. Qui propter modicam rem exponeret se suspendio non multum diligeret vitam suam. Nunquid oportet, quod homo custodiat animam suam in sanctitate? 131[5] Certe sic. Sed animam exponit confusioni, qui non cavet sibi de peccato.

7. O, quam pauci sunt, qui pietatem religionis custodiunt! Sed *Dominus interrogat impium* 132[6]. Dicitur in Ecclesiastico: *Miserere animae tuae* 133[7], id est, habeas pietatem ad animam tuam; *placens Deo*, scilicet, ut studeas placere Deo. Et quomodo? *Congrega et contine cor tuum in sanctitate*. - Aliqui contenti sunt, quod sanctitatem exteriorem habeant, scilicet in verbo et in gestu et exteriori conversatione; sed hoc est ornare sanctitatem exterius, sicut homo, qui dealbat exterius, et facit sepulcrum mortuorum, quod *exterius est dealbatum* 134[8]. Sed sicut "simulata aequitas non est aequitas, sed duplex iniquitas"; ita simulata sanctitas non est sanctitas, sed potius iniquitas. Contra tales dicit Apostolus: *In novissimis temporibus erunt homines voluptatum amatores, habentes speciem pietatis, virtutem autem eius abnegantes* 135[9]. - *Habentes speciem pietatis*, "id est religionis", dicit Glossa. Speciem pietatis habentes sunt hypocritae. Talis enim *filius est perditionis* 136[10]. De tali dicitur: *Spiritu labiorum suorum percutiet impium* 137[11], scilicet illum qui habebit maximam speciem pietatis. - Igitur secunda exercitatio doni pietatis est per custodiam sanctitatis intrinsecae. - Sed quidam de anima sua non habent misericordiam, immo faciunt animae suae peius, quod possunt. Summe odiunt animam suam, non possent ei peius facere, quam faciunt, quia faciunt omnia, quae diabolus suggerit eis. *Miserere animae tuae!* Et quidam sub specie pietatis assumunt quae sunt contra animam suam. Dicunt: ibo ad turpitudinem sub specie pietatis. Quae pietas est ista? Certe nulla.

8. Tertia exercitatio doni pietatis est in *affluentia miserationis internae*. De ista dicitur in Ecclesiastico: *Hi sunt viri misericordiae, quorum pietates non defuerunt; cum semine eorum permanent bona* 138[12]. - Carissimi! debetis percurrere vias sanctorum Patrum, et videbitis, quod hi sunt viri misericordiae, scilicet Noe, Abraham, Moyses, Ioseph et Samuel. Quae fuit pietas Noe! Per centum annos non fecit nisi aedificare arcam, ut salvaret genus humanum 139[13]. Quanta pietas fuit in sacratissimo Abraham! Deus descendit ut percuteret civitates, in quibus erant abominationes peccati; et intercessit Abraham ad Dominum pro illis et extorsit a Domino, quod si inveniret decem iustos in civitatibus, parceret eis Dominus 140[14]. Quanta pietas fuit Ioseph! Qui venditus a fratribus suis - immo volebant ipsum interficere fratres sui - et fratres suos custodivit, gubernavit et ditavit et filios eorum; et pietatem habuit ad conservandum universum orbem colligendo et conservando bladum 141[15]. Quanta pietas fuit Moysi! Qui populum Dominum irritantem dilexit et pro eo oravit ad Dominum dicens: *Audi me, Domine, peccavit populus iste; aut dimitte populo huic hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo, quem scripsisti* 142[16]. Ponit Bernardus exemplum de muliere, quae habet infantulum suum et est extra domum. Si dicatur ei: dimitte infantulum tuum extra domum, et tu intra domum; non vellet domum intrare, ita quod puer remaneret extra. Ita Moyses voluit, quod Dominus populo dimitteret peccatum suum, aut quod deleteret ipsum de libro vitae. Sic fuit de Samuel, quando populus petiit regem; postea cognovit populus, quod Samuel bene rexerat populum, et cum populus peccasset, timebat, ne Samuel pro ipso vellet ad Dominum orare. Et rogavit eum populus, ut pro ipso oraret, et dixit Samuel: *Absit a me, ut cessem orare pro vobis* 143[17]. Quantae pietatis fuit David rex Israel! Saul quaerebat eum ad interficiendum, et David habebat Saulem in manu sua; potuit ipsum interficere, nec prohibente Deo, quia Deus dixit ei: *Tradam eum in manus tuas* 144[18]. Potuit ipsum interficere, nec prohibente homine, nec prohibente lege; et tamen pepercit ei et domui suae. Hi sunt igitur viri misericordiae, quorum pietates non defuerunt.

130[4]. 1Tim 2, 1-2,

131[5]. Cf. Deut 4, 9: Custodi igitur teipsum et animam tuam sollicite, etc. La traduzione italiana di questo passo: "Ma guardati e guardati bene dal dimenticare le cose che i tuoi occhi hanno visto: non ti sfugano dal cuore, per tutto il tempo della tua vita".

132[6]. Ps 10, 6.

133[7]. Eccli 30, 24.

134[8]. Cf. Mt 23, 27.

135[9]. 2 Tim 3, 1-5.

136[10]. Cf. Io 17, 12; 2 Thes 2, 3.

137[11]. Is 11, 4.

138[12]. Eccli 44, 2.

139[13]. Cf. Gen 6-7.

140[14]. Cf. Gen 18, 20-33.

141[15]. Cf. Gen 37, 19-28; 42-47.

142[16]. Ex 32, 31-32.

143[17]. 1 Reg 12, 23.

144[18]. 1 Reg 24, 5; cf. 24, 11; 26, 23.

9. Ad istam pietatem invitat nos beatus Petrus, qui fuit alter Apostolus, in secunda Canonica sua dicens: Ministrare in fide virtutem, in virtute scientiam, in scientia abstinentiam, in abstinentia patientiam, in patientia pietatem, in pietate amorem fraternitatis et in amore fraternitatis caritatem 145[19]. Quid vult dicere? Pietatem ponit in medio duorum, scilicet inter patientiam et caritatem. Pietatem dicit esse vestem purpuream, et patientiam et caritatem dicit esse vestem regiam. Qui vult esse pius ad proximum, oportet, quod supportet ipsum patienter et caritative diligat. David patienter et caritative se habuit ad hostem; ita oportet, quod homo se habeat ad proximum. - Ubi est pietas hodie? Non est medium, quia Deus abstulit extrema; tanta est hodie crudelitas, quod homo non potest satiari de vindicta; regnat hodie impatientia et iracundia; male iudicat homo; etiam si non offendit me homo, male tamen iudicabo de ipso. Unde est hoc? Certe, quia non habeo caritatem. Beatus Petrus bene scit dicere, quomodo potero habere caritatem, quia, si habeo patientiam ex una parte, et caritatem ex altera; ecce exercitium pietatis.

10. Dices forte, frater: non habeo istud donum. Oportet igitur, ut explicem tibi originale principium pietatis. Et dices: tu debuisti incipere a principio; et incepisti ab exercitio. Non, frater, non possem te ducere ad originale principium pietatis nisi per actum et exercitium pietatis. Originatur autem donum pietatis primo a Trinitate increata, secundo a Sapientia incarnata, et terio a sancta matre Ecclesia per Spiritum sanctificata.

11. Videte, dico, quod donum pietatis oritur primo a Trinitate increata, scilicet a Deo Patre. Quamquam Deus habeat omnes proprietates nobilissimas, excellentissimus tamen est in ista proprietate, scilicet pietatis; unde dicitur in oratione: "Deus, cui proprium est misereri semper et parcere" etc. Et in Ecclesiastico: *Pius et misericors Deus, et in tempore tribulationis peccata dimittit et protector est omnibus exquirentibus se in veritate* 146[20]. - *Pius est et misericors*, quia parcat et protegit. Dicit Dominus: *Quomodo miseretur pater filiorum, sic misertus sum tui* 147[21]. - Quaere omnia opera Dei a principio usque in finem, semper invenies operationes miserationis magnas, maiores et maximas. Magnae operationes miserationis divinae sunt operationes naturae; maiores operationes miserationis divinae sunt operationes gratiae, sed maximae operationes sunt operationes gloriae. Audi! es imago Dei; et imago dicitur quisi imitago: igitur si vere es imitago Dei, debes te configurare Deo in pietate. Unde in Ecclesiastico: *In iudicando esto pupillis misericors ut pater et pro viro matri illorum; et eris velut filius Altissimi obediens, et miserebitur tui* 148[22]. - *In iudicando*, id est in fovendo ius, *esto pupillis misericors*, scilicet ut sis vere *filius Altissimi*. Quando Deus gloriosus compatitur in miseros; quare tu non imitaris ipsum? Si esset aliquis fons, qui faceret virescere plantas desiccatas, multum appretieretur. Anima sine pietate habet plantas desiccatas. Fluvius miserationis divinae copiosissime se infundit et facit virescere plantas mortuas. Nonne oportet, quod tu introducas in animam tuam illum fluvium? Sed non potes eum introducere nisi per pietatem. Prima igitur originalis influentia pietatis est a Trinitate increata.

12. Secunda influentia originalis ipsius pietatis est a Sapientia increata. Unde Apostolus ad Timotheum: Manifeste magnum pietatis est sacramentum, quod manifestatum est in carne, iustificatum in Spiritu, apparuit angelis, praedicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria 149[23]. Mysterium redemptionis humanae factum per Verbum incarnatum et crucifixum est magnum pietatis sacramentum. - Dicit, quod manifestatum est in carne, per incarnationem; iustificatum est in Spiritu, in crucis patibulo; apparuit Angelis, in glorificatione; praedicatum est gentibus, in Spiritu sancti missione; creditum est in mundo, per dilatationem fidei; assumptum est in gloria, per examen finalis iudicii. Dico, quod filius Dei incarnatus assumpsit inopiam nostram. Quid fecit hoc? Certe pietas. Unde debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret et fidelis pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi 150[24]. Per pietatem carnem assumpsit, crucem ascendit, resuscitatus est a mortuis, Spiritum sanctum in terram misit, Ecclesiam ad se vocavit et omnes idoneos a miseria per pietatem liberavit. Apostolus ad Romanos dicit: An divitias bonitatis eius et patientiae et longanimitatis contemnis? An ignoras, quod benignitas Dei ad poenitentiam te adducit? Tu vero secundum duritiam tuam et cor impenitentem thesaurizas tibi iram in die irae et revelationis iusti iudicii Dei 151[25]. Filius Dei obtulit holocaustum, scilicet se ipsum pro nobis; hoc est magnum pietatis sacramentum. - Hoc sacramentum quotidie iteratur in altari. Pro istis rationibus dedit nobis Sacramentum altaris, ut, memores sacramenti pietatis, induamur viscera pietatis 152[26]. Crudele est cor quod ad ista non emollitur.

13. Tertia influentia originalis doni pietatis est a sancta matre Ecclesia per Spiritum sanctum sanctificata, quae habet pignus Spiritus sancti. Sancta mater Ecclesia omnibus pietatem indixerat. Qui nati sunt ab uno patre et una matre plus se diligunt invicem, quam qui nati sunt ab uno patre, vel ab una matre tantum. Spiritus sanctus facit nos filios unius patris et unius matris et membra unius corporis. Apostolus: *Apparuit gratia Domini nostri Iesu Christi, Salvatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos ut, abnegantes impietatem et saecularia desideria, sobrie et iuste et pie vivamus in*

145[19]. 2 Petr 1, 5-7.

146[20]. Eccli 2, 13.

147[21]. Ps 102, 13.

148[22]. Eccli 4, 10-11.

149[23]. 1 Tim 3, 16.

150[24]. Heb 2, 17.

151[25]. Rom 2, 4-5.

152[26]. Cf. Col 3, 12.

hoc saeculo 153[27]. - Carissimi! videte, si pietas vestra est fratris ad fratrem, et fratris uterini ad fratrem uterinum! Quis est pater noster? Certe Deus. Quae mater nostra? Est Ecclesia, quae de utero suo genuit nos per Spiritum sanctum et pariet nos, quando praesentati erimus in luce aeterna. Nonne videtis, quod sicut unum membrum compatitur alteri membro 154[28], sic et nos debemus nobis invicem compati? Omnes sumus membra unius corporis, uno cibo cibamur, ab eodem utero producimur, ad eandem hereditatem tendimus; et magnificabitur hereditas nostra, quanto plures erimus, non angustiabitur. Sumus unum corpus, pie debemus affici ad invicem. Veni ad patrem, pater recipit te, vel mater; si assistat sancta mater Ecclesia, etiam flagitiosi peccatores compellentur redire. Debemus igitur nobis invicem compati.

14. In huius designationem scribitur in Psalmo: *Ecce, quam bonum et quam iucundum habitare fratres in unum. Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron* 155[29]. Unum Patrem habemus, unum sacrificium, unum Sacramentum et unum praemium. Dicit: *Sicut unguentum in capite* etc. Primo est unguentum pietatis in capite; postea descendit in omnes alios, qui appropinquant capiti. - Primo debet esse pietas in praelatis et maioribus et postea in plebe; unde dicit: *quod descendit in ora vestimenti eius* 156[30]. De isto oleo pietatis dicitur in quarto Regum, quod mulier quaedam venit ad Eliseum et dixit, quod creditores sui volebant pueros suos accipere; et dixit: *Vir meus fuit vir timens Deum* 157[31]. Et dixit Eliseus, quod afferret omnia vasa vicinorum suorum et imponderet in quolibet aliquid de illo oleo, donec omnia impleta essent 158[32]. Ad quid praecepit ei afferre vasa vicinorum? Nunquid multiplicare non potuit oleum et implere dolium, et non laborasset tantum mulier? Dico, quod mulier tenet typum Ecclesiae, Eliseus tenet typum Christi. Quando Ecclesia pauperula est in meritis, et oportet, quod fenus reddat; per quid reddet? Oportet, quod impleat vasa vicinorum. Vis, quod pietas matris Ecclesiae ad te descendat? Impleas vasa vicinorum. Istud oleum pietatis apud omnes debet haberi. Unde in Cantico: *Oleum effusum nomen tuum* 159[33].

15. Specialiter debet esse in cordibus pontificum. Unde pontifices unguuntur in capite, et ipsi iniuncti postea omnes de plebe debent purificare. Dicitur in libro Machabaeorum: *Cum sancta civitas in pace habitaretur, et leges optime custodirent propter Oniae pietatem et animos odio habentes malum; fiebat, ut locum reges et pontifices in reverentia ducerent et multis muneribus illustrarent* 160[34]. Postea Menelaus et sui intraverunt templum 161[35], et Antiochus contaminavit templum 162[36]. Credo, quod impedimentum fuit, quod Spiritus sanctus non fuit in plebe, quia impedimentum fuit in pastore. - Beatus Gregorius fuit nobilis et dives; septem monasteria fundavit et ditavit et in septimo in urbe Romana factus est monachus, postea cardinalis et Papa tandem. Consuevit beatus Gregorius, cum fuit Papa, habere pauperes duodecim, qui comedebant ante ipsum. Quadam die fuit cum illis duodecim unus, qui aliquando apparuit iuvenis, aliquando venerandae canitie. Post prandium surrexit beatus Gregorius et duxit illum in cameram suam et quaesivit, quis esset. Qui respondit: Ego naufragus ille sum, cui tu fecisti misericordiam circa portum maris. Dixi, quod navis mea erat periclitata, et petii a te eleemosynam, unde possem sustentari. Fecisti mihi dari quinquaginta aureos, postea omnes scutellas argenteas, quae fuerunt in domo tua; et tunc scivi, quod Deus aeternus disposuit te ad istum honorem, et dispensative ad istam dignitatem devenisti, ut posses multum dare pro Deo. Et dixit beatus Gregorius: Quis es tu? Respondit ille: Ego sum angelus eius. Et territus est beatus Gregorius, quia vidit Angelum; et sic consolatus est, quia opera pietatis tantum placent Deo. Martinus et Nicolaus quia viri misericordes fuerunt, ideo ex ipsorum tumba manat oleum. - Patet modo de exercitio pietatis et de eius originali influenza.

16. Sed quae est utilitas doni pietatis? Dicit: *Pietas ad omnia valet, promissionem habens vitae, quae nunc est, et futurae* 163[37]. Non scio plus addere. Habes bona temporalia? Ad illa valet pietas; et similiter ad bona spiritualia. Qui lubricum carnis passi sunt, liberati sunt quandoque per donum pietatis, et postea misericordiam consecuti sunt. *Pietas enim valet ad omnia*: valet ad vera cognoscenda, ad omnia mala declinanda et ad omnia bona consequenda.

17. Primo, dico, valet pietas ad vera cognoscenda, scilicet salutaria; unde in Ecclesiastico: *Omnia fecit Dominus et pie agentibus dedit sapientiam* 164[38]. Dat Deus dona sua super quamlibet creaturam; sed notitiam veritatis non dat nisi pie agentibus. Quomodo posset attingere originata qui non attingit originem veritatis? Quomodo originem sciret veritatis qui adversatur origini veritatis? Dicit Apostolus ad Tomotheum: *Si quis aliter docet et non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Iesu Christi, et ei quae secundum pietatem est doctrinae, superbus est et nihil sciens et languens circa quaestiones et pugnas verborum* 165[39]. Oportet, quod homo assentiat doctrinae, quae est secundum pietatem. Dicitur in Daniele: *Porro impie agent impii*

153[27]. Tit 2, 11-12.

154[28]. Cf. 1 Cor 12, 26; 10, 17.

155[29]. Ps 132, 2.

156[30]. Ps 132, 2.

157[31]. 4 Reg 4, 1.

158[32]. 4 Reg 4, 3-7.

159[33]. Cant 1, 2.

160[34]. 2 Mach 3, 1-2.

161[35]. 2 Mach 4, 23-33.

162[36]. cf. 2 Mach 6, 1-5.

163[37]. 1 Tim 4, 8.

164[38]. Eccli 43, 37.

165[39]. 1 Tim 6, 3-4.

166[40]; claudetur revelatio impiis. Si vultis esse veri scholares, oportet, vos habere pietatem.

18. Secundo valet pietas ad omnia mala declinanda. Unde beatus Petrus: *Novit Dominus pios de tentatione eripere, impios autem cruciandos in diem iudicii reservare* 167[41]. Impii sunt qui non recognoscunt pietatem divinam. Impius autem, *cum in profundum peccatorum venerit, contemnit* 168[42]. Impius est qui propriam impietatem defendit, scilicet peccatum. De talibus dicit Psalmus: *Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant; iudica illos Deus. Decidant a cogitationibus suis; secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos, quoniam irritaverunt te, Domine* 169[43]. Vis liberari a malo? Audi David, qui dicit: *Dixi: Confitebor adversum me iniustitiam meam Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei* 170[44]. Lauda Deum et irascaris contra peccatum et noli defendere peccatum, quia defendere peccatum est duplex peccatum. Notabile est quod dicit Psalmus: *Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, peccato consentiendo; et in via peccatorum non stetit, in peccato permanendo; et in cathedra pestilentiae non sedit* 171[45], peccatum suum defendendo.

19. Tertia utilitas doni pietatis est, quod facit consequi omne bonum. Unde dicitur in libro Machabaeorum, quod considerabat Iudas, *quod hi qui cum pietate dormitionem acceperant, optimam reportabant gratiam* 172[46], quam nobis praestare dignetur qui cum Patre etc.

166[40]. Dan 12, 9-10.
167[41]. 2 Petr 2, 9.
168[42]. Prov 18, 3.
169[43]. Ps 5, 11.
170[44]. Ps 31, 5.
171[45]. Ps 1, 1.
172[46]. 2 Mach 12, 45.

4 COLLATIO IV - DE DONO SCIENTIAE

1. *Deus, qui dixit de tenebri lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiae claritatis De in facie Christi Iesu* 173[1]. - *Qui corripit gentes non arguet, qui docet homines scientiam?* 174[2] Psalmus David dicit, quod magnus doctor scientiarum Deus est. Scitis, si aliquis habet haurire aquam, libentius haurit eam ab originali suo principio quam a rivulo. Ideo, si Dominus est doctor magnus et donator doni, de quo intendimus loqui; oportet, quod recurramus ad fontem illum ad illuminationem consequendam. Sic fecit Psalmista, sic fecit Salomon et factus est clericus magnus. In principio oportet quod elevemus animas nostras et rogemus largitorem donorum, quia non petimus temporalia, sed utilitatem et salutem animae nostrae; et hoc placet Deo, sicut fecit Salomon, qui petiit sapientiam a Domino. Rogemus ergo Dominum ut ipse aperiat oculos mentis nostrae et det mihi lumen scientiale, ut possim aliquid loqui de dono scientiae, quod sit ad honorem Dei, etc.

2. *Deus, qui dixit de tenebris lucem splendescere* etc. Verbum istud scriptum est in secunda Epistola ad Corinthios, in quo apostolus Paulus, doctor magnus, explicat ipsius scientiae donum; et explicat ipsum donum quantum ad antecedentia et subsequentia. Donum scientiae duo antecedunt: unum est sicut lumen innatum, et aliud est sicut lumen infusum. Lumen innatum est lumen naturalis iudicatorii sive rationis; lumen superinfusum est lumen fidei. Quantum ad primum dicit: *Deus, qui dixit lucem splendescere*, id est lumen naturalis iudicatorii impressit creaturae rationali, id est non solum intellectum possibilem, sed etiam intellectum agentem. Quantum ad lumen fidei superinfusum dicit: *Illuxit in cordibus nostris* etc.; scilicet per infusionem lucis fidei. Deus naturam rationalem condidit et superaddidit gratiam. Duo igitur sunt antecedentia. - Consequentia etiam sunt duo, scilicet clara notitia Creatoris, et revelata notitia Salvatoris. Quantum ad antecedentia dicit: *Deus, qui dixit* etc.; quantum ad consequentia dicit: *Ad illuminationem scientiae claritatis Dei*, ubi tangitur clara notitia Creatoris; *in facie Christi Iesu*, ubi tangitur revelata notitia Salvatoris. - Dat Apostolus intelligere, quod anima multiformem habet claritatem et ab una transcendit in alteram. Unde Apostolus ad Corinthios: *Nos vero omnes, revelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur a claritate in claritatem, tanquam a Domini Spiritu* 175[3]. Claritas animae est scientia, e contra tenebra animae est ignorantia. Dicit: *Transformamur a claritate in claritatem*.

3. Hic notandum est, quod est claritas scientiae philosophicae, scientiae theologicae, scientiae gratuitae, et claritas scientiae gloriosae. Claritas scientiae philosophicae est magna secundum opinionem hominum mundialium, parva tamen est in comparatione ad claritatem scientiae christianae. Claritas vero scientiae theologicae parva videtur secundum opinionem mundialium, sed secundum veritatem magna est. Claritas scientiae gratuitae est maior, sed claritas scientiae gloriosae est maxima; ibi est status. Psalmus: *"Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, et non potero ad eam"* 176[4], scilicet in hac vita.

4. Omnes istae scientiae et claritates earum divinitus dantur, quamquam semper in donatione ipsarum sit maius donum. Verum est, quod scientia philosophica et theologica est donum Dei; proprie vero est donum Dei scientia gratuita; scientia vero gloriosa non tantum est donum, sed etiam praemium. In Cantico autem Annae dicitur in libro Regum: *Recedant vetera de ore vestro, quia Deus scientiarum Dominus est, et ipsi praeparantur cogitationes* 177[5]; non stultae cogitationes, quae dissipantur per vias errorum, sed bonae cogitationes praeparantur Domino per vias veritatis. Iob: *Nunquid nosti semitas nubium, semitas magnas et perfectas scientias?* 178[6] Dicit semitas magnas, id est scientiam philosophicam et theologiam, quae dicuntur magnae semitae, quia multas scientias comprehendunt; semitas perfectas dicit quantum ad scientiam gratuitam et gloriosam. Semitae nubium sunt virorum perfectorum scientiae, quia, sicut nubes abstrahuntur virtute caloris in altum, ita viri perfecti in abstractione mentis sublimantur. - De istis quatuor scientiis volumus dicere, ut ad tertiam possimus pervenire, de qua loquimur hic.

5. Scientia philosophica nihil aliud est quam veritatis ut scrutabilis notitia certa. Scientia theologica est veritatis ut credibilis notitia pia. Scientia gratuita est veritatis ut diligibilis notitia sancta. Scientia gloriosa est veritatis ut desiderabilis notitia sempiterna.

6. Primo incipiamus a scientia philosophica. Dico, quod scientia philosophica est veritatis ut scrutabilis notitia certa. De hac scientia dicitur in Proverbiis: *Ecce, descripsi eam tripliciter in cogitationibus et scientia, ut ostenderem tibi firmitatem et eloquia veritatis* 179[7]. Potest illud verbum esse Salomonis et verbum Dei. Dico, quod postet esse verbum Dei. Ipse enim describit scientiam philosophicam tripliciter, id est secundum triplicem rationem describit eam, ut naturalem, ut rationalem, et ut moralem, scilicet in quantum est "causa essendi, ratio intelligendi et ordo vivendi". In quantum est causa essendi, designat

173[1]. 2 Cor 4, 6.
174[2]. Ps 93, 10.
175[3]. 2 Cor 3, 18.
176[4]. Ps 138, 6.
177[5]. 1 Reg 2, 3.
178[6]. Iob 37, 16.
179[7]. Prov 22, 20-21.

scientiam naturalem; in quantum est ratio intelligendi, significat scientiam rationalem; in quantum est ordo vivendi, describit scientiam moralem.

7. Nec tantum est verbum illud Dei, immo est etiam Salomonis, *qui disputavit a cedro Libani usque ad hyssopum* 180[8]. Ipse dicit: *Ecce, descripsi eam tibi tripliciter, ut ostenderem tibi firmitatem, id est solidam et firmam veritatem, et eloquia veritatis*; ipse describit eam tripliciter, scilicet in quantum est veritas rerum, veritas sermonum et veritas morum, secundum quod est indivisio entis ab esse, et indivisio entis ad esse, et entis a fine. Veritas rerum est indivisio entis ab esse; veritas sermonum est indivisio entis ad esse; veritas morum est indivisio entis a fine. - Veritas morum est rectitudo, secundum quam homo bene vivit intus et extra secundum dictamen iuris, quia ius est regula rectitudinis; veritas sermonum est adaequatio vocis et intellectus; veritas rerum est "adaequatio intellectus et rei". Et quia scientia philosophica eloquia veritatis docet; et triplex est veritas: ideo dicit, quod descripsit eam tripliciter.

8. Non creditis, quod Salomon istam triplicem notitiam acquisierit? - De scientia sermocinandi dicit, quod eam habuit. Unde in libro Sapientiae dicit: *Da mihi, Domine, sedium tuarum assistricem sapientiam, ut dignus sim sedium patris mei* 181[9]. Ibi scriptum est: *Mihi autem dedit Deus dicere ex sententia et praesumere digna horum quae mihi dantur. In manu eius sumus nos et sermones nostri* 182[10]. Impossibile est, quod sapientia fiat doctrina nisi per sermonem. Sermo autem non est sufficiens ad docendum, nisi sit sententiosus. Et non loquitur homo sententiose, nisi sit sermo eius discussivus, inquisitivus et persuasivus, scilicet quod habeat sermonem potentem ad loquendum omne illud, quod potest apprehendi vel nosci, vel ad quod affectus potest inclinari. Congrue autem exprimit quod dicit per grammaticam, rationabiliter investigat per scientiam logicam et efficaciter persuadet per rhetoricam. Ista est igitur pars philosophiae, scilicet scientia sermocinalis, quae triplex est, ut patet, quam adeptus est Salomon.

9. Alteram partem philosophiae, scilicet quae est in veritate rerum, dicit se Salomon adeptum esse. Unde dicit in libro Sapientiae: *Mihi dedit Deus eorum quae sunt scientiam veram, ut sciam dispositionem orbis terrarum et virtutes elementorum* 183[11]. Certum est, quod notitia veritatis rerum triformis est, secundum quod sunt formae concretae, formae abstractae et formae separatae. Formas concretas considerat physicus, formas abstractas metaphysicus, et formas separatas mathematicus. Unde dicit: *Mihi Deus dedit scientiam eorum quae sunt, id est entium principaliter, quae vera entia, quantum ad scientiam metaphysicam; ut sciam dispositiones orbis terrarum, quantum ad mathematicam; et virtutes elementorum, quantum ad naturalem philosophiam*. Salomon scivit anni cursum ex dispositione stellarum, naturas animalium et virtutes radicum; omnia docuit Salomon.

10. De tertia parte philosophiae, scilicet de morali, dicit etiam Salomon, quod eam est adeptus. Unde in Ecclesiaste: *Lustravi universa animo meo, ut scirem et considerarem et quaererem sapientiam et rationem, et ut cognoscerem impietatem stulti et errorem imprudentium* 184[12]. Multa dicit se considerasse et omnia ordinasse ad mores. - Carissimi! Impietas stulti est in male sentiendo de causa causarum; error imprudentium est circa regimen vitae monasticae, vel vitae oeconomicae, vel politicae, id est circa regimen sui, vel familiae, vel civitatis. Magna prudentia requiritur ad regimen sui, maior ad regimen familiae, sed maxima circa regimen civitatis. Impossibile est, quod sol illuminet remota corpora a se et non illuminet propinqua sibi. Non potest aliquis habere ordinatam familiam, nisi ipse sit ordinatus. Si velit aliquis habere servientes castos; et ipse non erit castus, hoc non potest esse. Similiter nisi homo bene regat familiam suam, non poterit bene regere civitatem, quia *qualis princeps civitatis, tales et habitantes in ea* 185[13].

11. Ostendit igitur Salomon, se pervenisse ad triformem descriptionem scientiae philosophicae, scilicet ad descriptionem scientiae rationalis, moralis et naturalis et ad triformem descriptionem quarumlibet istarum. - Qui haberet descriptionem istarum scientiarum secundum veritatem, maximum speculum haberet ad cognoscendum, quia nihil est in aliqua istarum scientiarum quod non importet vestigium Trinitatis. Illud esset facile ostendere, sed longum esset.

12. Prima claritas, scilicet scientiae philosophicae, magna est secundum opinionem hominum mundialium; sed de facili eclipsatur, nisi homo caveat sibi a capite et cauda draconis. Si aliquid interponatur inter ipsum et solem iustitiae, patitur eclipsim stultitiae. Ieremias: *Stultus factus est omnis homo a scientia sua* 186[14], scilicet occasionaliter, non causaliter. Qui confidit in scientia philosophica et appetiatur se propter hoc et credit se esse meliorem, stultus factus est, scilicet quando per istam scientiam sine ulteriori lumine credit, se apprehendere Creatorem; sicut si homo per candelas vellet videre caelum vel corpus solare. - Certum est, quod rationalis philosophia in rhetorica consummatur; cum sit triplex genus deliberativae, scilicet quando deliberat de utilitate, de securitate, de honestate, et eius opposito, scilicet de damno, de periculo et de peccato sive de inhonestate. Non potest homo scire, quid utile, quid damnosum, nisi ex additione ultra istam scientiam. Dicitur in

180[8]. 3 Reg 4, 33.

181[9]. Sap 9, 4.12.

182[10]. Sap 7, 15-16.

183[11]. Sap 7, 17.

184[12]. Eccl 7, 26.

185[13]. Eccl 10, 2; cf. 1 Tim 3, 2-7.

186[14]. Ier 10, 14.

Evangelio: *Quid prodest homini si mundum universum lucretur, animae vero suae detrimentum patiat?* 187[15] Quid valet, quod homo multa sciat, si vera honestas animae relinquatur? - Certum est etiam, quod secundum scientiam moralem non potest homo scire, quid utile, quid damnosum, nisi ex additione ultra scientiam moralem, secundum quod scientia moralis est ritus colendi, norma vivendi et censura iudicandi. Quis potest scire ritum colendi per philosophiam naturalem? - Esto, quod homo habeat scientiam naturalem et metaphysicam, quae se extendit ad substantias summas, et ibi deveniat homo, ut ibi quiescat; hoc est impossibile, quin cadat in errorem, nisi sit adiutus lumine fidei, scilicet ut credat homo Deum trinum et unum, potentissimum et optimum secundum ultimam influentiam bonitatis. Si aliter credas insanis circa Deum; quod proprium est Dei attribuis alteri, blasphemias et idolatra es, sicut si homo simplicitatem Dei vel huiusmodi attribuat alteri. - Igitur ista scientia praecipitavit et obscuravit philosophos, quia non habuerunt lumen fidei. Unde Apostolus: *Qui cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt; sed evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipientes cor eorum; dicentes se sapientes stulti facti sunt* 188[16]. Et in libro Sapientiae: *Si enim tantum potuerunt scire, ut possent aestimare saeculum, quomodo huius Dominum non facilius invenerunt?* 189[17] - Philosophica scientia via est ad alias scientias; sed qui ibi vult stare cadit in tenebras.

13. Ultra scientiam philosophicam dedit nobis Deus scientiam theologicam, quae est veritatis credibilis notitia pia; quia lux aeterna, scilicet Deus, est lux inaccessibilis nobis, quamdiu sumus mortales et habemus oculos vespertilionis. Unde Augustinus: "Acies mentis invalida in tam excellenti lumine non figitur, nisi per iustitiam fidei emundetur". Ideo super fidem fundata est scientia theologica: sicut scientiae philosophicae super prima principia sua fundantur ita scientia Scripturae fundatur super articulos fidei, qui sunt duodecim fundamenta civitatis 190[18]. De ista scientia dicitur in Isaia: *Non nocebunt et non occident in universo monte sancto meo; sequitur: quia repleta est terra scientia Domini et velut aquae maris operientes* 191[19] eam, comparatur sacra Scriptura aquae maris propter profunditatem mysteriorum, propter multiformitatem sensuum et propter stabilitionem Ecclesiarum.

14. Primo, dico, comparatur sacra Scriptura aquae maris propter profunditatem mysteriorum. Mare est profundum nec potest homo ipsum transvadere; ita est tanta profunditas mysteriorum sacrae Scripturae, quod, quantumque homo sit illuminatus et quantaecumque sit industriae, non potest ad ipsarum profunditatem attingere. Unde Isaias: *Erit vobis visio omnium sicut verba libri signati, quem cum dederint scienti litteras, dicent: "Lege istum", et respondebit: "Non possum; signatus est enim". Et dabitur liber nescienti litteras, diciturque ei: "Lege"; et respondebit "Nescio litteras".* Nec sciens nec non sciens poterit legere. Quis ergo leget ipsum? Dico, quod qui cum superbia vult intrare sanctuarium Dei non poterit, licet sit litteratus; similiter, si illitteratus velit intrare, stultus esset. Oportet igitur, quod habeat litteraturam et spiritum.

15. Secundo comparatur sacra Scriptura aquae maris propter multiformitatem sensuum. In mari sunt diversae scaturitiones; ita ut sacra Scriptura in una littera est multiplex sententia. Unde in Daniele: *Tu autem, Daniel, claude sermones et signa librum usque ad tempus statutum; plurimi pertransibunt, et multiplex erit scientia* 192[20]. - Mirantur aliqui, quod in eadem Scriptura habemus tot sententias. Dicit Anselmus, quod in eadem terra possunt diversa plantari; terra per virtutem divinam varias facit pullulationes; ita per Spiritum sanctum in eadem littera sunt sententiae variae. Nec est inconveniens aequivoco multipliciter posito uti aequivoce. In theologia significant et res et voces. Ideo, quando sunt plures proprietates rei, tunc per unam rem plura significantur. Quot sunt proprietates solis, tot, quando sol significat iustum, sunt proprietates iusti.

16. Tertia ratio, quare sacra Scriptura comparatur aquae maris, est propter stabilitionem Ecclesiarum. Psalmus: *Super maria fundavit eam* 193[21]; et alibi: *Qui fundasti terram super stabilitatem suam* 194[22], Deriserunt aliqui David, quia dixit, quod Deus fundavit terram super aquas. Terra, cum sit sicca, nisi esset humidum, quod penetrat terram, redigeretur in pulverem; et sicut corpus humanum per venas recipit humorem, ita necesse est, quod a mari veniant aquae dulces et teneant terram. Dicit, quod fundavit terram super aquas, propter mysterium. Terra, quam implevit Spiritus, est hierarchia ecclesiastica; qui *appendit tribus digitis molem terrae* 195[23], quia fundavit sacram Ecclesiam super eloquia divina. Eloquia sacra sunt stabilimenta. Dicit Apostolus ad Timotheum: *Scribo tibi, Timothee, ut scias, qualiter oportet te in domo Dei conversari, quae est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis* 196[24].

17. Ubi sacra Scriptura deficit, necesse est, terram, id est Ecclesiam, commoveri: *Nescierunt neque intellexerunt, in tenebris ambulans; movebuntur omnia fundamenta terrae* 197[25]. Arius, qui fundamentum Trinitatis voluit auferre; Nestorius, qui voluit unitatem personae, et Eutyches, qui volebat confundere naturas in Christo; isti concusserunt fundamenta Ecclesiae. - Omnis pontifex debet scire istam scientiam; unde petitur ab hierarcha: Scis vetus testamentum et novum? - Rex Angliae

187[15]. Mt 16, 26.

188[16]. Rom 1, 21-22.

189[17]. Sap 13, 9.

190[18]. Cf. Ap 21, 14.

191[19]. Is 11, 9.

192[20]. Dan 12, 4.

193[21]. Ps 23, 2.

194[22]. Ps 103, 5.

195[23]. Is 40, 12.

196[24]. 1 Tim 3, 14-15.

197[25]. Ps 81, 5.

petiit a quodam episcopo, quid significarent duo cornua in mitra sua. Respondit, et bene, quod significant duo testamenta, quae episcopi scire debent. "Et quid significant illa duo pendicula, quae pendent post tergum?" Respondit, quod significant ignorantiam utriusque, "quia neque hoc neque illud scimus, sed totum proiecimus post tergum". Et in hoc male dixit.

18. Quia hierarchia ecclesiastica fundata est in Scriptura, quae comparatur aquae maris propter ista tria; ideo sententia data est contra illos qui non habent istam scientiam. In Osee: *Quia tu repulisti scientiam, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi* 198[26]. A gubernaculo navis et a regimine civitatis repellitur qui nihil scit de regimine. Si fundamenta Ecclesiae consistunt in scientia sacrae Scripturae, ideo qui sacram Scripturam nescit repellendus est ab officio et dignitate ecclesiastica. Si caecus vellet alium ducere, maxima fatuitas esset 199[27]. Non sorte nec amicitia eligendus est nauta. - Et sciendum, quod scientia repellitur, quando homo non curat eam addiscere. Isaias: *Propterea captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam* 200[28], scilicet in capite neque in membris. - Item, repellitur scientia, quando homo scit scientiam et non vult secundum scientiam vivere nec eam implere. Unde dicit Dominus: *Vae vobis, Scribae et Legisperiti! quia tulistis clavem scientiae; ipsi non introistis et eos qui introibant, prohibuistis* 201[29]. Medicus si comedit cibum, quem prohibet infirmo, scandalizatur infirmus et vult illum cibum comedere. - *Quare vae vobis, Scribae et Pharisaei! quia scienti bonum et non facienti peccatum est* 202[30], ut dicit beatus Iacobus. Ex scientia culpa augetur etiam et poena; unde in Luca: *Servus, qui cognovit voluntatem Domini sui et non praeparavit et non fecit secundum voluntatem eius, vapulabit multis* 203[31]. Si homo non prohibeat malum exemplo, vel consilio, vae ipsi! Facis te doctorem sacrae Scripturae, sed suades contrarium bono et veritati. Qui deberet incedere per viam rectam, et alter diceret ei, quod incederet per viam tortam; esset peccatum eius inexpiabile. Impediendo salutem alterius exemplo, consilio, vel suadendo, oportet dare animam tuam pro anima illius 204[32]. Nunquid, si possum alium trahere ad id quod melius, et traho ipsum ad peius, non graviter pecco? Si impedio bonum alterius, peius facio quam diabolus; quia diabolus facit sicut hostis. - Ista scientia, si non adsit operis impletio, non est utilis, sed damnosa. Prima claritas potest obscurari, sed ista potest damnari.

19. Ideo aliam claritatem oportet habere, scilicet scientiae gratuita, quae est forma claritatum duarum praecedentium. Deficis in tertio signo 205[33], si non habes istam scientiam. Ista scientia est veritatis ut credibilis et diligibilis notitia sancta. De ista scientia dicitur in libro Sapientiae: *Iustum deduxit Dominus per vias rectas et ostendit illi regnum Dei; honestavit illum laboribus et dedit illi scientiam sanctorum* 206[34]. Scientia gratuita dicitur scientia sanctorum ex triplici causa.

20. Primo, quia a Spiritu sancto datur; dico a Spiritu sancto movente animam, inspirante et informante ad sanctitatem. Dico a Spiritu sancto inspirante ad sanctitatis notitiam, ad sanctitatis placentiam et ad sanctitatis custodiam. Unde Apostolus ad Corinthios: *Nos non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum, qui ex Deo est, ut sciamus quae a Deo donata sunt nobis* 207[35]; et quomodo? Si scimus, custodimus et approbamus inspirata per Spiritum sanctum ad sanctitatis notitiam, ad sanctitatis placentiam et custodiam. Unde in Ioanne: *Pater, sanctifica eos in veritate* 208[36].

21. Alio modo dicitur scientia gratuita scientia Sanctorum, quia nihil vitiositatis habet admixtum, nihil carnalitatis, nihil curiositatis et nihil vanitatis. Unde in Levitico: *Dixit quoque Dominus ad Aaron: Vinum et omne, quod inebriare potest, non bibetis tu et filii tui, ut habeatis scientiam discernendi inter sanctum et profanum* 209[37]. Qui habet scientiam discernendi inter sanctum et profanum ab omni eo, quod inebriare potest, abstinere, id est ab omni delectatione superflua in creatura; haec est vinum inebrians. Sive quis propter vanitatem, sive propter curiositatem, sive carnalitatem inclinet ad delectationem superfluum, quae est in creatura; non habet scientiam sanctorum. Dicitur in Genesi: *De omni ligno, quod est in paradiso, comedes; de ligno autem scientiae boni et mali non comedes, quia, quacumque hora comederitis, morte moriemini* 210[38]. Adam cum uxore sua contraxit vitium curiositatis, quando diabolus dixit eis: *Eritis sicut dii, scientes bonum et malum* 211[39]; contraxit etiam vitium carnalitatis, quando comedit de fructu; contraxit etiam vitium vanitatis, quando voluit esse sicut dii. - Audite, fratres: qui scientiam habent sanctorum, scilicet clerici, caveant sibi, ne aliquid vitiositatis habeant admixtum; quia, si admisceat homo aliquid vitiositatis, amittit scientiam discernendi inter bonum et malum.

22. Tertio dicitur scientia gratuita scientia Sanctorum, quia habet aemulationem omnis sanctitatis. - Unde in libro Ecclesiastae: *In multa scientia erit indignatio; qui addit scientiam addit dolorem* 212[40]. Sciens homo defectus suos, habet dolorem compunctionis pro se ipso, dolorem compassionis pro proximo, et dolorem aemulationis pro honore Dei. - Psalmus:

198[26]. Os 4, 6.
199[27]. Cf. Mt 15, 14.
200[28]. Is 5, 13.
201[29]. Lc 11, 52.
202[30]. Iac 4, 17.
203[31]. Lc 12, 47.
204[32]. Cf. Ex 21, 23-24.
205[33]. Cf. Ex 8, 19. ???
206[34]. Sap 10, 10.
207[35]. 1 Cor 2, 12.
208[36]. Io 17, 17.
209[37]. Lev 10, 8-10.
210[38]. Gen 2, 16-17.
211[39]. Gen 3, 5.
212[40]. Eccle 1, 18.

Filii hominum, usquequo gravi corde? Ut quid diligitis vanitatem et quaeritis mendacium? Et scitote, quoniam mirificavit Dominus Sanctum suum; Dominus exaudiet me, cum clamavero ad eum. Irascimini, et nolite peccare; quae dicitis in cordibus vestris in cubilibus vestris compungimini 213[41]. Qui veram habet scientiam et novit Deum et videt, se non ambulare recte nec perfecte, in continuo dolore est, quia videt, quod dissipentur eius affectus et cogitationes. Augustinus: "Scientia parit luctum". - Videt homo strages corporum, dolet multum. Qui igitur videt strages animarum, quomodo potest se abstinere a lacrimis? Dolor iste multum placet Deo. Dicit Dominus de ista scientia: *Misericordiam volo et non sacrificium, et scientiam Dei plus quam holocausta* 214[42]. Scio infirmitates alienas; debeo compati eis. Isaias: *Vidimus eum, virum dolorum et scientem infirmitatem* 215[43]. Non est spiritus scientiae Dei in isto membro, quando videt membrum capitis sui laesum et non condolet ei. David dolebat de morte Absalonis, qui tamen ipsum persecutus erat. Est igitur dolor compunctionis pro se ipso, dolor compassionis pro proximis. - Tertius dolor est aemulationis pro honore divino. Unde in libro Machabaeorum: *Tu, Domine, qui habes scientiam, nosti, quod cum a morte liberari possem, duos sustineo corporis dolores; secundum animam vero propter timorem tuum libenter hoc patior* 216[44]. Verba ista dixit Eleazarus, quando potius voluit mori, quam simulationem comedendi carnes porcinas facere. Hoc non docet philosophia, quod pro conclusione exponam me morti.

23. Psalmus: *Servus tuus sum ego; da mihi intellectum, ut sciam testimonia tua* 217[45]. Scientia gratuita docet scire et modum sciendi. Unde super illud Apostoli: *Si quis autem se existimat scire aliquid, nondum cognovit, quomodo oporteat eum scire* 218[46]; dicit Bernardus: "Vides, quod non approbat Apostolus multa scientem, sed modum sciendi; vide, quod omnem fructum et utilitatem scientiae in modo sciendi constituit. Quid dicit modum sciendi? Scire, quo ordine, quo studio, quo fine quisque addiscat: quo ordine, ut id prius addiscat, quod maturius est ad salutem; quo studio, ut id ardentius, quod vehementius trahit ad amorem Dei; quo fine, ut non propter inanem gloriam, aut curiositatem, sed propter aedificationem suam et proximi addiscat. Sunt qui scire volunt tantum, ut sciant, et turpis curiositas est. Sunt qui addiscunt et scire volunt, ut sciantur, et turpis vanitas est. Et sunt qui scire volunt, ut scientiam vendant pro pecunia, aut honoribus, et turpis quaestus est. Sunt qui scire volunt, ut alios aedificent, et caritas est. Et sunt qui scire volunt, ut aedificentur, et prudentia est".

24. *Scientia inflat, sed caritas aedificat* 219[47]; ideo oportet iungere cum scientia caritatem, ut homo habeat simul scientiam et caritatem, ut possit impleri illud quod dicit Apostolus: *In caritate radicati et fundati, ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quae sit longitudo, latitudo, sublimitas et profundum, scire etiam supereminentem scientiae claritatem Christi* 220[48]. Ista est scientia, quae est donum Spiritus sancti.

25. De ultima scientia, scilicet de scientia gloriosa, dicam unum verbum. Dicitur de ea in libro Sapientiae: *Nosse te summa iustitia est; sequitur: et radix est immortalitatis* 221[49]. Ista scientia initiatur in contemplativis, perpetuatur in dormientibus et consummatur in resurgentibus. Istam scientiam nobis praestare dignetur qui cum Patre, etc.

213[41]. Ps 4, 3-5.
214[42]. Os 6, 6.
215[43]. Is 53, 2-3.
216[44]. 2 Mach 6, 30.
217[45]. Ps 118, 125.
218[46]. 1 Cor 8, 2.
219[47]. 1 Cor 8, 1.
220[48]. Eph 3, 17-19.
221[49]. Sap 15, 3.

5 COLLATIO V - DE DONO FORTITUDINIS COLLATIO PRIMA

1. *Mulierem fortem quis inveniet? Procul et de ultimis finibus pretium eius. Quaesivit lanam et linum et operata est consilio manuum suarum* 222[1]. - *Sicut turris David collum tuum, quae aedificata est cum propugnaculis; mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium* 223[2]. Verbum ultimum scribitur in Cantico canticorum et dictum est sponsae sive matri Ecclesiae, cuius collum simile est turri David; *mille clypei* etc. Collum dicitur, unde egreditur doctrina veritatis. Collum ad duo servit nobis, scilicet ad suscipiendam escam et ad exprimendum sermones. Ita dicitur mater Ecclesia collum, quia ex ea egreditur doctrina veritatis; unde dicit: *mille clypei pendent ex ea*. Item procedit ab ea universitas sermonum ad corroborandum animas; unde dicit: *omnis armatura fortium*. Nihil est, quod valet ad habendam spiritualem fortitudinem, quod sacra Scriptura non explicet. - Debemus loqui de quarto dono Spiritus sancti, scilicet de dono fortitudinis. Rogabimus in principio Dominum, etc.

2. *Mulierem fortem quis inveniet* etc. Verbum istud scriptum est in Proverbiis; absque dubio dictum est ad commendationem matris Ecclesiae, specialiter ad commendationem Virginis gloriosae. In quo verbo a tribus commendatur: primo, a spiritualis fortitudinis roboratione; secundo, a supernaturalis conceptus fecunditate; et terio, a salutaris consilii discretionem. Primum notatur, cum dicit: *Mulierem fortem quis inveniet* etc. Secundum, cum dicit: *Procul et de ultimis finibus pretium eius*. Tertium subdit: *Quaesivit lanam et linum* etc. - De dono fortitudinis dicemus nunc; de privilegio fecunditatis cras in mane, et de dono consilii cras in sero.

3. Primo, dico, commendatur a spiritualis fortitudinis robore, cum dicit: *Mulierem fortem quis inveniet?* Quaerit non desperando, sed confidendo. Quis igitur inveniet? Certe ille qui *attingit a fine usque ad finem* 224[3]; ipse inveniet eam et misit ad eam paranympum, id est Gabrielem Archangelum. Gabriel interpretatur fortitudo Dei, et ipse missus est ad inveniendum fortem mulierem. Absque dubio Salomon in ea voluit requiescere tanquam in loco securo; sed hoc non potuit esse, nisi esset fortis, quia dicitur in Cantico, quod ante *lectum Salomonis ambiunt sexaginta fortes* 225[4]. Salomon interpretatur rex desiderabilis; lectum eius ambiunt sexaginta fortes. - Sexagenarius numerus est perfectus et resurgit ex duplicatione numeri senarii in denarium, et sic per ipsum significatur universitas operum; vel resurgit ex duplicatione numeri denarii in senarium numerum, et significatur per ipsum universitas decem praeceptorum decalogi. Quantum aliquis est fortis et expeditus secundum dictamen legum et praeceptorum decalogi; tunc est fortis, ita quod ab exteriori laedi non potest. Unde in Proverbiis: *Fortitudo et decor indumentorum eius* 226[5]. Sicut corpus ornatur ex habitu, ita ornatur anima ex fortitudine; ideo dicitur indumentum animae; nec solum fortitudo est indumentum animae, vel Virginis gloriosae, immo matris Ecclesiae. Unde Isaias: *Consurge, consurge, filia Sion; induere vestimentis gloriae tuae* 227[6].

4. De habitu fortitudinis, qualiter possimus indui, est sermo. Si recte volumus describere fortitudinem; attendendum, quod de caelo est. Unde in libro Machabaeorum: *Non in multitudine exercitus victoria belli, sed de caelo fortitudo est* 228[7]. Psalmus: *Mirabilis Deus in sanctis suis; Deus Israel ipse dabit virtutem et fortitudinem plebi suae* 229[8]. Ergo fortitudo est donum Dei. Et ut melius cognoscamus donum fortitudinis, tria volumus dicere de isto dono. Primo volo ipsum describere ex parte dantis; secundo, ex parte suscipientis; et tertio, ex parte operis consequentis.

5. Primo, dico, volo ipsum describere ex parte dantis; et dico, quod datur a Deo protegente, a Deo redimente et a Deo inhabitante. - Primo, dico, datur donum fortitudinis a Deo protegente. Protegit enim nos Deus secundum ordinationem hierarchicam, muniens nos intus et extra. Scribitur in Proverbiis: *Turris fortissima nomen Domini, ad ipsum currit iustus et exaltabitur* 230[9]; et in eodem: *Substantia divitis urbs fortitudinis et quasi murus validus circumdans eum* 231[10]. Fortitudo est, sicut a principio solido, sublimes et forti, a Deo; et Deus aeternus est origo fortitudinis in omnibus rebus; quia nihil est potens neque forte nisi per fortitudinem primi principii. Igitur ista fortitudo descendit a Deo nos protegente tanquam a primo principio secundum hierarchicas dispositiones; quae fortitudo reddit omnem hominem divitem et securum et potentem et confidentem.

6. Secundo est ista fortitudo a Deo redimente per Verbi divini incarnationem. Unde Isaias: *Fortitudo mea et laus mea Dominus, et factus est mihi in salutem; haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris* 232[11]. Ista sunt aquae, in quibus anima fortificatur, purificatur, redimitur, sanctificatur et eripitur de potestate daemonum. Per quid redimitur anima? Dicitur

222[1]. Prov 31, 10-13.

223[2]. Cant 4, 4.

224[3]. Sap 8, 1.

225[4]. Cant 3, 7.

226[5]. Prov 31, 25.

227[6]. Is 50, 1.

228[7]. 1 Mach 3, 19.

229[8]. Ps 67, 36.

230[9]. Prov 18, 10.

231[10]. Prov 18, 11; cf. 10, 15.

232[11]. Is 12, 2-3.

in Habacuc: *Splendor eius ut lux erit; cornua in manibus eius; ubi abscondita est fortitudo eius* 233[12]. Item scribitur: *Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quae possidet; si autem fortior eo superveniens vicerit eum, universa arma eius auferet, in quibus confidebat, et spolia eius distribuet* 234[13]. Iste fortior est Deus, quia *quod infirmum est Dei fortius est hominibus* 235[14]. Filius Di factus est infirmus propter nos.

7. Tertia ratio influentiae fortitudinis est a Deo inhabitante. Unde in Michaea: *Repletus sum fortitudine Domini, iudicio et virtute* 236[15]. Corpus humanum, quando non habet spiritum, non habet virtutem, etiam si esset corpus giganteum; ita si Deus non est in anima, tunc ipa non habet virtutem. De fortissimo nostro, scilicet de Christo, dicitur: *Requiescet super eum Spiritus Domini, spiritus sapientiae et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiae et pietatis* 237[16] etc; et ponit in medio fortitudinem, quia non habitat Christus in nobis, nisi habeamus ista duo, scilicet Spiritum Domini et fortitudinem; et ideo in medio posuit fortitudinem. Petrus ad vocem ancillae negavit 238[17], et stetit contra Caesarem; quia sine Spiritu Domini anima est debilis, et cum Spiritu Domini est fortis. Contra Caesarem stetit, quia cum Spiritu Domini tunc fortis fuit.

8. In huius mysterii designationem dicitur, quod Samson secundum doctrinam Angeli non permisit, novaculam ascendere super caput suum 239[18]; sed creverunt crines, et factus est fortissimus hominum. Mirabile fuit, quod cum crinibus fortis fuit et sine capillis factus est infirmus. Dalila meretrix decepit eum; petiit ab eo, ubi esset fortitudo eius. Quatuor vicibus petiit ab eo, et quarta vice dixit ei veritatem, tribus vero primis vicibus celavit ei veritatem. Prima vice dixit: *Si septem funibus nerviceis fuero ligatus, ero similis ceteris hominibus* 240[19]; et cum esset ligatus, et venirent philistaei ad eum, ut caperent eum, statim rupit funes. Item petiit ab eo, ubi esset fortitudo sua; et dixit: *Si ligatus fuero septem funibus novis, qui nondum fuerunt in opere; ero sicut ceteri homines* 241[20]. Tertio dixit ei: *Si septem capillos meos infixeris in terra cum clavo, ero sicut ceteri homines* 242[21]. Quarto revelavit ei veritatem et dixit: *Si septem capillos meos, qui sunt in capite meo, abraseris, ero similis ceteris hominibus* 243[22]; et tunc ceperunt eum philistaei. Quid est hoc? - Dico quod abrasio capillorum significat subtractionem septiformis gratiae Spiritus sancti. De omnibus sanctis planum est, quod, quamdiu remansit cum eis gratia Spiritus sancti, fortes fuerunt. - Quare non dixit ei, ubi esset fortitudo sua? Videte, in amissione Spiritus sancti est iste processus; per istam viam perditur Spiritus sanctus. Quatuor sunt oblectamenta sensuum, scilicet occupatio, cogitatio, incurvatio affectionum interiorum et impugnatio divinarum legum. In ultimo amittitur Spiritus sanctus, in aliis vero disponitur homo ad hoc. Primo diabolus offert delectabilia sensus; et hoc est septem funibus nerviceis ligari. Postea, cum homo immoratur cogitationibus in delectabili oblato, tunc ligatur septem funibus novis, qui nondum fuerunt in opere. Post sequitur incurvatio affectionum: sicut ex multitudine radiorum generatur calor; sic, quando est multiplex cogitatio in anima, tunc incurvatur anima ad illud; et hoc significat ligatio crinium cum clavo in terra. Adhuc non perdit homo Spiritum sanctum. Sed quarto sequitur impugnatio divinarum legum, cum crines capitis abraduntur, id est, cum gratia Spiritus sancti subtrahitur. - Habemus modo, a quo procedit donum Spiritus sancti, quia a Deo protegente, a Deo redimente et a Deo inhabitante. Per gratiam Spiritus sancti natura custodit originem vitae et nos debemus custodire spiritum vitae. Quid valeret homo, nisi haberet Spiritum sanctum?

9. Dicas modo: per quid disponitur anima ad susceptionem influxus istius doni? Dico, quod fortitudo, quae est donum Spiritus sancti, venit in nos primo per inexpugnabile fidei scutum; secundo, per imperturbabile spei solatium; et tertio, per inextinguibile caritatis incendium.

10. Primo, dico, disponitur anima ad donum fortitudinis per inexpugnabile fidei scutum. Unde Apostolus ad Hebraeos: *Qui per fidem vicerunt regna etc.; fortes facti sunt in bello* 244[23]; ad Ephesios: *In omnibus sumentes scutum fidei in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere* 245[24]; et in Esdra: *Fortis res est vinum, fortior est rex, fortiores sunt mulieres*, dixit terius; et quartus dixit: *Fortissima res est veritas* 246[25]. - Ostendit, qualiter homo potest vincere fortitudinem diaboli. Diabolus trahit hominem ad concupiscentiam carnis, ad concupiscentiam oculorum et ad superbiam vitae 247[26]. Concupiscentia carnis reddit homines fortissimos; multa patiuntur homines, ut posint explere libidinem carnis. Similiter, ambitio reddit homines fortes; propter ambitionem honorum multi multa patiuntur. Item, concupiscentia oculorum, quae est fomentum concupiscentiae et superbiae, reddit homines fortes, quia multa patiuntur homines, ut temporalia acquirant. In rege significatur superbia; in vino, quod facit hominem ebriosum et reddit hominem audacem,

233[12]. Hab 3, 4.

234[13]. Lc 11, 21-22.

235[14]. 1 Cor 1, 25.

236[15]. Mich 3, 8.

237[16]. Is 11, 2-3.

238[17]. Cf. Mt 26, 69-75.

239[18]. Iudic 13, 3-5.

240[19]. Iudic 16, 7.

241[20]. Iudic 16, 11.

242[21]. Iudic 16, 13.

243[22]. Cf. Iudic 16, 17. Il testo biblico dice lo stesso, ma con altre parole.

244[23]. Heb 11, 33.34.

245[24]. Eph 6, 16.

246[25]. 3 Esd 3, 10-12.

247[26]. Cf. 1 Io 2, 16.

significatur concupiscentia oculorum. Scribitur: *Ne intuearis vinum, cum flavescit* 248[27] in scypho. Per mulieres significatur concupiscentia carnis. Quae est materia resistendi istis? Quomodo potest vinci vinum et alia duo? Dico: per veritatem. Psalmus: *Scuto circumdabit te veritas eius*, scilicet per fidem inhabitantem, *non timebis a timore nocturno* 249[28] etc. Et beatus Petrus dixit: *Adversarius vester tamquam leo rugiens circuit, quaerens, quem devoret; cui resistite fortes in fide* 250[29]. Si amaremus veritatem, non timeremus diabolum, quia scriptum est: *Oculi Domini contemplantur universam terram et praebent fortitudinem his qui corde perfecto credunt in eum* 251[30].

11. Secunda dispositio influxus doni fortitudinis est per imperturbabile spei solatium. Unde Apostolus ad Habraeos: *Fortissimum habemus solatium, qui confugimus ad tenendam propositam nobis spem* 252[31]. Et in Isaia: *Qui sperant in Domino mutabunt fortitudinem suam; assument pennas ut aquilae, current et non laborabunt; ambulabunt et non deficient* 253[32]. Homo libenter portaret magnum onus pro marca auri. Si tantum reficit musca; igitur multum deberes te movere ad sustinendum pro spe futuri praemii et aeterni. In Deo debemus confidere, quia *dat lasso fortitudinem* 254[33]. Philosophus vult, quod una de virtutibus cardinalibus sit magnanimitas; sed non oportet, quod sit in te, sed in Deo ista magnanimitas, quae est virtus.

12. Tertio disponitur homo ad influxum doni fortitudinis per inextinguibile caritatis incendium. Unde in Cantico: *Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum; quia fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus aemulatio; lampades eius lampades ignis atque flammaram; aquae multae non potuerunt extinguere caritatem* 255[34]. Credis extinguere fornacem ardentem cum gutta aquae? Omnis virtus est sicut gutta aquae respectu animae amantis. *Fortis est ut mors dilectio*; mors omnes vincit, similiter dilectio totum vincit. *Dura sicut infernus aemulatio*; infernus quod tenet non dimittit, ita caritas omnia vincit et fortiter tenet. Paule, quid dicis de caritate? *Quis*, inquit, *separabit me a caritate Dei?* Respondet: *Tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius?* Et dicit: *Certus sum, quia neque mors neque vita neque instantia neque futura poterunt me separare a caritate, quae est in Christo Iesu* 256[35]. Chrysostomus dicit, quod Paulus enumerat omnes creaturas et dicit: *Neque creatura alia poterit me separare a caritate, quae est in Christo Iesu*; id est, si de novo posset fieri creatura, non posset separare me. - Ista caritas est trahens nos ad naturam caelestem, non permittit peregrinam impressionem in nobis; quantum est de se, perpetua est; nisi dem libellum repudii, non auferet Deus caritatem suam a nobis. In Psalmo: *Diligam te, Domine, fortitudo mea, Dominus firmamentum meum et refugium meum et liberator meus* 257[36]. *Protector vitae meae, a quo trepidabo?* 258[37] Catharina et Lucia fortes fuerunt per amorem Dei. Si non sumus ligati cum Domino per caritatem, facile amittimus fortitudinem nostram. - Patet modo, a quo est origo doni fortitudinis, et per quae disponimur ad istum influxum doni fortitudinis.

13. Sed scitis, quod habitus sine actu nihil est; ideo sciendum, quod ad tria datur donum fortitudinis: primo, ad perficiendum operationes viriles; secundo, ad prosternendum aëreas potestates; et terio, ad perferendum mundiales tribulationes. - Primo, dico, datur donum fortitudinis ad perficiendum operationes viriles; unde in Proverbiis: *Egestatem operata est manus remissa; manus autem fortium parat divitias* 259[38]. Et de forti muliere dicitur: *Manum suam misit ad fortia, et digiti eius apprehenderunt fuscum* 260[39]. Loquitur de Ecclesia et de membris eius. Prius oportet ponere manum ad fortia, quam digiti apprehendant fuscum, id est, oportet prius fortiter agere, antequam homo possit perspicaciter docere. In fuso, quo extrahitur filum de stupa, significatur industria, per quam homines accipiunt doctrinam et explicant eam. Qui vult bene docere, oportet, quod manum mittat ad fortia. In libro Regum dicitur: *Ingrederere, quia vir fortis es, et bona annuntias* 261[40]; et in Isaia: *Super montem excelsum ascende tu, qui evangelizas Sion* 262[41]. Si brachium est debile, etiam si gladius fuerit fortis et bonus; non erit bonus ictus. Aliqui pleni sunt sermonibus et parum habent de operationibus.

14. Secundo datur donum Spiritus sancti ad prosternendas aëreas potestates. Unde in Ioanne: *Scribo vobis, iuvenes, quoniam fortes estis, et verbum Dei manet in vobis, et vicistis malignum* 263[42]. Ista fortitudo debet esse in omni christiano et specialiter in duce exercitus populi christiani. Scribitur in libro Machabaeorum, quod *Iudas fortis viribus a iuventute sua, ipse sit vobis princeps militiae, et ipse aget bellum populi* 264[43]. Omnis, qui accipit curam animarum, efficitur princeps militiae; et quando princeps non est bonus, tunc exercitus est in magno periculo. Unde conqueritur Ieremias: *Recessit*, inquit,

248[27]. Prov 23, 31.

249[28]. Ps 90, 5.

250[29]. 1 Petr 5, 8-9.

251[30]. 2 Par 16, 9.

252[31]. Heb 6, 18.

253[32]. Is 40, 31.

254[33]. Is 40, 29.

255[34]. Cant 8, 6-7.

256[35]. Rom 8, 35-38.

257[36]. Ps 17, 2-3.

258[37]. Ps 26, 1.

259[38]. Prov 10, 4.

260[39]. Prov 31, 19.

261[40]. 3 Reg 1, 42.

262[41]. Is 40, 9.

263[42]. 1 Io 2, 14.

264[43]. 1 Mach 2, 66.

omnis decor a filia Sion; facti sunt principes eius sicut arietes non invenientes pascua, et abierunt absque fortitudine ante faciem subsequentiis 265[44]. Duo fuerunt, quibus Dominus dedit fortitudinem, scilicet, Caleb et Iosue. De Caleb dicitur: *Dedit Dominus fortitudinem ipsi Caleb, et usque in senectutem permansit illa virtus, ut ascenderet in excelsum terrae locum* 266[45]. Et similiter dicitur de Iosue, quod *fortis in bell o*267[46] factus est. Caleb interpretatur totum cor. et Iosue interpretatur salvatio. Isti pro salute aliorum circumierunt explorare terram promissionis 268[47].

15. Tertio datur donum fortitudinis ad perferendas mundiales tribulationes. Unde dicitur in libro Machabaeorum, quod Eleazarus, quando a vita decessit, exemplum fortitudinis iuvenibus et senibus derelinquens dixit: *Libenter pro amore tuo haec patior* 269[48]. Potuit liberari, si simulasset, se carnes porcinas comedis; sed noluit, immo potius voluit mori et exemplum fortitudinis aliis relinquere. - Quis habebit illum donum? Omnes modo fugiunt pro modico, pro amissione modicae rei temporalis, vel modici commodi; et quare? Quia non habent fortitudinem. Sed dicit ipse Iob: *Tenebit iustus viam suam* 270[49]. Via ipsius Christi est, quod homo munde et fortiter ambulet. *Accinxit*, inquit, *fortitudine lumbos suos* 271[50]. Et alibi dicitur: *Super excelsa deducet me victor in psalmis canentem* 272[51]. - Rogabimus Dominum nostrum Iesum Christum, ut ipse per suam misericordiam dignetur nos ita ducere et regere in ista vita mortali, ut possimus dona praedicta Spiritus sancti obtinere et pervenire ad illud ineffabile gaudium, in quo vivit et regnat ille quem "videbimus, amabimus, et laudabimus", praestante ipso, qui est trinus et unus; Pater et Filius et spiritus sanctus. Amen.

265[44]. Lam 1, 6.
266[45]. Eccli 46, 11.
267[46]. Eccli 46, 1.
268[47]. Cf. Num 13, 7.17.
269[48]. 2 Mach 6, 26-30.
270[49]. Iob 17, 9.
271[50]. Prov 31, 17.
272[51]. Hab 3, 19.

6 COLLATIO VI - DE DONO FORTITUDINIS COLLATIO SECUNDA

1. *Mulierem fortem quis inveniet* ?273[1] etc. - *Ora pro nobis, quia mulier sancta es* 274[2]. Verbum ultimum fuit verbum sacerdotum ad Iudith; et potest esse verbum nostrum ad Virginem gloriosissimam, quae plena est sanctitate et gratia, ut oret pro nobis ad obtinendam gratiam et sapientiam: sapientiam ad cognoscendam veritatem, et gratiam ad faciendam veritatem. Ista duo debemus petere a Deo. Ad hoc venimus ad sermonem, ut intellectum bonum habeamus et affectum poenitentiae reportemus. Sed indigemus prece ad hoc; et quia sumus hebetes et tardi, ideo indigemus suffragio Virginis gloriosae, ut per eius suffragium imploremus divinum auxilium, quod possimus aliquid dicere, etc.

2. *Mulierem fortem* etc. In sero tangebamus verbum illud, quod est Salomonis ad Virginem gloriosam, in quo commendat eam a tribus: primo, a spiritualis fortitudinis robore; secundo, a supernaturalis conceptus fecunditate; et tertio, a salutaris consilii discretione. - Et recte coniunguntur ista tria: quia robur fortitudinis spiritualis initium fuit supernaturalis conceptus, et donum consilii fuit quasi complementum, quia illa Virgo, quae debebat concipere Christum, Dei Filium, *Dei virtutem et Dei sapientiam* 275[3], debuit esse fortis et sensata; fortis virtute et sensata per sapientiam. Et ideo Sapiens, volens explicare de conceptu Virginis, praemittit de spiritu fortitudinis et subiungit de dono consilii, quia illa, super quam debuit requiescere *spiritus sapientiae et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiae et pietatis et spiritus timoris Domini* 276[4], debuit esse repleta spiritu septiformi donorum Spiritus sancti, specialiter vero spiritu fortitudinis et consilii.

3. In hoc autem, quod dicit: *Procul et de ultimis finibus pretium eius* 277[5], intelligitur Virgo gloriosa commendari a supernaturali conceptus fecunditate. Hoc non habeo ex me, sed Bernardus dicit: "Si nostra et omnium salus, si innocentiae restitutio posita est in manu mulieris; necesse est, ut fortis mulier quaeratur, quae ad tantum opus est necessaria"; et subdit: "Non de terra, non de caelo propinquo, sed a summo caelo egressio eius" 278[6]. - *Procul igitur et de ultimis finibus pretium eius*. Hoc est pretium, de quo dicit Apostolus: *Empti estis pretio magno; portate et glorificate Deum in corpore vestro* 279[7]. Quod pretium illud sit magnum, dicit apostolus Petrus: *Non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paternae traditionis, sed pretioso sanguine quasi Agni immaculati et incontaminati* 280[8]. Hoc debuit esse pretium magnum, quo redimi debebat totus mundus et totum genus humanum: quia homo satisfacere non potuit, quia nullus homo potuit valere omnes homines, nec creatura aliqua. Nihil fuit sufficiens ad redimendum totum genus humanum, nisi haberet humanam naturam et naturam super omnem creaturam; ergo oportuit, quod haberet naturam divinam et humanam.

4. Illud pretium ubi invenietur? Certe nusquam nisi in utero Virginis gloriosae. Unde Isaias: *Ecce, Virgo concipiet et pariet filium, et vocabitur nomen eius Emmanuel* 281[9]. - Emmanuel interpretatur nobiscum Deus. Non decebat Virginem habere filium nisi Deum, nec Deum habere matrem nisi Virginem. Procul et de ultimis finibus est, quia in ipso coniunctum est summum cum infimo, et primum cum ultimo. Pretium illud procul est, quo redimitur totum genus humanum; quia redimitur infimum, ideo et summum; quia redimitur ultimum, ideo et primum. Homo inter creaturas ultimo creatus est 282[10].

5. *Procul et de ultimis finibus pretium eius*; et cuius eius? Huius mulieris Virginis benedictae est pretium, per quod regnum caelorum obtinere valeamus; sive est eius, id est ex ea sumptum, per eam solutum et ab ea possessum: ex ea sumptum in incarnatione Verbi; per eam solutum in redemptione generis humani; et ab ea possessum in assecutione gloriae paradisi. Ipsa pretium illud protulit, solvit et possedit: ergo est eius ut originantis, ut persolventis et ut possidentis. Mulier ista protulit pretium illud ut fortis et sancta; solvit ut fortis et pia; possedit ut fortis et strenua.

6. Dico primo, quod pretium illud protulit, scilicet Deum et hominem. Protulit Virgo benedicta ut mulier fortis et sancta, sanctitate, dico, pudicitiae incorruptae, sanctitate obedientiae promptae et sanctitate benevolentiae plenae. - Primo dico, protulit pretium illud Virgo benedicta ut fortis et sancta sanctitate pudicitiae incorruptae. Unde in Ecclesiastico: *Gratia super gratiam mulier sancta et pudorata* 283[11]; et Angelus dixit: *Ave, gratia plena* 284[12], quia sancta et pudorata: sancta carne et pudorata mente. Apostolus: *Mulier innupta et virgo cogitat quae Domini sunt, ut sit sancta corpore et spiritu* 285[13]. Super illud: *Missus est Angelus Gabriel* 286[14], etc., dicit Bernardus: *Missus est Gabriel ad Virginem, qualem*

273[1]. Prov 31, 10.

274[2]. Iud 8, 29.

275[3]. 1 Cor 1, 24.

276[4]. Is 11, 2-3; cf. Lc 1, 35.

277[5]. Prov 31, 10.

278[6]. Ps 18, 7.

279[7]. 1 Cor 6, 20.

280[8]. 1 Petr 1, 18-19.

281[9]. Is 7, 14.

282[10]. Cf. Gen 1, 26-27.

283[11]. Eccli 26, 19.

284[12]. Lc 1, 28.

285[13]. 1 Cor 7, 34.

286[14]. Lc 1, 26.

decribit Apostolus, mente et corpore sanctam, nec de novo nec fortuito inventam, sed a saeculo electam, ab Altissimo praecognitam et sibi praeparatam, ab Angelis servatam, a Patriarchis praesignatam, a Prophetis promissam". Ad istam Virginem mitti debuit Gabriel tanquam paranympus. Haec sola placuit Altissimo. Item Bernardus: "Virgo regia, gemino mentis decore praeifulgida civium in se provocavit aspectus, ita ut Regis animum in sui concupiscentiam inclinaret et caelestem nuntium ad se de supernis adduceret".

7. Secundo protulit Virgo benedicta illud pretium ut fortis et sancta sanctitate obedientiae promptae. Unde in Ecclesiastico: *Fundamenta aeterna supra petram solidam, et mandata Dei in corde mulieris sanctae* 287[15]. Ecclesia debuit fundari; ideo oportuit iacere fundamenta, scilicet mandata Dei, et oportuit, quod in aliqua persona essent collocata. Non potuit hoc esse nisi in Virgine gloriosa; Psalmus: *Fundamenta eius in montibus sanctis; homo natus est in ea et ipse fundavit eam Altissimus* 288[16]. Dicit: *Mandata Dei in corde mulieris sanctae*, id est Virginis gloriosae. Non fuit otiosa, non fuit sciens et non faciens, sed fuit obediens. Ideo in corde eius fuerunt fundata ista mandata Dei. Dicitur in Evangelio: *Omnis, qui audit verbum Dei et facit, similis est ei qui aedificat domum suam supra firmam petram; qui autem audit et non facit, similis est ei qui aedificat super arenam* 289[17]. - Primo oportuit invenire personam, in qua mandata Dei collocarentur, scilicet mulierem fortem. Haec fuit Virgo gloriosa. Unde in Luca: *Extollens vocem quaedam mulier de turba, dixit ei: Beatus venter, qui te portavit, et ubera, quae suxisti*. Et dixit Iesus: *Quinimmo, beati qui audiunt verbum Dei et custodiunt illud* 290[18]. - Non solum ipsa beata est, quae ipsum concepit et lactavit, sed etiam qui eam sequuntur. Et qui sunt illi? Qui audiunt verbum Dei et implent illud. Eva, transgressa mandatum Dei, destruxit domum, quam Deus nobis praeparavit ad salutem; sed mulier sapiens aedificavit domum et reparavit salutem nostram.

8. Tertio protulit pretium illud Virgo benedicta ut fortis et sancta sanctitate benevolentiae plenae. Unde Gabriel Angelus dixit ei: *Benedicta tu in mulieribus* 291[19] etc. *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Ideoque et quod nascetur ex te sanctum vocabitur Filius Dei* 292[20]. Augustinus: Spiritus sanctus amor est, et quamquam detur cum donis suis, non est donum, a quo non possit separari, nisi donum amoris. Cum ceterae virtutes communes sint bonis et malis; dilectio Dei et proximi propria est bonis et piis; ipsa sola est, quae sanctificat. Supervenit Spiritus sanctus, quia additur amor amori, ut metas aliorum transcenderet. Unde dicit Hugo: "Quia amor Dei in mente Virginis singulariter ardebat, ideo in carne mirabilia faciebat". - Dicitur in Exodo: *Quod rubus ardebat et non comburebatur* 293[21], id est, Virgo gloriosa, Filium Dei et (in) lucem proferens, per ignem divini amoris lucem mundo dedit et corrupta non fuit. Amor caritatis a corruptione conservat. *Ideoque et quod nascetur ex te*, per amorem illibatum et impollutum, *vocabitur Filius Dei*. Sicut ex amore viri cum muliere nascitur filius carnalis; ita ex amore Virginis cum Deo natus est Dei Filius.

9. Sed praecessit figura in rubo et igne, quam vidit Moyses; figura in virga et flore Aaron 294[22]; figura in vellere et rore Gedeonis 295[23]; et praecessit figura in forti muliere et eius pretio, quam desideravit Salomon; figura in femina et viro, quia dicit Ieremias: *Mulier circumdabit virum* 296[24]. Illud totum consummatum est in Vergine gloriosa. Unde Bernardus: "Quod monstratum est Moysi in rubo et igne, Aaron in virga et flore, Gedeoni in vellere et rore; hoc aperte praevidebat Salomon in forti muliere et eius pretio; apertius praecinuit Ieremias de femina et viro; apertissime Isaias declaravit de Virgine et eius filio; et tandem exhibuit Gabriel Virginem salutando".

10. Tanguntur hic historiae. Prima historia est in rubo et igne, ubi exprimitur mysterium incarnationis. Secunda historia est in virga Aaron, quae praecisa et sicca in noctis unius spatio fronduit, floruit et fructum protulit. Tertia historia est, quod Gedeon petiit a Domino, quod ros cadens totus in vellere esset, et area remaneret sicca; et implevit concham rore. - Tria alia verba sunt Salomonis, Ieremiae et Isaias. Verbum Salomonis est de forti muliere et eius pretio. Verbum Ieremiae de muliere et viro: *Novum, inquit, faciet Dominus super terram; mulier circumdabit virum* 297[25]. Verbum Isaias de Virgine et eius filio: *Ecce, inquit, Virgo concipiet et pariet filium, et vocabitur nomen eius Emmanuel. Et hoc vobis signum* 298[26] etc.

11. Quis fecit, quod Virgo conciperet? Certe Spiritus sanctus, qui est amor fervens, fecundus, impollutus, virilis, incorruptus et deificus. Quod sit amor fervens, significatur nobis in rubo et igne. Quod sit amor fecundus, significatur in virga Aaron, quae in noctis spatio fronduit, floruit et fructum protulit. Quod sit amor impollutus, significatur in vellere completo, quia ros vellus non inquinavit, sed mundavit. Quod sit amor virilis, significatur nobis in muliere et viro, quia mulier circumdedit virum, id est ex omni parte cinxit. Quod sit amor incorruptus, significatur nobis in Virgine, quae concepit filium. Quod sit

287[15]. Eccli 26, 24.

288[16]. Ps 86, 1.5.

289[17]. Mt 7, 25-26.

290[18]. Lc 11, 27-28.

291[19]. Lc 1, 28.

292[20]. Lc 1, 35.

293[21]. Ex 3, 2.

294[22]. Cf. Num 17, 16-25; Heb 9, 4.

295[23]. Iudic 6, 37-40; Ps 71, 6.

296[24]. Ier 31, 22.

297[25]. Ier 32, 22.

298[26]. Is 7, 14.

amor deificus, significatur nobis in Virgine pariente Deum. - Pretium illud pretiosissimum est. Propter hoc dicit Isaias: *Pretiosior erit vir auro, et homo mundo obryzo* 299[27]. Hoc dicit de Christo, qui nos pretiosos fecit.

12. Omnis, qui vult esse sanctus, debet sequi Virginem gloriosam in sacritate pudicitiae incorruptae, obedientiae promptae et benevolentiae plenae. Et sicut sequendo Virginem gloriosam efficimur pretiosi et sancti, ita sequendo Evam efficimur mali et viles. Unde in Proverbiis: *Pretium scorti vix unius panis; mulier autem viri pretiosam animam capit* 300[28]. Eva stulta, pro esu unius pomi te et virum tuum et omnes nos vendidisti! O fili Evae! cave ne sis imitator Evae; sed pro quacumque delectatione animam tuam das; imitator es Evae. *Quid prodest homini, si universum mundum lucretur, detrimentum autem animae suae patiatur? Aut quam commutationem dabit homo pro anima sua?* 301[29] Pro toto, quod Deus creavit, non darem animam meam. Christus sanguinem suum dedit pro anima tua redimenda, et pro peccato vendis te et animam tuam!

13. Scitis, quid accidit per peccatum? Pretiosissimus fit vilissimus. Unde in Ecclesiastico: *Mulier fornicaria quasi stercus conculcabitur in via* 302[30]. Clericus igitur et sacerdos fornicarius quid est? Certe abominatio Domino. Fugite igitur concupiscentias et sequimini Virginem, quae credidit Gabrieli archangelo, non mulierem, quae credidit serpenti. Salomon secutus est mulieres fatuas, ideo luget et dicit in Ecclesiaste: *Inveni mulierem amariorem morte, quae laqueus est venatorum, et sagena cor eius, vincula sunt manus illius. Qui placet Deo effugiet eam, qui autem peccator est capietur ab ea* 303[31]. Laqueus est aspicientibus, sagena concupiscentibus et consentientibus, et vincula contingentibus.

14. Dico primo, quod est laqueus aspicientibus; unde scribitur: *Speciem mulieris alinae multi admirati, reprobi facti sunt* 304[32]. Legitur de beato Bernardo, quod soror eius venit eum videre, ornata pulcherrimo ornatu; ipse spuit in faciem eius et fugit ab ea. Illa impatiens quaesivit, quare hoc faceret; respondit: "quia in meretricio ornatu venis ad capiendum animas et portas diabolum tecum". Ideo dicit: *Laqueus est venatorum, id est diaboli, qui per eam capit animas; quia qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus est eam in corde suo* 305[33]. - Item, est sagena concupiscentibus et consentientibus. Unde in Ecclesiastico: *Propter speciem mulieris multi perierunt* 306[34]. Difficile est *ignem portare in sinu, ut non comburantur vestimenta* 307[35]. - Item, manus mulieris sunt vincula contingentibus, quia stricte tenet, quod non potest homo ab ea separari. Unde Apostolus: *Bonum est homini mulierem non tangere* 308[36]. - *A vestimento procedit tineae, et a muliere iniquitas viri* 309[37]. - Si volumus esse pretiosissimi, debemus adhaerere pretio mulieris fortissimae, Virginis incorruptae, obedientissimae et amantissimae. Illa mulier, scilicet Eva, nos a paradiso expellit et vendit, ista nos reducit et emit. - Protulit igitur pretium illud ut mulier fortis et sancta.

15. Secundo, persolvit istud pretium ut mulier fortis et pia, scilicet quando Christus passus est in cruce ad persolvendum pretium istud, ut nos purgaret, lavaret et redimeret; tunc beata Virgo fuit praesens, acceptans et concordans voluntati divinae. Et placuit ei, quod pretium uteri sui offerretur in cruce pro nobis. Unde in Ioanne: *Stabat iuxta crucem Iesu mater eius et soror matris eius, Maria Clophae, et Maria Magdalena. Cum vidisset ergo Iesus matrem et discipulum stantem, quem diligebat, dicit matri suae: Mulier ecce filius tuus* 310[38], scilicet qui tradetur in pretium redemptionis generis humani; ac si diceret: oportet, te carere me, et me carere te - et tu ipsa sicut sancta ipsum concepisti et sicut pia eum offers - placeat tibi, Virgo, quod genus humanum redimo et Deum placo. Et ne destituta esset, dixit discipulo: *Ecce, mater tua* 311[39]; hominem virginem dedit Virgini.

16. Audiamus aliquid de pietate eius. Haec est spes nostra, quae persolvit pretium istud, ut pia pietate venerationis divinae; secundo, pietate compassionis ad Christum; et terio, pietate miserationis ad mundum, et praecipue ad populum christianum.

17. Primo, dico, persolvit pretium istud ut fortis et pia pietatis venerationis divinae. Unde in Proverbiis: *Fallax gratia et vana est pulcritudo, mulier timens Dominum ipsa laudabitur* 312[40]. Nullus autem est, qui posset reddere honorem subtractum Deo nisi Christus. Et beata Virgo est venerativa et restaurativa honoris Deo subtracti, et mater consentiens, quod Christus in pretium offerretur. Ergo laudabitur. Laudata fuit Anna, quia obtulit Samuelem 313[41]; unde dicitur de ipsa: *Abiit in viam suam mulier et comedit, vultusque illius non sunt amplius in diversa mutati* 314[42]. Ipsa obtulit filium ad serviendum; sed

299[27]. Is 13, 12.
300[28]. Prov 6, 26.
301[29]. Mt 16, 26.
302[30]. Eccli 9, 10.
303[31]. Eccl 7, 27.
304[32]. Eccli 9, 11.
305[33]. Mt 5, 28.
306[34]. Eccli 9, 9.
307[35]. Prov 6, 27.
308[36]. 1 Cor 7, 1.
309[37]. Eccli 42, 13.
310[38]. Io 19, 25-26.
311[39]. Io 19, 27.
312[40]. Prov 31, 30.
313[41]. 1 Reg 1, 11.
314[42]. 1 Reg 1, 18.

beata Virgo obtulit filium suum ad sacrificandum. - Abraham, voluisti offerre filium tuum, sed obtulisti arietem! 315[43] sed Virgo gloriosa filium suum obtulit. - Laudatur vidua pauperula, quia obtulit totum, quod habuit 316[44]; sed haec mulier, scilicet Virgo gloriosa, misericordiosissima, pia et Deo devota obtulit totam substantiam suam. - In hoc reprehenditur impietas hominum, qui non reddunt grates Deo de hoc quod acceperunt. Tot bona recepisti a Deo, scilicet praebendas et alia; si aliquid facit pro Deo, videtur tibi magnum. Sed si te et omne, quod habes, pro Deo des, nihil est. Beata Virgo solvit pretium illud fortis et pia pietate venerationis divinae. Pietas principaliter consistit in cultu Dei.

18. Secundo persolvit pretium illud Virgo gloriosa, fortis et pia pietate compassionis ad Christum. Dicitur in Ioanne: *Mulier, cum parit, tristitiam habet, quia venit hora eius* 317[45]. Propter parturitionem habet mulier dolorem, scilicet antecedentem ad partum. Sed beata Virgo non habuit dolorem antecedentem ad partum; quia non concepit ex peccato, sicut Eva, cui maledictio data est; sed habuit dolorem post partum. Unde peperit, antequam parturiret. In cruce parturivit; unde in Luca: *Et tuam ipsius animam pertansibit gladius* 318[46]. In aliis mulieribus est dolor corporis, in ista est dolor cordis; in aliis est dolor corruptionis, in ista est dolor compassionis et caritatis. Unde invitat nos ad considerandum dolorem ipsius in Jeremia: *Omnnes, inquit, qui tansitis per viam, attendite et videte si est dolor sicut dolor meus* 319[47].

19. Iste dolor debet tranverberare mentes omnium. Christus propter te mortuus est, nonne debes ei compati? Beata Virgo compatiebatur ei maxime; sed ex altera parte placebat ei, quod pro nobis traderetur. Nullus scit, quantum valet compassio Christi. Nihil est, quod tantum extinguit tentationes et elationem, quam quod mens custodiatur in compassione doloris Christi. Venit tempus passionis Christi; et aliqui *rursus sunt crucifigentes sibimetipsis Filium Dei* 320[48], scilicet quantum in ipsis est. Summa crudelitas iniquitatis christianae est, quod qui lotus es sanguine Christi peccando iterum crucifigis ipsum, quantum in te est.

20. Tertio persolvit beata Virgo pretium illud sicut mulier fortis et pia pietate miserationis ad mundum, et specialiter ad populum christianum. Isaias: *Nunquid oblivisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui? Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui* 321[49]. Hoc dicitur de Christo. - Et potest intelligi hic, quod totus populus christianus de utero Virginis gloriosae sit productus; quod significatur nobis per mulierem de latere viri formatam, quae significat Ecclesiam. Unde in Genesi: *Immisit Dominus soporem in Adam; cumque obdormisset tulit unam de costis eius et fecit mulierem et adduxit eam ad Adam. Et dixit Adam, quod esset virago, quia de viro sumta est. Hoc, inquit, os ex ossibus meis, et caro de carne mea* 322[50]. Et dixit Dominus: *Propter hoc relinquet homo patrem et matrem et filios et filias, et adhaerebit uxori suae* 323[51]. Et Apostolus dixit: *Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico, in Christo et in Ecclesia* 324[52]. - Et quare, eo dormiente, tulit unam de costis eius? Nonne potuit facere hoc, ipso vigilante? Hoc est mysteriale. Nunquid formata est Ecclesia de latere Christi, donec Christus obdormivit in cruce? Et de latere eius refluxit *sanguis et aqua* 325[53], id est sacramenta, per quae renascitur Ecclesia. De costa Adam formata est Eva, quae ei copulata est in coniugium. Sicut homo formatus est de terra virginea, sic Christus de Virgine gloriosa. Et sicut de latere Adae dormientis formata est mulier, ita Ecclesia de Christo in cruce pendente. Et sicut de Ada et Eva formatus est Abel et successores sui, sic de Christo et Ecclesia totus populus christianus. Et sicut Eva mater est Abel et omnium nostrum, ita populus christianus habet matrem Virginem.

21. O quam piam matrem habemus! Configuremus nos matri nostrae et sequamur eius pietatem. Tantum compassa est animabus, quod damnum temporale et passionem corporalem nihil reputavit. Ita propter salutem animae nostrae placeat nobis crucifigere corpus nostrum. Dicitur in Mattheo: *Cum esset Iesus in domo Simonis leprosi, venit mulier habens alabastrum unguenti, et fregit alabastrum et infudit unguentum super caput Iesu. et impleta est domus ex odore unguenti. Videntes hoc discipuli, murmuraverunt quidam ex eis dicentes: Ut quid perditio haec? Potuit enim venundari multo et dari pauperibus. Et dixit Iesus: Ut quid molesti estis huic mulieri? Bonum opus operata est in me; nam semper pauperes habetis vobiscum, me autem non semper habetis* 326[54]. Magdalena typum gerit poenitentium; fregit alabastrum unguenti ex pietate, quam habuit ad Christum. Et nos ad universalem Ecclesiam et ad animam poenitentem debemus habere pietatem. Et sicut Magdalena offendendo perdidit Deum; ita, quando ungebat pedes Christi et caput, invenit ipsum. - Videte, quod quilibet vestrum habeat illud unguentum, ut pie afficiatur ad Deum et poeniteat et a peccato sibi caveat. Compatiantur aliqui carni suae, non animae. Unde in Threnis: *Manus mulierum misericordium coxerunt filios suos* 327[55]. Talis non est similis Virgini neque Christo. Filios coquit qui animae suae non compatitur, sed eam exponit incendio concupiscentiarum et

315[43]. Cf. Gen 22, 9-13.

316[44]. Cf. Mc 13, 41-44; Lc 21, 1-4.

317[45]. Io 16, 21.

318[46]. Lc 2, 35.

319[47]. Lam 1, 12.

320[48]. Heb 6, 6.

321[49]. Is 49, 15.

322[50]. Gen 2, 21-23.

323[51]. Mt 19, 5; cf. Mc 10, 7-8; Gen 2, 24.

324[52]. Eph 5, 52.

325[53]. Io 19, 34.

326[54]. Mt 26, 6-11.

327[55]. Lam 4, 10.

tormentorum infernalium. De tali muliere dicitur: *Melior est iniquitas viri quam mulier benefaciens* 328[56]; non potes nimis affligere corpus. Non demus corpus nostrum peccato. *Empti sumus pretio magno* 329[57]. *Nolite fieri servi hominum* 330[58] neque demonum neque peccatorum. Si redemissem servum aliquem, non darem eum pro nihilo. - Patet modo, quomodo Virgo gloriosa pretium illud protulit sicut fortis et sancta et persolvit sicut fortis et pia.

22. Tertio, possidet pretium illud in caelo glorificatum, quia fortis et strenua, viriliter pugnans, nobiliter triumphans et sublimiter regnans. - Primo, dico, beata Virgo possidet pretium illud, quia fortis et strenua tanquam viriliter pugnans. In Genesi: *Dixit Dominus ad serpentem: ponam inimicitias inter te et mulierem et semen tuum et semen illius; ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo eius* 331[59]. Bernardus de Virgine gloriosa dicit: "Caput serpentis antiqui ipsa contrivit, dum omnimodam maligni suggestionem tam de carnis illecebra quam de mentis superbia ad nihilum deduxit". - Non permittas, quod serpens intret in cor tuum per suggestionem; quia dicit Gregorius, quod quando caput serpentis intravit in aliquod foramen, tunc de facili totum corpus intrat. Propter hoc dicit Psalmus: *Beatus qui tenebit et allidet parvulos suos ad petram* 332[60], id est primos motus ad Christum; et tunc habebit pacem. Qui vult defendere terram suam timet sibi, ne hostis intret in terram; quia qui confinia terrae in fortitudine tenet meditullium securius possidet.

23. Secundo possidet beata Virgo istud pretium, quia fortis et strenua nobiliter triumphans, quod significatur in Iudith, ubi dicitur: *Una mulier hebraea fecit confusionem in domo Nabuchodonosor* 333[61]. Iudith amputavit caput Holoferni, et omnes sui fugerunt. In Evangelio dicitur: *Tuam ipsius animam pertransibit gladius* 334[62], id est dolor vivus. Unde? Certe de passione Christi. Quis intulit passionem Christo? Iudaeus, paganus, Pilatus. Isti fuerunt instrumenta; sed quis movebat eos ad hoc? Certe diabolus faciebat gladium, unde transfigebatur anima Virginis; et ipsa curata est, et diabolus victus. Diabolus voluit escam carnis Christi habere; sed Deitas adhaesit gutturi eius tanquam hamus; clavum infixit in tempus Sisarae. Qui destruxit exercitum Madianitarum nobiliter triumphavit. - Igitur ad eius exemplum non permittamus nos vinci.

24. Tertio possidet beata Virgo illud pretium, quia fortis et strenua sublimiter regnans. Unde in Esther dicitur, quod Esther invenit gratiam coram Asuero prae cunctis mulieribus, et posuit diadema in caput eius et fecit eam reginam 335[63]. Beata Virgo propter suam sanctitatem, pietatem et sublimitatem habuit *coronam de lapide pretioso* 336[64]. Quis est iste lapis? Certe Christus. Unde beatus Petrus: *Ecce, mittam in fundamento lapidem pretiosum* 337[65]. Coronata est lapide isto beata Virgo in carne; videns in carne corpus Christi glorificatum, videns in spiritu animam eius glorificatam et in mente eius Divinitatem. Coronatus est primo Christus, et ipsa post. Unde in Cantico: *Egredimini, filiae Sion, et videte regem Salomonem in diademate, quo coronavit eum mater sua in die desponsationis illius et in die laetitiae cordis eius* 338[66], id est in carne et mente, quia induit primo carnem, passus et postea glorificatus est; et tota Ecclesia coronata est per ipsum. Unde in Apocalypsi: *Signum magnum apparuit in caelo; mulier amicta sole, et luna sub pedibus eius, et in capite eius corona stellarum duodecim* 339[67]. - Istam coronam habebimus, si volumus Virginem gloriosam imitari. Unde scribitur: *Beatus vir, qui suffert tentationem, quoniam, cum probatus fuerit, accipiet coronam vitae* 340[68]; et in Apocalypsi: *Esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi coronam vitae* 341[69]; quam nobis praestare dignetur qui cum Patre etc.

328[56]. Eccli 42, 14.
329[57]. 1 Cor 6, 20.
330[58]. 1 Cor 7, 23.
331[59]. Gen 3, 14-15.
332[60]. Ps 136, 9.
333[61]. Iud 14, 16.
334[62]. Lc 2, 35.
335[63]. Cf. Est 2, 17.
336[64]. Ps 20, 4.
337[65]. 1 Petr 2, 6.
338[66]. Cant 3, 11.
339[67]. Ap 12, 1.
340[68]. Iac 1, 12.
341[69]. Ap 2, 10.

7 COLLATIO VII - DE DONO CONSILII

1. *Mulierem fortem quis inveniet?* 342[1] etc. - *Sapientia ubi invenitur? Et quis est locus intelligentiae? Nescit homo pretium eius, nec invenitur in terra suaviter viventium* 343[2]. Iob facit quaestionem ubi inveniatur sapientia; et respondet negative quod non invenitur ab homine humano modo vivente, dicens: *Nescit homo pretium eius, nec invenitur in terra suaviter viventium*. Illud ultimum reddit causam: haec est causa, quare carnalis homo nescit pretium sapientiae, quia carnalis homo non percipit saporem sapientiae; nec potest homo scire sapientiam, nisi inveniatur sapor; et non invenit in ea saporem, si deliciose vivat, quia deliciae carnales non possunt esse cum sapientia. *Nescit homo pretium eius*. Quis potest dicere: ego sum plus quam homo? Verum est quod *sapientia trahitur de occultis* 344[3] mysteriorum. - Accidit, quod predicator transfundit aliis sapientiam et gustat et facit eam alios gustare, et ipse nescit, quid sit; parum valet ei et eis qui audiunt eum, nisi bonae dispositionis sint. - Ista gloriosissima invenit Sapientiam et in se ipsa et protulit eam mundo. Invocabimus eam, ut spiritu consilii velit nobis impetrare sapientiam, ut possim aliquid dicere etc.

2. *Mulierem fortem quis inveniet?* etc. Dixi heri et hodie, quod beatissima Virgo gloriosa commendatur in verbis istis primo a spiritualis fortitudinis robore; secundo, a supernaturalis conceptus fecunditate; et terio a salutaris consilii discretione. Primum notatur ibi: *Mulierem fortem quis inveniet?* secundum ibi: *Procul et de ultimis finibus pretium eius*; tertium ibi: *Quaesivit lanam et linum et operata est consilio manuum suarum* 345[4]. De duobus diximus: heri diximus de robore et dono fortitudinis, hodie in mane diximus, qualiter pretium redemptionis hominis vel generis humani mundo protulit, persolvit et possidet. Verum est, quod exemplum proposueram vobis dicere; sed quia dicere debeo de dono consilii et beata Virgo hic partem habet et nos voluit habere partem; ideo reservavi usque nunc.

3. Pretium cuiuslibet est Virgo gloriosa, et quare? Quia pretium nostrum ipsa protulit mundo, persolvit et possidet. Quidam conversus fuit in religione monachorum alborum; bonae voluntatis fuit ad Virginem gloriosam, omni die persolvit ei psalterium de centum et quinquaginta Ave Maria; at fuit durae cervicis. Quadam die infirmatus est et portatus est ad abbatiam de grangia. Una quadam nocte, cum omnes essent ad matutinas, solus remansit in infirmaria; et visus est ei, quod quidam portarent eum in aulam maximam, in qua videbat Christum et apostolos et coetum angelorum; et daemones praesentabant eum Christo. Et ille qui portabat eum, dixit: "Iustus es iudex; iste noster est". Dixit beata Virgo: "Meus est, quia mihi servivit". Facta est contentio gravis. Hostis dixit: "Iustus es iudex, non acceptor personae; volo, quod secundum veritatem iudices". Et dixit Christus: "Videamus cuius sit". Et omnes defectus sui scripti in charta positi sunt ex parte staterae, et ex alia parte staterae posita sunt bona, quae fecerat. Et pars, in qua fuerunt defectus eius, incurvata est ad terram. Et tunc dixit hostis: "Vides, Domine, quod iste noster est; peto iustitiam". Et tunc beata Virgo dixit ad Christum: "Tu es filius meus; sanguinem, quem habuisti, a me habuisti; peto quod des mihi unam guttam". Et dixit Christus: "Hoc non possum vobis negare". Et tunc posuit beata Virgo guttam sanguinis cum meritis illius; et statim illa pars staterae incurvata est ad terram. Et dixit hostis: "Non est bonum pugnare tecum". Tamen, quia Dominus malum, quod ille fecerat, noluit dimittere impunitum; dedit daemonibus potestatem super corpus suum; et tunc atrocissime ipsum percusserunt, ita quod vix remansit in eo aliquid membrum, quod non esset totaliter allisum. Et dixit iudex: "Satis est". Cum redirent fratres de matutinis, invenerunt ipsum quasi mortuum. Quaesivit abbas et fecit inquiri, quis hoc fecisset. Nullus inventus est, qui de hoc aliquid sciret. Postea locutus est et petiit abbatem suum et confessus est ei; et assumpta nobili compunctione, migravit ad Dominum, et fuit ei poena illa pro purgatorio.

4. Dicamus de consilio. - *Quaesivit lanam et linum et operata est consilio manuum suarum* 346[5]. Videte, quod Spiritus sanctus describit hic donum consilii quantum ad actum praeambulum, et hoc quantum ad actum intrinsecum et extrinsecum, et quantum ad actum proprium. Primum et secundum notatur cum dicit: *Quaesivit lanam et linum*; et tertium ibi: *Operata est consilio manuum suarum*.

5. Dicamus primo de actu proprio. Intelligere debetis, quod est consilium, quo erudimur ad discernendum, quid licet, quid decet, quid expedit ad salutem secundum indicium rationis rectae; aliud est consilium, quo erudimur ad eligendum quod licet, quod decet, et quod expedit secundum imperium voluntatis bonae. - Tertium est consilium, quo erudimur ad prosequendum quod licet, quod decet, et quod expedit secundum exercitium operationis virtuosae. - Et de isto consilio dicitur: *Operata est consilio manuum suarum*.

6. Primum, dico, consilium est, quo erudimur ad discernendum, quid licet, quid decet, et quid expedit secundum iudicium rationis rectae. Unde in Proverbiis: *Ego sapientia habito in consilio et eruditus intersum cogitationibus* 347[6]. - *Habito in consilio*, scilicet quo homo eruditur ad discernendum quid licet, quid decet, et quid expedit secundum iudicium rationis rectae. - Primo debet homo considerare, an liceat, an deceat; multa licent, quae non decent. Postea debet considerare, si et

342[1]. Prov 31, 10.

343[2]. Iob 28, 12-13.

344[3]. Iob 28, 18.

345[4]. Prov 31, 13.

346[5]. Prov 31, 13.

347[6]. Prov 8, 12.

expediat, quia dicit Apostolus: *Omnia mihi licent; sed non omnia expediunt* 348[7]. Habita ista triplici consideratione, erudiuntur cogitationes, et habitat sapientia in consilio hominis.

7. Aliud est consilium, quo elevamur ad eligendum quod licet, quod decet, et quod expedit secundum propositum voluntatis bonae. Unde in Ecclesiastico: *Aurum et argentum est constitutio pedum, et super utrumque consilium beneplacitum* 349[8]. Per aurum significatur sacra Scriptura, per argentum scientia philosophiae. Utraque est speculativa, vel practica. Sacra Scriptura est de fide et moribus, partim speculativa et partim practica. Per istas scientias stabiliuntur pedes, quia cor stabilitur per documenta theologica et philosophica; tamen consilium magis stabilis.

8. Tertium est consilium, quo expeditur ad prosequendum quod licet, quod decet, et quod expedit secundum exercitium operationis virtuosae. De isto consilio dicitur in Iudith, quod dixerunt sacerdotes ad Iudith: *Deus Patrum nostrorum det tibi gratiam et omne consilium cordis tui sua virtute corroboret* 350[9]. - *Consilium cordis tui* etc., id est, quod bene concepisti in mente, consumes in opere. Psalmus: *Tribuat tibi secundum cor tuum et omne consilium tuum confirmet* 351[10]. Consilium illud superaddit expeditionem. - Triplex est operatio, scilicet discernere bene, eligere bene et prosequi expedite. Ideo dicitur "Operata est consilio manuum suarum. Non solum decrevit et elegit, sed prosecuta fuit. Non sufficit bonam voluntatem habere, nisi homo velit eam expedire in opere, a virtute intellectiva in affectivam et ab affectiva in operationem. Philosophus dicit, tria ad virtutem esse necessaria, scilicet "scire, velle et impermutabiliter operari".

9. Et non solum explicat donum consilii quantum ad actum proprium, immo etiam quantum ad actum praeambulum, cum dicit: *Quaesivit lanam et linum*. Lana est, de qua fit vestimentum grossum; linum est, de quo fit vestimentum subtile. De lana fit vestimentum calidum, de lino vestimentum delicatum. Item, de lana fit vestimentum extrinsecum, de lino fit vestimentum intrinsecum. Secundum istam triplicem proprietatem tres sunt intelligentiae, scilicet allegorica, anagogica et tropologica.

10. Secundum allegoriam per lanam et linum significatur novum et vetus Testamentum. - Secundum anagogiam vero per lanam, de qua fit vestimentum calidum, significatur orationis revelatio, quia oratio est sicut calor; per linum vero, de quo fit vestimentum delicatum, significantur deliciae. - Secundum tropologiam per lanam forinseca dantur intelligi, per linum virorum iustorum experientiae. - Igitur cum dicitur: *Quaesivit lanam et linum* etc., intelligitur novum et vetus Testamentum, orationum revelatio et deliciae, similiter intelliguntur forinseca et virorum iustorum experientiae. - Ex istis elicio, quod est consilium, quo erudimur ad discernendum, quid licet, quid decet, et quid expedit secundum iudicium rationis rectae; id est consilium, quo elevamur ad eligendum quod licet, quod decet, et quod expedit secundum propositum voluntatis bonae; tertium est consilium, quo expeditur ad consequendum quod licet, quod decet, et quod expedit secundum exercitium operationis virtuosae.

11. Primum consilium regulatur secundum dictamen institutarum divinitus legum; secundum consilium regulatur secundum dictamen inspiratarum divinitus rationum; tertium consilium regulatur secundum dictamen illustratorum divinitus hominum. - Primum, dico, consilium regulatur secundum dictamen divinitus institutarum legum. Unde in Proverbiis: *Custodi legem atque consilium, et habebis gratiam faucibus tuis et vitam animae* 352[11]. Quae est ista lex? Certe lex foris scripta et lex divinitus inspirata. De ista lege dicit: *Custodi legem* etc. Psalmus: *Nam et testimonia tua meditatio mea est et consilium meum iustificationes tuae* 353[12]; quod consilium fit in testamentis et testimoniis. In designationem huius dicitur in Exodo, quod quando Moyses debebat intrare oraculum, intrabat per medium duorum cherubim 354[13]. Ibat per medium, quia Christus debet habere respectum ad duo testamenta.

12. Secundo regulatur consilium secundum dictamen divinitus inspiratarum rationum. De hoc dicitur in Tobia: *Omni tempore benedic Dominum et pete ab eo, ut vias tuas dirigat, et omnia consilia tua in ipso permaneant* 355[14]. Psalmus: *Revela Domino viam tuam, et ipse dabit tibi petitiones cordis tui. Subditus esto Domino* 356[15] etc. Quantumcumque homo habeat scientiam novi et veteris Testamenti, oportet tamen, quod consulat Dominum; non dico, quod habeat specialem allocutionem cum eo, sed oportet, quod Dominus educat sibi tanquam lucem veritatem. - In hoc reprehenduntur aliqui, qui propria scientia regi volunt; de quibus Isaias: *Vae filii desertores! ut faceretis consilium et non ex me, et ordiremini telam et non per spiritum meum* 357[16]. Faciunt telas araneorum qui sacram Scripturam allegant ad mala. Dicit Bernardus: "Nunquam Paulum intelligis nisi spiritum Pauli invenias".

13. Est consilium, quo erudimur secundum dictamen divinitus institutarum et inspiratarum legum; sed quia difficile est, hominem erudiri per se; ideo requiritur tertio consilium, quo reguletur secundum dictamen divinitus inspiratorum hominum.

348[7]. 1 Cor 6, 12; 10, 23.

349[8]. Eccli 10, 25.

350[9]. Iud 10, 8.

351[10]. Ps 19, 5.

352[11]. Prov 3, 21-22.

353[12]. Ps 118, 24.

354[13]. Cf. Ex 25, 18-22.

355[14]. Tob 4, 20.

356[15]. Ps 36, 4-7.

357[16]. Is 30, 1.

De quo scribitur: *Cor boni consilii statue tecum* 358[17]. Econtra de malis consiliariis scribitur: *A consiliario serva animam tuam* 359[18]. *Non attendas his in omni consilio. Sed cum viro sancto assiduus esto, quemcumque cognoveris observantem timorem Dei; eius anima est secundum animam tuam* 360[19]. Reddit causam: *Quia anima viri sancti enuntiat aliquando vera, quam septem circumspectores sedentes in excelso ad speculandum* 361[20], et videt plus quam tu. - Colligimus ex hoc, quod unum consilium in hoc consistit, quod homo consilium in se ipso non ponat; sed debet postulare consilium ab alio. Nec tantum consistit in hoc, immo etiam, quod sciat discernere consiliarium et eligere bonum et fugere malum.

14. Sed quis est bonus consiliarius? Ille certe, de quo dicit Ecclesiasticus: *Multi pacifici sint tibi, unus consiliarius de mille* 362[21]. - *Unus consiliarius*, id est, Christus, de quo dicit Isaias: *Vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri saeculi, princeps pacis* 363[22]. Ipse est *Magni consilii Angelus* 364[23]; iste est, ad quem debemus puro corde attendere. Dicit Ecclesiasticus: *Ante omnia opera verbum verax praecedat te, et ante omnem actum consilium stabile* 365[24]. - Verbum verax, quod nec falli nec fallere potest, est unigenitus Dei Filius et sua doctrina et sua vita. Istud verbum praecedat te et consilium stabile. Stabile consilium non est nisi Dei mei; *Consilium Domini in aeternum manet* 366[25].

15. Iste consiliarius, scilicet Christus, habet multos conciliarios, quibus consilium suum participat. Dixit Paulus: *Beatior erit, si sic permanserit secundum meum consilium; puto autem, quod et ego spiritum Dei habeo* 367[26]. Unde ad Corinthios: *Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam cum dives esset, pro vobis egenus factus est* 368[27]. Et ipse Apostolus dicit: *In hoc consilium do, praeceptum autem non habeo* 369[28]. Augustinus dicit in originali, quod "in tantum factus est Christus egenus, quod non habet quod vulpes habent, quia *vulpes foveas habent; Filius autem hominis non habet ubi reclinet caput suum* 370[29]; subaudi: factus est Christus egenus ut eius paupertatem imitemur". Magister dicit, ut ipsum imitemur in dando eleemosynas, in humilitate, in paupertate et in obedientia 371[30].

16. Consilium istud confirmatum est per duodecim Apostolos et per consilia Sanctorum. Unde dicitur in Ecclesiaste: *Verba sapientium sicut stimuli et quasi clavi in altum defixi; quae per magistrorum consilium data sunt a pastore uno* 372[31]. Si vis testimonium Sanctorum de istis consiliis, quaere Antonium, Paphnutium et Macarium, qui omnes statuerunt servare ista consilia. Quaere pontifices Basilium, Augustinum, Martinum et Gregorium; omnes monachi fuerunt et statuerunt servare consilia et ea servaverunt. Quaere etiam Benedictum, qui fuit abbas; quaere Dominicum, quaere Franciscum, qui omnia ista consilia statuerunt servanda. Ab Agno procedunt *lampades* 373[32] et sunt illuminationes ad consilia manifestanda. Scribitur: *Deus qui glorificatus est in consilio sanctorum* 374[33]; Psalmus: *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo, in consilio iustorum et congregatione* 375[34]. Debemus igitur eligere bonum consiliarium.

17. Non sufficit tibi eligere consiliarium bonum, nisi caveas tibi a consiliario malo. Unde scribitur: *A consiliario malo serva animam tuam* 376[35]; et in Ecclesiastico: *Spiritus consilii mali disperdit intelligentiam* 377[36]. Quis est iste spiritus? Qui convertit magna in nihilum, et bona in malum, et certa in dubia. Et quare disperdit? Dico, quod intelligentia est ad hoc, quod processus de dubio veniat in certitudinem; igitur, quando aliquis ducit in dubium, tunc facit cadere intelligentiam. - Primo, dico, consiliarius malus est, qui magna convertit in nihilum, sicut qui dicunt, consilia Dei esse mala et nulla. Tales consilarii fuerunt Pharisei et Legisperiti, de quibus dicitur: *Pharisei et Legisperiti spreverunt Dei consilium* 378[37]. Utinam nulli sint modo tales! - Dicit aliquis: "Laudas mihi, quod sequar consilia et intrem religionem Fratrum Minorum vel Praedicatorum"? Dicit: "Ordo fictitius est, de novo institutus, habet signa exteriora". Ulterius dicit: "Parum est spernere temporalia; non possumus ea dimittere. Quare debemus dimittere ista pauca bona? Quid valet nuditas pedum? *Corporalis exercitatio ad modicum utilis est, pietas autem ad omnia*" 379[38]. - Carissimi! quantumcumque sit ordo fictitius et novus, est tamen bonus. Et quod dicit, quod corporalis exercitatio ad modicum utilis est, et parum dimittere temporalia; dico, quod ista sunt sacrificia maxima. Venit Christus non pro parvo. Maximum est in castitate et paupertate vivere. Ista sunt sacrificia

358[17]. Eccli 37, 17.

359[18]. Eccli 37, 9.

360[19]. Eccli 37, 14-16.

361[20]. 37, 18.

362[21]. Eccli 6, 6.

363[22]. Is 9, 6.

364[23]. È l'interpretazione dei Settanta, Is 9, 5.

365[24]. Eccli 37, 20.

366[25]. Ps 32, 11.

367[26]. 1 Cor 7, 40.

368[27]. 2 Cor 8, 9.

369[28]. 1 Cor 7, 25; 2 Cor 8, 10.

370[29]. Mt 8, 10.

371[30]. Cf. Mt 11, 29; 19, 21; Lc 12, 33.

372[31]. Eccl 12, 11.

373[32]. Cf. Ap 4, 5; 5, 6.

374[33]. Ps 88, 8.

375[34]. Ps 110, 1.

376[35]. Eccli 37, 9.

377[36]. Eccli 32, 22: "Vir consilii non disperdet intelligentiam" (per opositionem ad haec formavit S. Bonaventura textum).

378[37]. Lc 7, 30.

379[38]. 1 Tim 4, 8.

maxima, altissima et nobilissima, et tu pro nihilo reputas consilium Dei, contemnis consilium Dei in te et in aliis. Si non vis intrare religionem noli prohibere alium. Gregorius dicit, quod, "tot a sequentibus dimissa sunt, quod a non sequentibus concupisci poterunt". Ideo dicit beatus Petrus: *Ecce, nos reliquimus omnia* 380[39]. Maximum est quod homo corpus suum in perpetuam servitutem redigat 381[40]. *Holocaustum medullatum* 382[41] est propriam voluntatem in potestatem alterius ponere. Quando illud facio propter Deum, valet plus quam totus mundus. Contra illos qui loquuntur contra consilia Dei, dicitur in Proverbiis: *Vocavi et renuistis; despexistis omne consilium meum et increpationes meas neglexistis; propter hoc in interitu vestro rideb* o383[42]. - Canis, quando iacet in paleis et non vult manducare, non permittit, quod alius manducet. Ita isti nolunt intrare religionem nec permittunt alios intrare. - Igitur primus ceonsiliarius est, qui magna convertit in nihilum.

18. Alius consiliarius malus est, qui bona convertit in malum. Psalmus: *Quoniam declinaverunt in te mala, cogitaverunt consilia quae non potuerunt stabilire; quoniam pones eos dorsum* 384[43] etc. Malum est, quando aliquis dicit aliquid, unde consilium Christi possit reputari malum; sicut quando aliquis reprobatur consilium introeundi sanctam religionem. Stultum, periculosum, perniciosum et temerarium est, illud quod Christus dixit bonum in malum convertere. De ingressione religionis dicunt aliqui, quod unum calceamentum non competit omnibus pedibus; sed religio imponit unam regulam omnibus. Si dicis hoc, dicis Christum esse stultum et apostolos. Dicit etiam: *Nemo, mittens manum ad aratrum Dei et respiciens retro, aptus est regno Dei* 385[44]; et beatus Petrus dicit: *Melius est viam iustitiae non cognoscere quam post agnitionem retrorsum converti* 386[45]. - Carissimi! dico: si posset fieri calceamentum, ad quod posset quilibet pes informari, illud calceamentum posset fieri omnibus. Quilibet potest se informare ad regulam religionis, quia aliter fit iuveni, aliter seni, aliter forti, aliter debili. Unde dicit Augustinus: "Distribuatur unicuique vestrum a praeposito vestro victus et tegumentum, non aequaliter omnibus, quia non aequaliter valetis omnes, sed potius unicuique, sicut opus fuerit". Unde in Ecclesiastico: *Iniice pedum tuum in vincula illius et in torques illius collum tuum. Et erunt tibi compedes eius in protectionem fortitudinis et bases virtutis, et torques illius in stolam gloriae. Decor enim vitae est in illa, et in vincula illius alligatura salutaris* 387[46]. - Dices: "Dare medicinam purgatoriam, non praeparatoriam, hoc est fatuum". Dico, quod religio habet medicinam purgatoriam et praeparatoriam, quia contemperat se secundum posse recipientium. - Dicis, quod "est periculum in falsis fratribus" 388[47]. Hoc non dictum est de religiosis, sed de falsis fratribus christianis nondum religiosis. - Dices: "Multi cadunt., et beatus Petrus dicit: *Melius erat illis non cognoscere viam iustitiae, quam post agnitionem retrorsum converti* 389[48]. Non debes cadere cum cadentibus, sed stare cum stantibus.

19. Tertius comsiliarius malus est, qui certa deducit in dubium. Unde dicitur in Esdra, quod venerunt quidam, qui fuerunt trans fluvium, ad iudaeos et dixerunt: *Quis dedit vobis consilium, ut domum hanc aedificaretis et muros eius instauraretis?* 390[49] Iudaei habuerunt consilia Dei et prophetarum; tamen isti trans fluvium venerunt dare consilium, nescierunt tamen, quid ageretur in Ierusalem. - Nesciunt aliqui, quid agatur in religione, et tamen volunt dare consilium et dicunt volenti intrare: "Quid vis facere? Attende divinum beneplacitum: Melius est esse in voluntate Dei quam in manu consilii" 391[50]. - Per istam viam si vis exspectare, donec Dominus revelet tibi, et non vis facere quod sancta Scriptura et sancti viri dicunt tibi, et quod Christus inspirat tibi, semper poteris esse in bivio. De tali dicitur: *Vir duplex animo inconstans est in omnibus viis suis* 392[51]. Debet homo sequi consilia sanctorum Benedicti et aliorum. Non debet adducere consiliarios novos, sed sequi consilium Christi, cuius vita est certa forma vivendi. Si dicat religiosus: "Non est salus nisi apud nos"; male dicit. Non debet se sanctum laudare, quod alios reprobet. Potest stare pro religione sua, ita quod non excedat in modo dicendi et suadendi. Qui sic sequitur consilium habebit gaudium. Unde in Proverbiis: *Qui pacis ineunt consilia, sequitur eos gaudium* 393[52] in aeternum, ad quod nos perducat qui cum Patre etc.

380[39]. Mt 19, 27.

381[40]. Cf. 1 Cor 9, 27.

382[41]. Ps 65, 15.

383[42]. Prov 1, 24-26.

384[43]. Ps 20, 12-13.

385[44]. Lc 9, 62.

386[45]. 2 Petr 2, 21.

387[46]. Eccli 6, 25.30-31.

388[47]. 2 Cor 11, 26.

389[48]. 2 Petr 2, 21.

390[49]. 1 Esd 5, 3.

391[50]. Eccli 15, 14.

392[51]. Iac 1, 8.

393[52]. Prov 12, 20.

8 COLLATIO VIII - DE DONO INTELLECTUS

1. *Benedicam Dominum, qui retribuit mihi intellectum* 394[1]. - *Audiens sapiens sapientior erit, et intelligens gubernacula possidebit* 395[2]. In secundo verbo ostendit Salomon, quod utile est audire verbum Dei; et ratio est, quia in auditu verbi Dei proficit et ille qui intelligit, et similiter ille qui non intelligit: ergo et sapientes et simplices ire debent ad audiendum verbum Dei. Quod sapientes proficiant audiendo verbum Dei, patet, quia dicit, quod *audiens sapiens sapientiam sapientior erit*. Item, quod proficiant simplices audiendo Verbum Dei, patet, quia dicitur in Psalmo: *Declaratio sermonum tuorum illuminat et intellectum dat parvulis* 396[3]. Parvulus appellatur hic qui propter mediocritatem scientiae suae parvulus dicitur, sicut parvam animam dicitur habere qui pauca novit, et similiter magni intellectus dicitur qui multa novit. Parvulus etiam dicitur qui humiliter se habet, etsi multa noverit et sit multum intelligens. Unde in Evangelio dicitur: *Abscondisti haec a sapientibus et prudentibus et revelasti ea parvulis* 397[4], id est humilibus. - Nihil enim tam obscurat intellectum in his quae Dei sunt sicut praesumptio. Omnes laudamus humilitatem et vituperamus praesumptionem. Pauci tamen immunes sunt a praesumptione. Dicit Richardus de sancto Victore, quod "disputando contra superbiam homo frequenter superbit". Ecce, quod fortis deceptor decipit multos. Nullus potest illuminare corda hominum nisi ille qui novit conscientias hominum. In principio regemus Deum etc.

2. *Benedicam Dominum*, etc. Istud breve verbum est ipsius David per Spiritum sanctum explicantem nobis ipsum donum intellectus datum nobis a Spiritu sancto, et explicat ipsum nobis quantum ad suscipientis gratitudinem humilem et quantum ad dantis diffusionem liberalem. Suscipientis gratitudo humilis notatur cum dicit: *Benedicam Dominum*; dantis liberalis diffusio notatur, cum subdit: *Qui tribuit mihi intellectum*. Donum istud requirit, hominem esse gratum Deo, et facit, quod homo recognoscat se ipsum et donum et doni principium; et intelligendo doni principium recognoscat homo se ipsum, et sic gratias agat. Et tunc benedicit Deum et refundit pulcritudinem doni in ipsum auctorem doni et ipsum laudat et dantem non impugnat. - Disponimus autem nos ad suscipiendum istud donum per tria: primo, per vitae sanctimoniam; secundo, per mansuetudinis tractabilitatem; et tertio, per intelligentiae captivationem, ut benedicamus auctorem istius doni.

3. Primo, dico, disponimus nos ad suscipiendum istud donum intellectus per vitae sanctimoniam; unde Isaias: *Quem docebit scientiam, et quem intelligere faciet auditum? Ablactatos a lacte et avulsos ab uberibus* 398[5]. - Lac significat dulcedinem delectationum carnalium, qua dulcedine pascuntur carnales et infantes, id est, qui sequuntur motus infantiles. Et quando homo coniunctus est istis consolationibus carnalibus, dicitur lactans et non est idoneus ad suscipiendum solidum cibum vitae et intellectus. Si volumus benedicere Deum et recipere istud donum, oportet, quod simus avulsi ab istis consolationibus et sequestremus nos a lacte concupiscentiarum. De Daniele et sociis eius, qui continentes erant, dicitur, quod *dedit eis Deus scientiam et disciplinam in omni libro et sapientia* 399[6]. Delectatio circa tactum impugnat maxime istud donum, ebrietas ex parte anteriori et luxuria ex parte posteriori.

4. Secundo disponitur homo ad recipiendum istud donum per mensuetudinis tractabilitatem. Unde in Ecclesiastico: *Esto mansuetus ad audiendum verbum, ut intelliga* 400[7]. Concupiscentia obnubilat intellectum, et furor impedit intelligentiam, quia "impedit ira animum, ne possit cernere verum". - Philosophus dicit, quod "quiescendo anima fit prudens et sciens". Quando aqua est quieta, tunc homo videt in ea bene faciem suam; sed quando est turbata, tunc nihil potest in ea videre. Ita, quando homo est in ira, tunc non videt veritatem. Contentiosi intelligentiam impediunt in se et in aliis. Iratus etiam pertinaciter defendit falsum. Unde Legislator mitissimus fuit. Dicit Isaias: *Tantummodo sola vexatio intellectum dabit auditui* 401[8]. Homo tactabilis addiscit et fit mitis.

5. Tertio disponitur homo ad donum intellectus digne suscipiendum per intelligentiae captivationem. Unde Isaias secundum translationem Septuaginta dicit: *Nisi credideritis, non intelligetis* 402[9]. Et Augustinus dicit: "Nisi homo captivet intellectum suum et sequatur per fidem ea quae audit, non disponitur ad donum intellectus". Et Apostolus dicit *Captivantes intellectum in obsequium Christi* 403[10]. Qui secundum lucem intelligentiae suae vult sacram Scripturam indagare, cogitat errores falsissimos. In vita ista sumus parvuli, et "oportet addiscentem credere"; Deo enim oportet credere et maxime in sublimibus, quae transcendunt intelligentiam nostram. Primus Angelus erravit, quia praesumpsit de se. - Concupiscibilis deordinata impedit istud donum; similiter et irascibilis, quando est deordinata; sed quando rationalis est deordinata, maxime impedit istud donum. Oportet igitur, quod captivemus intellectum nostrum si volumus suscipere istud donum. Furibundus est qui omnia despicit; non est dispositus ad suscipiendum istud donum nec praesumptuosus. Oportet igitur, quod captivemus

394[1]. Ps 15, 7.

395[2]. Prov 1, 5.

396[3]. Ps 118, 130.

397[4]. Mt 11, 25.

398[5]. Is 28, 9.

399[6]. Dan 1, 17.

400[7]. Eccli 5, 13.

401[8]. Is 28, 19.

402[9]. Is 7, 9.

403[10]. 2 Cor 10, 5.

intellectum nostrum, quia qui plus credit scire frequenter minus scit. - Per ista tria disponitur homo ad digne suscipiendum donum intellectus. Patet modo primum, scilicet suscipientis humilis gratitudo.

6. Sequitur liberalitas ex parte dantis, quae tangitur, cum dicit: *Qui tribuit mihi intellectum* 404[11]. Deus det mihi aliquid dicere et tribuat mihi intellectum ad dicendum aliquid congruum de isto dono intellectus. - Omnis radiositas intelligentiae ab illo fonte intelligentiae venit. Et licet multiformis sit radiositas intelligentiae, volo tamen ad praesens dicere de tribus, scilicet quod intellectus est regula circumspectionum moralium, ianua considerationum scientialium et clavis contemplationum caelestium; et iste est donum.

7. Primo incipiam ab illo qui est regula circumspectionum moralium. Oportet enim, te esse morigeratum, si vis habere istud donum intellectus. Psalmus: *Intellectum dabo tibi et instruam te in via hac, qua gradieris; firmabo super te oculos meos. Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus* 405[12]. Dominus promittit nobis istum intellectum et ostendit nobis, qualiter debemus ipsum recipere. - *Firmabo*, inquit, *super te oculos meos*. Divina complacentia acceptat quod facimus approbando in praesenti et remunerando in futuro. Si vis regulari secundum istam regulam, caveas tibi, ut non sis bestialis, sed regularis: non dirigaris secundum impetum sensus, sed secundum iudicium rationis; non secundum phantasmata bestialia, sed secundum iudicia intellectualia. Aliter accidet tibi quod accidit Aadae, qui, comtempta regula veritatis, secutus est instinctum mulieris, et mulier secuta est instinctum serpentis. Psalmus: *Homo, cum in honore esset, non intellexit; comparatus est iumentis insipientibus et similis factus est illis* 406[13]. Factus est homo brutalis et subiectus passionibus.

8. Iste intellectus prudentialis est, quo instruitur homo secundum dictamen divinae legis ad cognoscendum, quid evitandum, quia omne malum; quid exsequendum, quia omne bonum; et quid exspectandum, quia summum bonum. - Primo, dico, intellectus prudentialis docet, quid evitandum, quia omne malum. Unde dicit Sapiens: *Si sapientiam invocaberis et inclinaveris cor tuum prudentiae et quaesieris eam quasi pecuniam et sicut thesauros effoderis illam; tunc intelliges timorem Domini et scientiam Dei invenies* 407[14]. Qui intellectum istum vult habere, debet ipsum quaerere cum desiderio cordis et studiositate operis; et quid tunc invenies? Certe timorem Domini et scientiam Dei. Quod omnis homo, qui vult dirigi in bonum, debet timere Deum, ut vitet omne malum; dicit Psalmus: *Sanctum, inquit, et terribile nomen eius; initium sapientiae timor Domini; intellectus bonus omnibus fecientibus eum. Ecce, timor Domini sapientia, et recedere a malo prudentia* 408[15], dicit Sapiens. - Igitur intellectus prudentialis docet primo, quid evitandum, quia omne malum.

9. Secundo docet, quid exsequendum, quia omne bonum secundum viam interioris cogitatus et exterioris operationis. Scribitur in Iosue: *Non declines a lege; sequitur: ut intelligas cuncta, quae agis* 409[16]. *Sapientia callidi est intelligere viam suam, et imprudentia stultorum errans* 410[17]. Scribitur: *Si est tibi intellectus, responde proximo tuo; si non, sit manus tua super os tuum* 411[18]. Et in libro Sapientiae: *Spiritus sanctus disciplinae effugiet fictum et auferet se a cogitationibus quae sunt sine intellectu* 412[19]. Deus neim vult, quod omnia agamus rationabiliter. Et beatus Ambrosius dicit, quod nihil agere nec loqui debemus de eo, de quo non possimus reddere rationem. - Ista est secunda pars intellectus moralis. Dicit Salomon: *Omni negotio tempus est et opportunitas* 413[20].

10. Tertio instruit intellectus prudentialis, quid exspectandum, quia summum bonum. Unde in Proverbiis: *Gemma gratissima exspectatio postulantis; quocumque se vertit, prudenter intelligit* 414[21]. In omnibus, quae dirigunt intelligentiam nostram in agendis et in vitandis, debet homo uti consilio finis. Oportet enim, quod homo aliquid exspectet in eo quod agit. Si intendis temporale commodum, vilem mercedem exspectas. Grata, immo gratissima gemma est bonum aeternum. Unde in Baruch: *Disce, ubi sit prudentia, ubi sit virtus, ubi sit intellectus, ut scias simul, ubi sit longiturnitas vitae et victus, ubi sit lumen oculorum et pax* 415[22]. - Dicit: *ut scias, ubi sit longiturnitas vitae et victus et lumen oculorum et pax*. Et ubi est? Certe, *longitudo dierum in dextera eius* 416[23]; et Psalmus dicit: *Apud te est fons vitae* 417[24] etc. Si lumen oculorum habetis, prudenter agetis.

11. Hic est intellectus prudentialis triplex, et qui non habet istum intellectum rectificari non potest. Unde scribitur: *Gens absque consilio est et sine prudentia: utinam saperent et intelligerent ac novissima providerent* 418[25]. Tangit tres partes intelligentiae, scilicet memoriam praeteritorum, intelligentiam praesentium et circumspectionem futurorum. - Intellectus iste

404[11]. Ps 15, 7.
405[12]. Ps 31, 8-9.
406[13]. Ps 48, 13.
407[14]. Prov 2, 3-5.
408[15]. Iob 28, 28.
409[16]. Ios 1, 7.
410[17]. Prov 14, 8.
411[18]. Eccli 5, 14.
412[19]. Sap 1, 5.
413[20]. Eccl 8, 6.
414[21]. Prov 17, 8.
415[22]. Bar 3, 14.
416[23]. Prov 3, 10.
417[24]. Ps 35, 10.
418[25]. Deut 32, 28-29.

est regula circumspectionum moralium cum desiderio cordis et prosecutione operis, ut homo consideret, quid sit vitandum, quid agendum, et quid exspectandum. Deus enim dat istum intellectum, et est donum Dei. Unde Psalmus: *Intellectum tibi dabo et instruam te in via hac, qua gradieris* 419[26].

12. Alius est intellectus, qui est ianuua considerationum scientialium, de quo dicitur in Ecclesiastico: *In thesauris sapientiae intellectus* 420[27] etc.; hoc est dicere, quod thesauri absconditi scientiae vel consistunt in cognitione causarum altissimarum, vel conclusionum, vel principiorum. Et oportet fodere per studium veritatis, ut homo ad istum thesaurum perveniat. - Iste intellectus, qui est ianuua considerationum scientialium, partim est a dictamine naturae, id est a lumine interiori; partim ex frequentia experientiae, sicut a lumine exteriori; et partim ex illustratione lucis aeternae, sicut a lumine superiori.

13. Quod sit partim ex dictamine naturae, patet in Ecclesiastico, ubi dicitur: *Deus de terra creavit hominem*, scilicet quantum ad corpus, et *secundum imaginem suam fecit illum* 421[28], scilicet quantum ad animam. Sequitur: *Creavit ex ipso adiutorium simile sibi; consilium et linguam et oculos et aures et cor dedit illis excogitandi, et disciplina intellectus replevit illos* 422[29]. Dat intelligere, quod anima humana tres habet operationes, secundum quod est eius potentia et operatio. "Omnis anima nobilis tres habet operationes", quibus se convertit super corpus suum, super se et ad divina. Aliquando convertit se super corpus: habet linguam ad loquendum, aures ad audiendum, etc.; aliquando convertit se super se; aliquando ad intelligendum et cognoscendum Deum. - Et hoc est secundum triplicem considerationem animae; consideratur enim anima ut forma et perfectio corporis, ut hoc aliquid et ut imago. - Quod autem iste intellectus sit partim a dictamine naturae, patet in Adam, quia omnibus rebus nomina imposuit. Sed quod Deus eum *replevit disciplina intellectus*, istud fuit privilegium eius; unde non est in nobis. Anima autem nostra habet supra se quoddam lumen naturae signatum, per quod habilis est ad cognoscenda prima principia, sed illud solum non sufficit, quia, secundum Philosophum, "principia cognoscimus, in quantum terminos cognoscimus". Quando enim scio, quid totum, quid pars; statim scio, quod "omne totum maius est sua parte".

14. Secundo dico, quod partim est a frequentia experientiae: in Ecclesiastico: *Vis in multis expertus cognoscit multa* 423[30]. Philosophus: "Ex multis sensibus fit una memoria; ex multis memoriis fit una experientia; ex multis experientiis fit unum universale, quod est principium artis et scientiae".

15. Et quantumcumque homo habeat naturale iudicium bonum et cum hoc frequentiam experientiae, non sufficiunt, nisi sit illustratio per divinam influentiam. Unde dicitur in Daniele: *Dat sapientiam sapientibus et scientiam intelligentibus disciplinam. Ipse revelat profunda et abscondita et novit in tenebris constituta; et lux cum eo est* 424[31]. Tangit certitudinem sapientialem, scientialem et intellectualem. Sed unde est ista certitudo? Certe a Deo. Certitudinem sapientialem tangit, cum dicit: *Ipse revelat profunda*. Apostolus: *Ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiae claritatis Dei* 425[32]. Lux ista pura est et est cum eo; unde in Ioanne: *Ipse est lux vera, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* 426[33]. Nullus certitudinaliter illuminatur nisi per ipsum. Et Augustinus decimo quarto *De Trinitate* quaerit, unde hoc, quod impius bene iudicat aliquando; unde quaerit: "Ubi scriptae sunt illae leges iustitiae, secundum quas iudicat bene impius?" Et respondet, quod "scriptae sunt in libro lucis aeternae, et non migrando, sed imprimendo descendunt in animam, sicut imago anuli, quae cerae imprimitur, anulum non relinquit" etc. Haec autem illuminatio iuvatur per Angelos; in Daniele dicitur: *Factum est autem, cum viderem ego Daniel visionem et quaererem intelligentiam; ecce, stetit in conspectu meo quasi species viri etc.; et clamavit et ait: Gabriel, fac intelligere istum visionem* 427[34]. Visiones istae descenderunt a Patre luminum, et Angelus adiuvat intellectum Danielis, ut capiat lucem Dei et per hanc intelligat. Dicit *Glossa*, quod intellectus per naturam habet vim intelligendi, secundum quod discernitur homo a pecore; sed solus Deus illuminat perfecte. Verum est quod homo ministerialiter ad adminiculatam per Angelum instruitur, sicut patuit in Daniele; sed effective solus Deus habet potestatem super ipsam animam rationalem, quia ipsa immediate a Deo formatur. Ipse enim illuminat omnem hominem. Unde Angelus sic illuminat, sicut ille qui fenestram aperit, dicitur illuminare domum. "Solus enim habet cathedram in caelis qui docet hominem in terris". - Unde non est verum quod dicunt philosophi, quod una intelligentia aliam creat, quia creare est omnipotentis Dei, non alicuius virtutis creatae; unde illius lucis, quae est actus purus, est hoc facere. Dixit Paulus in Actibus Apostolorum: *In ipso vivimus et movemur et sumus* 428[35]; et dicit Augustinus quod Apostolus non loquitur ibi de vita corporali, sed de vita intellectuali. Unde loquitur ibi de Deo, secundum quod est omnibus "causa essendi, ratio intelligendi et ordo vivendi". Causa est essendi immediate producens omnia perpetua, mediate vero temporalia, immediate tamen per virtutes elementares. Ratio autem intelligendi est, quia certificantur per ipsum intelligentiae super transmutabilitatem naturae. Si omnes creaturae impugnarent, Deus tamen est amandus; nec Deus potest facere, quin sit

419[26]. 31, 8.

420[27]. 1, 26.

421[28]. Eccli 17, 1.

422[29]. Eccli 1, 5.

423[30]. Eccli 34, 9.

424[31]. Dan 2, 21.

425[32]. 2 Cor 4, 6.

426[33]. Io 1, 9.

427[34]. Dan 8, 15-16.

428[35]. Act 17, 28.

amandus. Corruptis omnibus, remanet certitudo veritatis. Est etiam Deus ordo vivendi; nisi donum Spiritus sancti inhabitat in homine, non regetur secundum regulam rectae vitae. - Secundum quod Deus est causa essendi intrat in animam ut principium; secundum vero quod est ordo vivendi, intrat in animam ut donum infusum; secundum quod est ratio intelligendi, intrat in animam ut sol intelligentiae. Iste est sol, qui omnes illuminat; a quo aliqui aberrant, secundum quod dicunt impii in libro Sapientiae: *Ergo erravimus a via veritatis et iustitiae; lumen non luxit nobis, et sol intelligentiae non est ortus nobis* 429[36] etc.

16. Tres sunt errores cavendi in scientiis, qui sacram Scripturam et fidem christianam et omnem sapientiam exterminant; quorum unus est contra causam essendi, alius contra rationem intelligendi, et tertius contra ordinem vivendi. Error contra causam essendi est de aeternitate mundi, ut ponere mundum aeternum. Error contra rationem intelligendi est de necessitate fatali, sicut ponere quod omnia eveniunt de necessitate. Tertius est de unitate intellectus humani, sicut ponere quod unus est intellectus in omnibus. - Isti errores significantur in Apocalypsi in numero nominis bestiae. Dicitur ibi, quod habuit nomen *cuius numerus sexcenti sexaginta sex* 430[37], qui est numerus ciclicus. Primi fundant se super circulum motus et temporis; secundi, supra motum siderum; tertii, supra intelligentiam unam, dicendo, quod ingreditur et egreditur in corpus. - Totum istud est falsum. Primus error refellitur per id quod scriptum est in veteri Testamento: *In principio creavit Deus caelum et terram* 431[38]. Secundum errorem secundum nihil est de libero arbitrio, nihil valet crux Christi. Secundum tertium, non est differentia in merito et praemio, si una est anima Christi et Iudae proditoris. Totum est haereticum.

17. Primus, dico, error destruit causam essendi; quia tu sentis, Deum esse causam omnium aut secundum partem, aut secundum totum. Si secundum partem: ergo auferes Deo suam principalitatem causandi. Si secundum totum: ergo cuiusque alterius Deus est causa: ergo producit illud non de se ipso, non de aliquo alio, quia nihil est: ergo de nihilo. - Item, sequitur secundum istum errorem, quod res habuit simul esse et non-esse, et quod esse ante non-esse; et multa alia inconvenientia. Unde certum est, quod Deus omnia creavit. Et ideo dixit illa bona mulier filio suo in libro Machabaeorum, quod respiceret omnia, *quia de nihilo ea creavit Deus* 432[39].

18. Secundus error est de necessitate fatali, sicut de constellationibus: si homo sit natus in tali constellatione de necessitate erit latro, vel malus, vel bonus. Istud evacuat liberum arbitrium et meritum et praemium: quia si homo facit ex necessitate quod facit, quid valet libertas arbitrii? Quid merebitur? - Sequitur etiam, quod Deus sit origo omnium malorum. Verum est quod aliqua dispositio relinquatur ex stellis; sed tamen solus Deus principatur animae rationali. Dicit Ieremias: *Confundentur vehementer, quia non intellexerunt opprobrium sempiternum* 433[40]. Opprobrium sempiternum habebunt qui sic errant.

19. Tertius error est pessimus qui comprehendit utrumque. Aliqui insani male intellexerunt de intellectu. Unde quidam dixerunt, quod esset ignis; quidam, quod aqua; isti reprobati sunt per philosophos. - Quod iste intellectus sit unus in omnibus, istud est contra radicem distinctionis et individuationis, quia in diversis intellectus habet esse distinctum: ergo habet principia suae essentiae propria et distincta et individuantia. - Quod alii dicunt, quod una Intelligentia irradiat super omnes, istud est impossibile; quia nulla creatura istud potest. Unde hoc est solius Dei.

20. "Omnis substantia intellectualis est sciens et rediens supra se reditione completa". Unde omnis substantia intellectualis intelligit se et diligit et iudicat. Unde habet rationem speculi et lucem super illud radiantem. Et hoc quidem verum est in Deo, et tam in Angelo quam in homine; sed differenter: Quia in Deo idem sunt speculum et lux ipsa re, sed differunt ratione. In Angelo autem differunt ratione et natura, sed non tempore, quia non potest intelligere plus quam intelligat, quia "intelligentia plena est formis". Sed in homine differunt et ratione et natura et tempore, quia homo non statim intelligit, cum potest intelligere. Sic ergo intellectus humanus habet rationem apprehendentis et iudicantis, intellectum possibilem et agentem; nec potest iste intellectus sufficienter illuminari sine adminiculo superioris et altioris lucis, quia Sapiens dicit: *Corpus, quod corrumpitur, aggravat animam* 434[41] etc.; et Philosophus dicit: "Sicut se habet oculus vespertilionis ad lucem solis, sic se habet intellectus noster ad manifestissima naturae".

De tertio intellectu, scilicet qui est clavis contemplationis caelestium, longum esset dicere. Rogabimus Dominum, etc.

429[36]. Sap 5, 6-7.

430[37]. Ap 13, 18.

431[38]. gen 1, 1.

432[39]. 2 Mach 7, 28.

433[40]. Ier 20, 11.

434[41]. Sap 9, 15.

9 COLLATIO IX - DE DONO SAPIENTIAE

1. *Si consurrexistis cum Christo, quae sursum sunt quaerite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quae sursum sunt sapite, non quae super terram* 435[1]. - *Fili, concupiscens sapientiam, conserva iustitiam, et Deus praebebit illam tibi* 436[2]. Verba ultima sunt in Ecclesiastico, in quibus ostendit Ecclesiasticus, qualiter homo poterit adipisci donum sapientiae. Verum est, quod a Deo est illud donum; sed si vis ipsum habere, oportet, te sapientiam concupiscere, quia non intrat sapientia in animam, nisi quae magno affectu fertur ad eam, nec negatur animae desideranti; unde in libro Sapientiae: *Optavi, et datus est mihi sensus; et invocavi, et venit in me spiritus sapientiae* 437[3]. Desiderio sapientiae debet servari iustitia, quia non concordat sapientia iniquitati; unde dicit: *conserva iustitiam*. Inter alia haec est summa iustitia, ut homo non sit ingratus Deo, sed dona sibi collata refundat in datorem. Unde in Ecclesiastico: *Danti mihi sapientiam dabo gloriam* 438[4], quia, si de sapientia gloriaris, hoc ipso sapientiam perdis; Ieremias: *Non gloriatur sapiens in sapientia sua, et non gloriatur fortis in fortitudine sua* 439[5]. Et causa huius redditur in Ezechiele, ubi dicitur: *Tu, plenus sapientia et decore, in deliciis paradisi Dei fuisti; perdidisti sapientiam tuam in decore tuo* 440[6]. - Haec est iustitia summa, ut demus Deo gloriam et petamus ab ipso sapientiam. Unde in Canonica Iacobi: *Si quis vestrum indiget sapientia, postulet eam a Deo etc., in fide nihil haesitans* 441[7]. Et quia ego locuturus de sapientia indigeo sapientia, et vos auditores similiter; ideo in principio rogemus Dominum etc.

2. *Si consurrexistis cum Christo*, etc. Verbum illud competit praesenti tempori et nostro proposito; ipsum est scriptum in Epistola quae legitur in Missa, et est verbum Apostoli ad Colossenses, in quo sacer Apostolus hortatur nos adipisci sapientiam veram et effugere sapientiam vanam. Primum tangit cum dicit: *Si consurrexistis cum Christo, quae sursum sunt quaerite*, etc. Secundum tangit, cum dicit: *non quae super terram*; in quo dat intelligere, quod sicut est duplex aspectus animae, sic est duplex eius affectus. Unus aspectus eius est ad caelestia et invisibilia, alius est ad terrena et corruptibilia; ita est etiam duplex affectus animae: unus est aeternorum, et alius est temporalium. Sic est etiam sapientia, quae est desursum, et alia, quae est deorsum. Hortatur nos ad primam et dehortatur nos ad illam, quae est super terram. - Illam, quae est deorsum, describit beatus Iacobus dicens: *Nolite gloriari et mali esse adversus veritatem. Non est enim haec sapientia desursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica* 442[8]. Ista tota sollicitudine quaerit delectari in omni suavitate, in affluentia divitiarum saecularium et in experientia sensualium delectationum et in excellentia sive in ambitione saecularium pompositatum. In quantum facit hominem sollicitum, ut delectetur omni suavitate in affluentia divitiarum, est terrena; in quantum facit hominem sollicitum, ut delectetur in experientia sensualium delectationum, est animalis; sed in quantum facit hominem sollicitum, ut delectetur in excellentia et ambitione saecularium pompositatum, est diabolica; quia radix omnium malorum superbia, et principaliter damnatur in rege diabolico.

3. De ista triplici sapientia dicit Apostolus ad Corinthios: *Scriptum est: perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobo* 443[9]. Illa est sapientia, de qua dicit Ieremias: *Sapientes sunt, ut faciant mala, bene autem facere nescierunt* 444[10]. Ad istam sapientiam dispergendam mortuus est Christus, pauper factus est, afflicto et humilis, ut nos doceret cavere ab ista. Apostolus ad Corinthios: *Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi?* 445[11] quasi dicat, quando in cruce elegit contraria sapientiae mundiali. Apostolus: *Placuit Deo per stultitiam praedicationis salvos facere credentes. Quod stultum est Dei sapientius est hominibus* 446[12]. Tu appetiaris affluentiam divitiarum, et Christus elegit paupertatem; appetiaris experientiam sensualium delectationum, et Christus elegit acerbitatem passionis; appetiaris ambitionem saecularium pompositatum, et Christus voluit esse despectus et confusus. Et praevaluit sapientia Dei; ideo dicit: *Quod stultum est Dei, sapientius est hominibus*. Salomon in Proverbiis dicit: *Stultissimus sum virorum, et sapientia hominum non est mecum. Non didici sapientiam et non novi sapientiam sanctorum* 447[13]. Stultus fuit Christus apparentia exteriori, quando recessit ab appetitu stultorum; stultior, quando voluit affligi; stultissimus vero, quando mortem crucis elegit et turpissima morte mortuus est. - Haec est sapientia sanctorum. Apostolus: *Gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae, quia non in sapientia carnali, sed in sapientia Dei conversati sumus in hoc mundo* 448[14]. Apostolus: *Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc saeculo, stultus fiat, ut sit sapiens* 449[15]. Et ad Philippenses dicit: *Multi ambulat, quos saepe dicebam vobis, nunc autem et flens dico, inimicos crucis Christi, quorum finis interitus, quorum deus venter est,*

435[1]. Col 3, 1-2.

436[2]. Eccli 1, 33.

437[3]. Sap 7, 7.

438[4]. Eccli 51, 23.

439[5]. Ier 9, 23.

440[6]. Ez 28, 12-13.

441[7]. Iac 1, 5-6.

442[8]. Iac 3, 14-15.

443[9]. 1 Cor 1, 19; cf. Is 29, 14.

444[10]. Ier 4, 22.

445[11]. 1 Cor 1, 20.

446[12]. 1 Cor 1, 21.

447[13]. Prov 30, 2-3.

448[14]. 2 Cor 1, 12.

449[15]. 1 Cor 3, 18.

propter sapientiam animalem; *et gloria in confusione ipsorum*, propter sapientiam diabolicam; *qui terrena sapiunt* 450[16], scilicet propter sapientiam terrenam.

4. Non ergo sapiatis quae sunt super terram, quia crucifixus est Christus, ut istam sapientiam evacuaret; et sicut mortuus est Christus, ut vanam sapientiam evacuaret et perderet; ita resurrexit et ascendit, ut veram sapientiam doceret et in cordibus nostris stabiliret. In cruce docuit sapientiam mundi spernere, et in caelum vadens docuit sapientiam Dei appetere et fontem vitae diligere. Omnis sapientia mundi est spernere ista. Maxima autem stultitia est mortem Christi evacuare; quod faciunt qui sapiunt quae sunt super terram; ideo oportet sapientiam istam evacuare et sapientiam, quae desursum est, appetere.

5. Sed quae est sapientia, quae est desursum? Dicit Sapiens in Ecclesiaste: *Vidi, quod tantum praecederet sapientia stultitiam, quantum differt lux a tenebris* 451[17]. Ergo dat intelligere, quod sapientia est lux; lux, inquam, *descendens desursum a Patre luminum*, a quo *omne datum optimum et omne donum perfectum* 452[18]. Lux ista descendit ad nostram potentiam cognoscitivam illuminandam, ad nostram affectivam laetificandam et ad nostram operativam corroborandam. Descendit a summo Deo in intellectum, ab intellectu in affectum, et usque ad infimum, scilicet operationem. - Quod sit lux descendens ad nostram potentiam intellectivam illuminandam, patet, quia scribitur in libro Sapientiae, quod *est candor lucis aeternae, speculum sine macula Dei maiestatis et imago bonitatis illius. Et cum sit una, omnia potest et in se permanens omnia innovat et per nationes in animas sanctas se transfert et amicos Dei et prophetas constituit. Neminem enim diligit Deus, nisi eum qui cum sapientia inhabitat. Est enim haec speciosior sole et super omnem dispositionem stellarum, luci comparata invenitur prior* 453[19]. Merito sapientia sedes Dei dicitur, et anima sit descripta, quae pulchrior est caelo, immo toto universo, sedes Dei est.

6. Secundo descendit sapientia desursum tanquam lux ad nostram affectivam laetificandam. Unde in Ecclesiastico: *Vinum et musica laetificant cor, et super utraque dilectio sapientiae* 454[20]. - *Vinum et musica laetificant cor*, scilicet ab exteriori et secundum species impressas, quae non sunt ipsa veritas, sed similitudo quaedam rei, nec implent animam et non vere, sed phantastice laetificant. Sed ubi est unio secundum veritatem, ibi est iucunditas, ubi veritas illabatur animae et eam replet et laetificat. De ista sapientia dicit Sapiens: *Hanc amavi* 455[21] *et praeposui illam, regnis et sedibus et divitiis nihil esse duxi in comparatione illius* 456[22]; *super salutem et speciem dilexi illam* 457[23]. *Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa et innumerabilis honestas per manus illius; et laetatus sum in omnibus, quoniam antedeedebat me ista sapientia* 458[24]. Philosophus dicit, quod sapientia maximas habet delectationes. Si magnum est illustrari sapientia, plus est laetificari, in quantum diligit principium suum.

7. Tertio descendit sapientia desursum tanquam lux ad nostram operativam corroborandam. Unde in Ecclesiaste: *Sapientia confortavit sapientem super decem principes civitatis* 459[25]. Nota, quod nulla virtus subcaelestis, nec terrena nec humana, vel caelestis vel angelica, tantum corroborat animam, sicut supercaelestis sapientia. Unde in libro Sapientiae: *Sapientia intravit in animam servi Dei, et stetit contra reges* 460[26]. *Certamen forte dedit illi, ut vinceret et sciret, quoniam omnium potentior est sapientia* 461[27].

8. Et sic haec sapientia aedificat Ecclesiam et animam, ut sit habitaculum Dei et domus Dei, domus, dico, amoena, domus pulchra et domus robusta. Dicitur in Matthaeo: *Omnis, qui audit verba mea haec et facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui aedificavit domum suam supra firmam petram* 462[28]. Domus ista principaliter aedificatur a sapientia: unde in Proverbiis: *Sapientia aedificat sibi domum, excidit columnas septem* 463[29]. Certum est, quod sapientia delectatur esse cum hominibus; unde dicit: *Deliciae meae esse cum filiis hominum* 464[30]. Quod autem sapientia non habitet nobiscum, non est defectus ex parte sui, sed ex parte nostra. Si volumus, quod lux praedicta habitet in nobis; oportet, quod habeamus columnas septem. - Sed quae sunt septem columnae huius domus? Nunquid eas fabricabo de capite meo? Absit; sacra Scriptura satis explicat eas. Ubi igitur inveniamus eas? Beatus Iacobus, describens sapientiam, *quae desursum est*, ponit septem eius conditiones dicens: *Primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia et fructibus bonis, non iudicans, sine similitudine* 465[31]. Si possem ista vobis explicare, non crederem perdere verba mea, immo darem vobis magnam viam ad sapientiam.

450[16]. Phil 3, 18-19.

451[17]. Eccl 2, 13.

452[18]. Iac 1, 17.

453[19]. Sap 7, 26-29.

454[20]. Eccl 40, 20.

455[21]. Sap 8, 2.

456[22]. Sap 7, 8.

457[23]. Sap 7, 10.

458[24]. Sap 7, 11-12.

459[25]. Eccl 7, 10.

460[26]. Sap 10, 16.

461[27]. Sap 10, 12.

462[28]. Mt 7, 24.

463[29]. Prov 9, 1.

464[30]. Prov 8, 31.

465[31]. Iac 3, 17.

9. Istae columnae non sunt nisi gradus quidam ad sapientiam. Collige septem columnas. Prima est pudicitia in carne; secunda est innocentia in mente; tertia est moderantia in sermone; quarta est suadibilitas in affectu, et quinta est liberalitas in effectu; sexta est maturitas in iudicio, et septima est simplicitas in intentione. Per ista stabilitur domus sapientiae.

10. Prima, dico, columna domus sapientiae est pudicitia in carne; unde dicit: *Primum quidem pudica est. Quare ista est prima? Quia haec est, qua oportet incipere; scribitur enim in libro Sapientiae: In malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis* 466[32]. Corpus impudicum est subditum peccatis; ideo sapientia in eo non potest habitare. Dicitur in libro Sapientiae: *Ut scivi, quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus det* 467[33]. - Gregorius Nazianzenus fuit iuvenis mundissimus. Accidit, quod studebat Athenis. Quadam nocte, cum dormiret, venit ad eum domina pulcherrima, habens duas pedissequas tanquam virgines; ipse incepit eam repellere. Et dixit domina: "Non fugias me, quia non veni ad te corrumpendum. Sum sapientia, et duae pedissequae sunt humilitas et castitas sive pudicitia. Si vis me, quae sum sapientia, serva pedissequas istas, scilicet humilitatem et castitatem, *quia ubi fuerit superbia, ibi erit contumelia; ubi autem est humilitas, ibi est sapientia*" 468[34]. Vera virginitas est, in qua sapientia associatur. Humilitas cum pudicitia est principalis columna sapientiae. Dicit Salomon: *Luxuriosa res vinum, et tumultuosa ebrietas; quicumque his delectatur, non erit sapiens* 469[35]; et alibi: *Vinum et mulieres apostatare faciunt sapientes et arguent sensatos* 470[36]. Exemplum tractabile habes in illo Salomone, qui apostatavit propter mulieres usque ad cultum idolatriae; qui tamen *repletus fuit sapientia sicut fluvius* 471[37]. Si esset taberna, in qua venderetur vinum, quod induceret omnis sapientiae oblivionem; credo quod nullus esset ita fatuus, quod emeret vinum illud. Credo, quod Deus aeternus altissima sui consilii dispensatione permisit Salomon cadere, ut omnes homines doceret fugere mulieres.

11. Secunda columna domus sapientiae est innocentia in mente; quod notatur, cum dicit: *deinde pacifica*. Augustinus dicit, quod "pax est tranquillitas ordinis", scilicet, quando quid humiliter subicit se superiori, aequanimiter se habeat ad parem et discrete praesit inferiori. Omnes, qui sunt filii sapientiae, habent hunc ordinem. Dicitur in Ecclesiastico: *Filiis sapientiae, ecclesia iustorum* 472[38]. Unde bellum? Si diligeres parem, obedires superiori et praesses ordinate inferiori, haberes pacem. Qui istam pacem perturbat destruit domum sapientiae. Scribitur in Proverbiis: *Qui patiens est multa gubernatur sapientia; qui impatiens est exaltat stultitiam suam* 473[39], et sic pervertit domum sapientiae. Beatus Iacobus: *Quis sapiens et disciplinatus inter vos? Ostendat ex bona conversatione operationem suam in mansuetudine sapientiae* 474[40].

12. Tertia columna domus sapientiae est moderantia in sermone, et hoc notatur, cum dicit: *modesta*. Super omnia exigitur moderantia in sermone; unde in Ecclesiastico: *Homo sapiens tacebit usque ad tempus, lascivus autem et imprudens non servabunt tempus* 475[41]. *Omni negotio tempus est et opportunitas* 476[42]. Nonne summa est insipientia, ut homo cum eodem gladio transverberet se ipsum et proximum suum? Sermo malus est necans audientem et dicentem. Non potes detrahere proximo, quin te ipsum interficias eodem gladio. Si dico verbum scandalizationis, non possum laedere te, nisi et laedam me. Tanta est vicinitas taciturnitatis et sapientiae, quod *stultus, si tacuerit, sapiens reputabitur* 477[43]; et sapiens, qui multum loquitur, reputatur stultus. Uno verbo possum dicere detractionem, propter hoc oportet *verbis facere stateram* 478[44]. Unde summe cavenda est immoderantia sermonis. - Sermo enim instrumentum est expressivum sapientiae, et ideo moveri debet secundum regulam sapientiae. Unde scribitur: *Verba oris sapientis, gratia* 479[45]; et Apostolus: *Omnis sermo malus de ore vestro non procedat* 480[46]. Mirabile est, cum homines sedent ad mensam, ut se spiritualiter reficiant, et unus diabolus loquitur de temporalibus et de detractionibus et omnes, qui sunt in mensa, pascit illo veneno. *Mors et vita in manu linguae* 481[47]. Si mulier tacuisset, quando diabolus dixit ei: *Quare praecepit vobis Deus, ut non comederetis* 482[48] de ligno scientiae boni et mali? non habuisset diabolus occasionem ipsam amplius tentandi. Et philosophi etiam docuerunt discipulos suos, ut tacerent; Cato: "Virtutum prima puto esse compescere linguam". Credo, quod peccata linguae tanta sunt, quod mundus satis habet facere pro illis tantum, si Deus exsurgeret ad iudicandum ea 483[49].

13. Quarta columna domus sapientiae est, quod est suadibilitas in affectu; quod notatur, cum dicit: *suadibilis, bonis consentiens*. Non est qui sit suadibilis in bono, nisi sit benignus; et hoc etiam concordat cum sapientia. Malignus suadibilis

466[32]. Sap 1, 4.
467[33]. Sap 8, 21.
468[34]. Prov 11, 2.
469[35]. Prov 20, 1.
470[36]. Eccli 19, 2.
471[37]. Eccli 47, 16.
472[38]. Eccli 3, 1.
473[39]. Prov 14, 19.
474[40]. Iac 3, 13.
475[41]. Eccli 20, 7.
476[42]. Eccl 8, 6.
477[43]. Prov 17, 20.
478[44]. Eccli 28, 29.
479[45]. Eccl 10, 12.
480[46]. Eph 4, 29.
481[47]. Prov 18, 21.
482[48]. Gem 3, 1.
483[49]. Cf. Iob 31, 14.

est in malo. Scribitur: *Benignus est spiritus sapientiae, et non liberabit maledicum a labiis suis* 484[50]. Suadibilitas bona facit appetiari et diligere et eis consentit; et quanto sapientior est homo, tanto suadibilior est in bonis. Unde in Proverbiis: *Inauris aurea et margarita fulgens, qui arguit sapientem et aurem obedientem* 485[51]. Sicut inauris ornat aurem, et margarita in corona ornat faciem; sic verbum bonum ornat sapientem. Quando sapiens arguitur, se habet, ac si ornaretur. Si enim corrigo me ad verbum admonitionis bonae, quid aliud facio, quam quod illo verbo me orno? Si tamen haec margarita proponitur stulto, conculcat eam ut canis. Unde in Proverbiis: *Noli arguere derisorem, ne oderit te; argue sapientem, et diliget te* 486[52]. Carissimi! *melius est a sapiente corripitur quam stultorum adulatione decipi* 487[53]. Stultus, quando corripitur, non recedit a malo nec ducitur ad bonum. Qui defectus suos cognoscit, et isti displicent ei, est sapiens. Qui hominem arguit et a malo revocat, plus facit ei obsequii, quam si daret ei totum mundum.

14. Quinta columna domus sapientiae est liberalitas in effectu. Sapientia vult habere misericordiam in affectu, sed etiam in effectu. Haec notatur, cum dicit: *Plena misericordia et fructibus bonis* 488[54]. *A fructibus eorum cognoscetis eos* 489[55]. Unde in Proverbiis dicitur: *Manum suam aperuit inopi et palmas suas extendit ad pauperem* 490[56]. *Os suum aperuit sapientiae, et lex clementiae in lingua eius* 491[57]. *De fructu manuum suarum* 492[58] dedit inopi. Docet Sapientia, quod homo faciat opera non ludicra, sed fructuosa, quia *bonorum laborum gloriosus est fructus* 493[59]. Inter omnia fructuosa opera magis fructuosa sunt opera misericordiae. Date igitur de fructibus manuum vestrarum.

15. Istam misericordiam debent habere qui praeficiuntur ad gubernationem aliorum; unde in Actibus: *Considerate ergo, fratres, ex vobis viros boni testimonii, plenos Spiritu sancto et sapientia, quos constituamus ad hoc opus* 494[60] dispensandum. Non esset sapiens dispensator, qui furaretur bona Dei. Si aliquid daretur tibi ad dispensandum familiae, et tu furareris et poneris in bursa tua; nonne credis, quod clamaret contra te familia domini et te diceret pessimum dispensatorem, et diceret dominus: *Servum inutilem eicite in tenebras exteriores?* 495[61] Maior sapientia, quae possit esse, est, quod dispensator fructuose expendat quae habet dispensare, et tradita sunt ei ad dispensandum. Talis fuit beatus Stephanus et Laurentius. Pontifices summi in primitiva Ecclesia non vacabant istis terrenis 496[62]; modo curatur de rebus temporalibus habendis, non dispensandis. Dicit: *plena misericordia*; Apostolus: *Quae seminaverit homo, haec et metet* 497[63]. Si dominus daret servo blandum ad seminandum agrum suum, et ille poneret blandum in sacco et non seminaret, male fructificaret terra, immo clamaret contra eum. Sicut misericordia amica est sapientiae, sic avaritia est inimica. Avari derident omnes, qui non amant pecuniam. In Deuteronomio: *Munera excaecant oculos sapientum et mutant verba iustorum* 498[64]. - *Excaecant oculos*, non corporales, sed spirituales; ergo auferunt lumen sapientiae. Scriptum est: *Facilius est, camelum transire per foramen acus, quam divitem intrare in regnum caelorum* 499[65], quia habet cor terrenum et ponderosum.

16. Sexta columna domus sapientiae est maturitas in iudicio; et hoc notatur, cum dicitur: *non iudicans*. Maturitas est in iudicio, quando homo non iudicat temerarie. Unde in Ecclesiastico: *Iudex sapiens iudicabit populum suum* 500[66], silicet super quem habet auctoritatem. Sed si transcendat auctoritatem, non est iudex sapiens, sed est iudicium temerarium. Si sine auctoritate iudicat, quid est? Certe nihil. Oportet etiam, iudicium sapientis habere zeli rectitudinem et notitiae claritatem. De primo: *Os iusti meditabitur sapientiam, et lingua eius loquetur iudicium* 501[67]. Iudex iustus est qui iusto zelo movetur, omnia bona approbat et mala reprobat; qui vero non habet rectum zelum non potest bene iudicare. Amor et odium pervertunt iudicium. Si odis me non potest me recte iudicare; et quare? Quia videtur tibi, quod omnia, quae sunt in me, mala sint. - Item oportet, quod iudex habeat notitiae claritatem. Quomodo iudicarem bene de re ignota? Unde cum amici Iob arguerent eum, quod non esset iustus, dicentes: *Deus iustus iustum non punit; et te tamen punit; ergo non es iustus; voluerunt iudicare de occultis*. Iob, audiens haec, respondit eis dicens: *Convertimini et venite, et non inveniam in vobis ullum sapientem* 502[68]. Ideo dicit beatus Iacobus: *Non iudicans*, non quod homo non debeat iudicare loco et tempore de re, de qua habet certitudinem et auctoritatem et rectum zelum; sed quia iudicant homines malum bonum, et econtra bonum malum. Melius est, si debeam iudicare de alio, quod sentiam bene quam male. Debet homo esse pronior ad clementer excusandum, quam ad male iudicandum. Omnes modo sunt iudicantes *iniquarum cogitationum* 503[69]. Debet igitur homo non transcendere

484[50]. Sap 1, 6.
485[51]. Prov 25, 12.
486[52]. Prov 9, 8.
487[53]. Eccle 7, 6.
488[54]. Iac 3, 17.
489[55]. Mt 7, 16.20.
490[56]. Prov 31, 20.
491[57]. Prov 31, 26.
492[58]. Prov 31, 16.
493[59]. Sap 3, 15.
494[60]. Act 6, 3.
495[61]. Mt 25, 30.
496[62]. Cf. Act 6, 2-4
497[63]. Gal 6, 8.
498[64]. Deut 16, 19.
499[65]. Mt 19, 24.
500[66]. Eccle 10, 1.
501[67]. Ps 36, 30.
502[68]. Iob 17, 10.
503[69]. Iac 2, 4.

auctoritatem nec temerarie iudicare sine zeli rectitudine et notitiae claritate. Matthaeus: *Nolite iudicare, ut non iudicemini* 504[70]. Quod homines defectus alienos intrinsecos iudicant et se negligunt, summa stultitia est. Gregorius: "Animus, quanto curiosior est ad investigandum aliena, tantum stultior est ad cognoscendum propria".

17. Septima et ultima columna sapientiae est simplicitas in intentione, quae notatur, cum dicit: *sine simulatione*. De ista dicitur, quod *rex Salomon fecit thronum de ebore grandem, et fecit in eo sex gradus*. Aliae columnae sunt in gyro, sed ista est principalissima et *in summitate* 505[71]. De ista loquitur Apostolus dicens: *Quae sursum sunt quaerite* 506[72]; et in Ecclesiaste: *Quid habet amplius sapiens a stulto, et quid pauper, nisi ut pergat illuc, ubi est vita?* 507[73] Certe, *ubi est Christus* 508[74], et *cum apparuerit Christus* 509[75], apparebit vita. - Sed ubi est Christus? Certe, sursum in caelo; Apostolus: *Quae sursum sunt quaerite*. Igitur in caelo est Christus et vita. Christus fons sapientiae, ipse est huius doni fundamentum et complementum. Apostolus ut sapiens architectus dicit: *Fundamentum aliud nemo potest ponere praeter id quod positum est, quod est Christus Iesus* 510[76]. Ut dicit quaedam Glossa, homo contrario se habet arbori in radice; arbor enim habet radicem deorsum, homo sursum; et aedificium spirituale habet fundamentum sursum, sed corporale deorsum; Christus igitur est huius doni fundamentum. Idem est etiam eius complementum, quia in ipso *sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi* 511[77]. In ipso consummatur domus sapientiae. Unde dicitur in Ecclesiaste: *Sapientis oculi in capite eius, id est in Christo; stultus in tenebris ambulat* 512[78]. In Christo est consummatio omnis boni. Unde in Ioanne: *Haec est autem vita aeterna, ut cognoscant te solum Deum verum et quem missi Iesum Christum* 513[79]. Illa quae sursum sunt, debemus desiderare, videre et facere; et ad ea nos perducatur qui sine fine vivit et regnat. Amen.

EXPLICIUNT "COLLATIONES DE DONIS SPIRITUS SANCTI".

504[70]. Mt 7, 1.
505[71]. 3 Reg 10, 18-19.
506[72]. Col 3, 1.
507[73]. Eccle 6, 8.
508[74]. Col 3, 1.
509[75]. Col 3, 4.
510[76]. 1 Cor 3, 11,
511[77]. Col 2, 3.
512[78]. Eccle 2, 14.
513[79]. Io 17, 3.